

2013. évi közlés
2013.07.15.
100 oldal

CSALÁD GYERMEK IFJÚSÁG

■ **100 oldal**
4 000 Ft

■ **100 oldal**
4 000 Ft
4 000 Ft

■ **100 oldal**
4 000 Ft
4 000 Ft

■ **100 oldal**
4 000 Ft
4 000 Ft

Tartalom

■ BEVEZETŐ

- Herczog Mária: Így is lehet 4

■ FÓKUSZBAN

- Neményi Eszter: Dajkaanyaság 6

■ MÉRLEG

- Neményi Eszter: A helyzet reménytelen, de nem súlyos – avagy mediáció a bíróságról 15
- Barinkai Zsuzsanna–Vajna Virág: Legyetek jók, ha tudtok... 19

■ NÉZŐPONT

- Szikra Csaba Gyula: Rasszista gyűlöletcsoportok hatása a fiatalokra: válaszok és megelőzés 23

■ ESETTANULMÁNY

- Berszán Lídia: Újrakezdeni nap mint nap. Családterápia fogyatékos gyerekek szüleivel 28

■ ÁLLÁSFOGLALÁS

- Ökotárs: Sulibüfé Nyilatkozat 36

■ BEMUTATJUK

- Varga Lili: „Kinderhaus Paradies“ 37

■ BESZÁMOLÓ

- Vaskuti Pál–dr. Varjú Gabriella–Láng Éva: HELP – Program a cunami áldozataiért 41

■ GÖRBETÜKÖR

- Csutoros Gergely: Legyünk barátok! 50

Így is lehet!¹

■ Az egészséges táplálkozás – sokak szerint – túlzottan is elkötelezett híveként örömmel és némi elégtételt érezve olvastam, hogy az oktatási tárca célul tűzte ki az egészséges iskolai étkezés meghonosítását az iskolai büfék kínálatának átalakításával. Nem volt ez felhőtlen öröm, hiszen érthetetlen miért a tiltás, a „mit nem árulhatnak” kérdése a mi a jó és miért helyett miért csak az iskolai büfék, miért nem a teljes iskolai, kollégiumi, gyermekotthoni étkezési rendszer reménykedtem, hogy ez nyilván csak a kezdet, a média figyelmének felkeltésére szolgáló szirénhang, aztán majd jön a szisztematikus fel- és bevezetés. Ez tudomásom szerint mindeddig elmaradt, viszont – mint olvasom – az EU szabályozás miatt nem lehet tiltani, ezért csak ajánlásokat fogalmazhat meg a minisztérium, és majd ezek a szülői szervezetekkel egyetértésben mégiscsak kikényszerítik a változásokat. Különös jelentősége van

ennek az intézkedésnek, hiszen egyre több élelmiszerről, adalékanyagáról derül ki, hogy kimutatható kárt okoz.

Ismernünk kellene a gyerekek, a szülők, a pedagógusok és más iskolai, intézményi dolgozók véleményét.

Én arra vágnék – nem csak ebben az ügyben –, hogy egy alaposan átgondolt, rendszerszerűen működő program készüljön a tervezett változtatásokról. Ennek keretében pontosan ismernünk kellene a gyerekek, a szülők, a pedagógusok és

¹ Bevezető cikkünk eredeti változata *Kampány nélkül nem megy* címmel a *Magyar Hírlap* 2005. augusztus 8-i számában jelent meg.

más iskolai, intézményi dolgozók véleményét. A változtatásokhoz szükséges információknak, felkészítéseknek, képzéseknek, szak- és média anyagoknak rendelkezésre kellene állniuk; az érintetteknek pontosan tudniuk kellene, hogy mire számíthatnak. Számolni kell az ellenkezéssel, ellenérdekeltséggel, idő- és forrásigénnyel és ezek alapján lehetne kommunikálni, lépni.

Miként történik ez más országokban? Az Egyesült Államok azért jó példa, mert a nagy és gazdag országban közismerten az egészségtelen és egészséges táplálkozás gigászi harca figyelhető meg, ahol a – főleg alacsonyabb jövedelmű családokban élő – gyerekek egyre kövérebbek és keveset mozognak, viszont egyre nő azoknak a száma, akik nagyon is tudatosan táplálkoznak, élnek, és ez utóbbit az egészségügy saját jól felfogott érdekében is minden erővel támogatja. Ezzel persze sok szempontból szembe megy az élelmiszeriparnak és -kereskedelemnek, a színezékek, ételadalékok, ízfokozók teszik ugyanis könnyebben eladhatóvá és olcsóbbá a nem feltétlenül elfogadható minőségű és összetételű termékeket – szemben az organikus, természetes és egészséges élelmiszerekkel. (Lehet nyugodtan tiltakozni, és közben persze célszerű elolvasni sok félelmetesen hangzó szakmai és laikusoknak szánt írást e tárgyban.)

Az amerikaiak a nyolcvanas években kezdtek el foglalkozni az iskolai étkezéssel. Az iskolai büfék és a benti étkezés egyre jobban elterjedt, a több évtizedes gyorsétkeztetésről nem is beszélve. Komoly szakirodalom, szakember csapat és nagyon kiterjedt civil hálózat, szülői aktivitás, rengeteg információ, folyamatos kampány kíséri ezt a mozgalmat is, aminek

egyik aktuális programja például az augusztus 11–12-én megrendezett éves szeminárium a „Sikeres gyerekek és jó minőségű táplálkozás: kössük össze a kettőt” címmel. A témák: étel, viselkedés és tanulás összefüggései, érzelmi táplálás, a táplálkozás tanítása az osztályteremben, a legújabb kutatások eredményei és ezek média megjelenése, tájékoztatási módszerek, a jövő generáció megváltoztatása a tizenéves szülőkön és veszélyeztetett gyerekeken keresztül.

A gyerek viselkedése, tanulási, magatartási nehézségei összefüggésben vannak az ételek összetételével is, az evés és az érzelmek többféle kapcsolata pedig mára evidenciává vált.

Egyre többen látják bizonyítottnak, hogy a gyerek viselkedése, tanulási, magatartási nehézségei összefüggésben vannak az ételek összetételével is, az evés és az érzelmek többféle kapcsolata pedig mára evidenciává vált. Külföldön a napilapokban, televízióban is gyakoriak az ilyen felvilágosító anyagok – amelyek felhívják a figyelmet pl. az erőszakos viselkedés, alvási nehézségek, allergia és a táplálkozás bizonyított összefüggéseire –, és számtalan tanácsadó civil szervezet segít ezek megoldásában. Csak egy nyilvánvaló, de mégis kevésbé figyelembe vett dolgot említek, a kólafeleket, amelyek koffeintartalma meg egyezik, helyenként magasabb a kávénál, tehát teljesen érthető, ha a gyerek „hiperaktív”, nyugtalanra válik, és így kezelhetetlennek, izgágának tűnik önhibáján kívül. Ezt sajnos a legtöbb szülő, pedagógus nem tudja, nem veszi figyelembe, ezért látunk 3–4 évesek kezében is cukros, élénkítőszert tartalmazó italt, ami függővé is tesz, a droghoz hasonlóan.

A másik példa Nagy Britannia, ahol Tony Blairnek petíciót küldött a sztárszakács Jamie Oliver, és felajánlotta a segítségét ahhoz, hogy a kormány 280 millió fontos iskolai étkeztetési terve jól sikerülhessen. Oliver szerint a program 20 évet késett, viszont ő maga is főz némely iskolákban, bemutatva, mi az optimális. Az „*Etess engem jobban*” elnevezésű kampány céljait több mint negyedmillióan támogatták aláírásukkal.

A kormány által elkülönített alap az iskolai ételeket előállítóké képzésére, a jobb alapanyagokra, és több friss élelmiszer használatára szolgál. A pénz egyharmadát fordítják a szülők, gyerekek, iskolai alkalmazottak tájékoztatására az egészséges ételekről. A brit miniszterelnök hangsúlyozta, hogy az iskolákban minél több vegyszer- és adalékanyag-mentes, helyben termelt és készített élelmiszert kellene használni. „*El fog tartani egy ideig, míg a gyerekek ízlése megváltozik, de megéri, ha rászoknak az egészséges, jó minőségű ételre*”.

És nálunk mitől változik?

Herczog Mária

Dajkaanyaság

■ LEHETSÉGES, TEHÁT SZÜKSÉGSZERŰ?

Vannak Magyarországon témák, amelyeket a külső szemlélő által érthetetlen rendben és pillanatokban kap szárnyára a média: évekig hallgat róla, majd minden különösebb ok nélkül egyszerre csak azt érezni, hogy a csapból is ez folyik. A dajkaanyaság kérdésköre is ilyen. A hazai sajtó figyelme először 1990-ben fordult a jelenség felé: a riporterek figyelmét egy szegedi újsághirdetés keltette fel, amelynek feladója azt ígérte, két és fél millió forintért kihord és megszüli egy gyereket egy arra váró pár számára. Az első közfigyelmet magára vonó eset óta eltelt 15 év alatt több hasonló került napirendre. Egy magyar származású nő Linzben ajánlotta az osztrák gyermektelen párok figyelmébe magyar béranyák szolgálatait, és beszámolója szerint óriási érdeklődés követte már az első hirdetést is, bőven jelentkeztek vevők is, potenciális szolgáltatók is. A legnagyobb botrányt mégis a terhes nők Amerikába utaztatása kavarta, ahol a művi megtermékenyítést leszámítva pontosan arról volt szó, mint a béranyaság esetében. Ekkor egy ideig igen széleskörű volt a téma média-lefedettsége, majd ez elcsendesült, és néhány kivételtől eltekintve évekig nem került újból az érdeklődés előterébe. Idén azonban „műsorára tűzte” az ügyet a nagy olvasottságú Nők Lapja, nemrég elővette a kérdést a Magyar Narancs¹ is, és megjelent egy sor egyéb cikk, összeállítás. Megszólaltatnak bennük különböző felkészültségű és szakmai háttérű szakértőket, de ahhoz a lélektani logikához minden anyag ragaszkodik, hogy a témát egy érintett, gyerekekre a dajkaanyaság nem kellően megengedő szabályozottsága miatt hiába áhítózó nő/pár megható történetével vezeti be. A kérdést elsősorban egyének drámájaként ábrázolják, érthetetlen jogalkotói érzéketlenségként, a megszólaltatott szakértők is jórészt – mégoly felkészült, akár bioetikában jártas – jogászok. Ebben a tanulmányban célom, hogy láthatóvá váljék egy másik szempont, amely sok oldalról megközelelti a dajkaanyaság (más néven béranyaság, helyettes anyaság, pótanyság, kihordó és szülőanyaság, vendéganyaság) kérdéskörét, kiemelt figyelemmel a gyerekek érdekeire.²

■ Nevezük akár lágyan, a szülésre vállalkozó nő gyengéd, önzetlen adni akarását jelképezve dajkaanyaságnak, akár a megrendelői viszonyt elismerve béranyaságnak, arról van szó, hogy egy nő gyereket hord ki és szül meg valaki más számára. Ehhez nem kell több egy gyereke hiába vágyó asszonynál vagy párnál, egy fogamzóképes nőnél, és oly mértékű társadalmi különbségeknél, amelyek jogot adnak az egyik embernek, hogy minden értelemben rendelkezék egy másik felett. A modern társadalmakban ez a fokú egyenlőtlenség – a deklaráltóság szintjén legalábbis – nem adott. A huszadik század utolsó negyedében viszont a modern biotechnológia újra „feltalálta” a már az ókorból is ismert bérszülést, amely immár „új asszisztált reprodukciós technológia” néven tört új utat magának. Ennek megfelelően a dajkaanya általában a gyermektelen pár férfitagjának spermiumával történő művi megtermékenyítés útján lesz terhes (ilyenkor petesejt – donorként is funkcionál, tehát ő a gyerek biológiai anyja); de az is lehet, hogy a gyerek kihordására képtelen nő petesejtjének partnere (vagy esetleg donor általi)

testen kívüli megtermékenyítése után az embriókat az ő méhébe ültetik be, ő pedig kihordja a gyermeket, akivel nem áll genetikai kapcsolatban.

Az ehhez az eljáráshoz szükséges orvosi ismeretek megléte évtizedekkel megelőzte a gyakorlat elterjedését, amely először Amerikában kezdett lassan beszivárogni a köztudatba, majd egyre több figyelmet követelni magának. A béranyaság modern kori gyakorlata a társadalom, a jog és a pszichológia senki földjén kezdődött, szabályozatlan és felderítetlen terület volt, amelyről évtizedekig igyekeztek tudomást sem venni. Így senki sem tudta, hányan gyakorolják, és mekkora igény lenne rá. A nyolcvanas évek elején már látni lehetett, hogy nem hamarosan feledésbe merül a szórványos jelenségről van szó, de mivel a jogalkotás még mindig semmiféle választ nem adott a folyamatosan terjedő orvosi gyakorlatra, szinte törvényszerű volt, hogy valami baj történjen. 1986-ban végül kirobbant Amerika történetében az egyik legnagyobb érdeklődésre számot tartó botrány, amelynek központjában egy béranya állt, aki megpróbálta megtartani gyermekét. Az eset a kérdés számos problémájára ráirányította a figyelmet, a perben precedensértékű döntések születtek, és több állam ennek hatására tett lépéseket a szabályozás irányába.

¹ Gyermektelenségre ítélve, Magyar Narancs, 2005. augusztus 15. 10-12. oldal

² A témával még részletesebben foglalkozunk Herczog Máriaival közös, Gyerek minden áron: Anyaság mítosz és valóság című, előkészületben lévő könyvünkben.

■ A BABY M ÜGY³

1985 elején William és Elizabeth Stern szerződést kötött Mary Beth Whiteheaddel, amelynek értelmében Mary Beth beleegyezett, hogy mesterségesen megtermékenyítsék William Stern spermiumával, az így fogant gyereket kihordja, megszüli, és örökbe adja a házaspárnak. Minderre az után került sor, hogy Elizabeth Stern, aki maga is orvos volt, egy olyan betegséget diagnosztizált magán, amely életvitelében ugyan nem korlátozta, de féltő volt, hogy egy esetleges terhesség sokat rontana állapotán. A házaspár ezért béranya szolgálatainak igénybevétele mellett döntött, és választásuk Mary Bethre esett, aki külsőleg némileg hasonlított is Elizabethre. Aláírták a szerződést, amely szerint Mary Beth 10 000 dollárt kapott volna a baba átadásakor és még egyszer ennyit a szüléssel kapcsolatos kiadásokért. A pénzből két gyermeke felsőoktatási tanulmányainak finanszírozását szeretne volna megoldani.

A terhesség elején kapcsolatuk jónak indult, később azonban megromlott, ahogy Elizabeth Stern – gyermekgyógyász léven – tanácsokkal kezdte el ellátni mind Mary Bethet, mind az orvosát. Mary Beth kezdte úgy érezni, hogy élete irányítása lassan kicsúszik a kezei közül. Későbbi nyilatkozatai szerint a terhesség előrehaladtával egyre inkább azt kívánta, bár csak bele sem kezdett volna. A szerződéssel kapcsolatos ellenérzései a szülés után visszafordíthatatlanná váltak, és képtelennek érezte magát, hogy megváljon kislányától. Átadta ugyan a három napos gyereket a házaspárnak, de másnap felhívta őket, és könyörgött, hogy még egy hetet vele tölthessen. A Stern házaspár teljesítette kérését, de Mary Beth érzése nem változott és a kért idő leteltével sem adta vissza a kislányt.

Arra kérte a Sternéket, osszák meg a gyerekfelügyeletet: éljen a baba a házaspárral, de legalább havonta egy hétvégét tölthessen vele, ám ők nem kértek az új egyezségből. Bírósághoz fordultak a gyerekfelügyelet jogáért, amit ideiglenesen meg is kaptak. Másnap a rendőrség vonult ki a Whitehead család otthonába, hogy érvényt szerezzenek a határozatnak, ők azonban elhagyták az államot, Floridába mentek, ahol hónapokig bujkáltak. A Stern házaspár több mint 20 000 dollárt költött magányozásra, amelynek eredményeként három hónap múlva a baba – erőszakkal – visszakérült New Jerseybe, a végleges ítélet meghozataláig. Ez alatt Mary Beth hetente kétszer két órás látogatásokat tehetett a gyereknél.

1987 elején vette kezdetét az egyik legszélesebb társadalmi érdeklődésre számot tartó tárgyalás, amelynek el kellett döntenie, kik a – személyiségi jogainak védelmében végig Baby M-ként emlegetett – baba jog szerinti szülei. A csaknem két hónapig tartó tárgyalás azonban távolról sem csupán egy gyerek elhelyezésének kérdéséről szólt. Nem korlátozódott az új reprodukciós technikák kapcsán felmerülő morális kérdésekre sem. A dajkaanyaság lehetősége olyan helyzetet eredményez, amely átformálja az anyaságról alkotott képünket, ez pedig társadalmilag és kulturálisan egyaránt zavart eredményez. A bíróságnak az előtt soha fel nem merülő kérdésekre kellett választ találnia:

³ Ismerteti többek közt: Landau, Keane, Lasker-Borg, Frank-Vogel.

jogi irányelveket kellett kidolgoznia arra nézve, hogy két (vagy esetleg három⁴) nő közül kit tekint a gyerek anyjának. Mekkora szerepet tulajdonít a társadalmi különbségeknek, és elfogadhatónak tartja-e, hogy az ilyen módon való szülővé válás a tehetősebb emberek privilégiuma. Végül állást kellett foglalnia abban a kérdésben, hogy egy nő előre felkészülhet-e arra, mit fog érezni, miután megszülte és odaadta gyermekét, és ha nem, előre tett nyilatkozata számon kérhető-e rajta mégis? A tárgyalás és az azt kísérő hihetetlenül nagy érdeklődés arra kényszerítette az amerikai társadalmat, hogy újraértékelje az anya- és szülőszerepről, a gyerekek tulajdonított értékéről, és a társadalmi különbségekről, egyenlőtlenségekről gondoltakat.

A tárgyalás során szembeszökőek voltak a peres felek közötti társadalmi különbségek. A térfél egyik oldalán az értelmiségi, rendezett anyagi helyzetű, előkelő negyedben élő házaspár állt, ahol a leendő – gyermekorvos – anyának nyilvánvalóan minden társadalmilag elvárható készsége megvolt ahhoz, hogy megfelelően lásson el egy kisgyereket. A másik oldalon álló Mary Beth viszont nem fejezte be a középiskolát, hogy 17 évesen férjhez menjen egy szemétszállítóhoz, aki alkoholproblémákkal küzdött, ült marihuána birtoklásáért, a család pedig egy ideig szociális segélyből élt.

Whiteheadék jogi képviselője azzal érvelt, hogy a szülői szerepek nem átruházhatók; továbbá rámutatott, hogy a béranyaság egész intézményét a társadalmi különbségek mozgatják, hiszen egy sikeres gyermekorvos nagyon kis valószínűséggel hagyná ott egy időre karrierjét, csak hogy gyermeket szüljön egy alacsonyabb társadalmi helyzetű nő számára. A béranyaságot tévedésnek ítélte, amely fenyegeti az anyaságot, és az anya-gyerek kapcsolat korai megszakításával veszélyezteti mindkettőjük lelki egészségét.

A házaspár ügyvédei tompítani igyekeztek a társadalmi különbségek szerepét, az eredeti szerződés megtartását hangsúlyozták, valamint Whiteheadék múltjának kétes elemeit sorakoztatták fel, nagyban játszva Mary Beth labilis idegállapotára, amelyet egy Mr. Stern és közte zajló telefonbeszélgetést rögzítő magnószalaggal bizonyítottak, amin hallható, hogy a kétségbeesett Mary Beth öngyilkossággal fenyegetőzik. A bevont pszichológusok és elmeszakértők cáfolták, hogy Mary Beth hajlamos lenne kárt tenni magában vagy a gyerekekben.

A pszichiátriai szakértők elmondták, hogy a gyermek erőszakos elszakítása anyjától mindkettőjükre nézve hosszú távú káros hatásokkal bírhat, valamint bizonyították, hogy egy nő nem lehet teljes tudatában annak, mit tesz a gyerek odaígéréseivel, mielőtt a baba megszületne.

A bíróság leszögezte, hogy ezen a tárgyaláson kizárólag a gyerek érdekeit figyelembe véve születik majd döntés. Nem foglalkoznak sem az anya, sem az apa, sem házastársaik vagy gyermekeik érdekeivel vagy érzelmeivel, vagy a döntés rájuk gyakorolt hatásaival, következményeivel.

A gyermek érdekeire egy független képviselő ügyelt. A tárgyalás végén, záróbeszédében azt javasolta, hogy Mary Beth

⁴ Technikailag ma már elképzelhető, hogy elválnak a petesejt-donor a kihordó anyától, a nevelőanya pedig egy harmadik személy lesz.

Whitehead szülői jogai maradjanak meg, de az állandó felügyeleti jog legyen a Stern házaspáré. Indoklásában elmondta, hogy Mrs. Whitehead szülői jogainak megvonása visszavonhatatlan, embertelen lépés lenne, és megfosztaná a gyermeket attól a lehetőségtől, hogy később, ha akar, kapcsolatba léphessen szülőanyjával. „A jogok megvonása olyan félelmetes lépés lenne, amit nem tehetünk meg tiszta lelkiismerettel. Hiszen nem vagyunk mindenek tudói.”

Sternék ügyvédje utolsó beszédében azt hangsúlyozta, hogy Mary Beth szülői jogainak megvonásával kaphatja meg a kislány az egyetlen esélyt a békére és biztonságra, és arra, hogy ne legyen örökre zavarodott szülei kilétét illetően. Záró szavai a gyermektelen pár olthatatlan gyermek utáni vágyáról és Mary Beth véleményváltoztatása miatti leírhatatlan kétségbeeséséről emlékeztek meg.

Whiteheadék ügyvédje záróbeszédében elítélte a bérnyaság egész intézményét: „Mindig is az utcaseprők feleségei hordják majd ki a gyermekorvosok gyerekeit, ha engedjük. Soha nem egyezhetünk bele, hogy egy férfi az egyik asszonnyal megossza az életét, a másikkal pedig végigcsináltassa a terhesség összes fájdalmát, meghozassa összes áldozatát.” Végül arra kérte a bíróságot, ne ragadjon ki egy gyermeket anyja karjaiból, és nyilvánítsa az eredeti szerződést kikényszeríthetetlennek.

Pár héttel később a bíróság meghozta ítéletét. A gyerekfelügyelet jogát az apának, William Sternnek ítélték, továbbá megvonták Mary Beth Whitehead szülői jogait. A bíró az indoklásban elmondta, hogy az Egyesült Államok első bérnyasági szerződéssel kapcsolatos perének döntésével új jogi irányelveket kellett létrehozni. Nézete szerint az örökbefogadásra, gyermekfelügyeletre és a szülői jogok megszüntetésére vonatkozó törvényeknek kell adniuk a bérnyasággal kapcsolatos törvénykezés jogelőzményét. Egy új fogalom beillesztése egy régi sémába pedig szükségszerűen erőltetett törvényeket eredményez, erőltetett következményekkel. A bíró minden egyes kérdéses pontban a Stern házaspár javára döntött. Létező szabályozás hiányában eldöntötte, hogy mivel az apa azért fizet a bérnyának, mert az hajlandó arra, hogy mesterségesen megtermékenyítsék a spermiumával és beleegyeznek, hogy kihordja a gyermeket, ez nem értelmezhető úgy, hogy megvennie a gyermeket. Saját, vele genetikai kapcsolatban álló gyermekét nem is vehetné meg, hiszen már az övé. Az üzlet kizárólag „személyes szolgáltatásokra” vonatkozik. Százhusz oldalt meghaladó terjedelmű döntésében a bíró kitért arra is, hogy Whiteheadék nem tulajdonítanak kellő jelentőséget az iskoláztatásnak (bár Mary Beth eredeti indoka a szerződés aláírására az volt, hogy az így kapott pénzből gyermekei felsőoktatásban való részvételét biztosíthassa!); míg Sternék érzékenynek tűnnek a gyerek fizikai és emocionális szükségleteinek felmérésére és kielégítésére. Döntése – mint mondta – kizárólag a gyermek mindenek fölötti érdekeinek szem előtt tartásával született.

Nem sokkal később az Örökbefogadás Nemzeti Bizottságának elnöke felháborodott hangú hivatalos nyilatkozatot tett közze a döntéssel kapcsolatban: „azt mondani, hogy a bérnyasági szerződés kikényszeríthető azt jelenti, hogy egy nőt kötelezhettünk gyermeke feladásáról tett előzetes nyilatkozatának betartására, és ha idő közben természetes módon szeretetet és ragasz-

kodást kezdett érezni gyermeke iránt, és úgy döntött, maga neveli fel, karhatalmi segítséggel kell elvonnunk tőle.”

A Baby M ügy nem ért ezzel véget. A döntést követő hónapban New Jersey Legfelsőbb Bírósága elfogadta Mary Beth Whitehead fellebbezését, és heti két óra láthatást ítélt meg neki. Újabb három hónap múlva az Amerikai Örökbefogadási Kongresszus egy további beadványt intézett a Legfelsőbb Bírósághoz, amelyben kifejtették, hogy a bíróság első fokon nem vette figyelembe, milyen fontosságú egy gyermek számára teljes örökségének, ennek részeként mindkét biológiai szülőjének ismerete. Állásfoglalásuk szerint a többi örökbefogadotthoz hasonlóan Baby M is lélektani veszélynek lesz kitéve, hiszen az egyén biztonságos énejlődésének legalapvetőbb feltétele a szülőkkel való azonosulás, különösen pedig az azonos nemű szülővel való azonosulás.

A következő év elején New Jersey Legfelsőbb Bírósága döntést hozott a Baby M ügyben. Ennek értelmében a bérnyasági szerződések kikényszeríthetetlenek, érvénytelenek, sőt, bűncselekménynek számítanak New Jersey Államban. A bírák határozata szerint fizetni egy nőnek a gyerekszülésért egyenlő a gyerekvásárlással. A bérnyasági megállapodások egyetlen formája, aminek érvényességét a bíróság megfontolhatónak tartotta az az eset, ahol az anyának nem fizetnek szolgáltatásáért, ő viszont meggondolhatja magát. Abban a pillanatban, hogy az anya a gyerek megtartása mellett dönt, az általa aláírt szerződések semmisnek minősülnek. Ettől kezdve az egész ügyből nem lehet több, mint gyermek-elhelyezési per. Ebből kiindulva, a Legfelsőbb Bíróság, figyelembe véve, hogy a Stern házaspár jobb életminőséget tud biztosítani a gyereknek, nekik ítélte az állandó felügyeleti jogot, de Mary Beth Whitehead is megkapta a rendszeres láthatás jogát.

Olyan ügy ez, amelynek csak vesztesei vannak. Mary Beth Whiteheadnek le kellett mondania lánya neveléséről, és a két éves pereskedést nem élte túl a házassága sem. A Stern házaspárnak egy olyan helyzettel kell együtt élnie, ami távolról sem szerepelt terveik között, amikor belevágtak. És mindenki közül a legkevésbé a gyerekről mondható el, hogy mindez az ő érdekében történt volna, hiszen anyja Sarah-nak, apja Melissának nevezi, élete első két éve pereskedések közepette a lehető legnagyobb nyilvánosság előtt zajlott, és bármilyen hatással is lesz mindez rá, kevés esélye van, hogy valaha is más legyen, mint a híres Baby M.

Mary Beth Whitehead után újabb bérnyák kerültek reflektorfénybe, az ő esete sokakat segített abban, hogy elmondják saját rossz tapasztalataikat. Többen számoltak be arról, hogy életük legnehezebb pillanata volt gyermekük átadása, vagy hogy többi gyermekük számára feldolgozhatatlan traumát jelentett „testvérük” elvesztése. Az amerikai sajtó nem sokkal később újabb botránytól volt hangos, amikor egy bérnya sérült gyermeket hozott a világra, akit a megrendelők nem akartak átvenni. A gyermeket végül az anyának kellett felnevelnie, mert nem sikerült egyértelműen bizonyítani, hogy nem a férjétől származik. Ez azonban valószínűleg senkit nem érdekel, ha a baba egészséges, hiszen az egész per nem az apaság megkérdőjelezhetősége miatt indult, hanem mert a megrendelők nem kérték a „hibás áruból”. A második Baby M ügy sem sokáig váratott

magára, az ebben szereplő béranya mexikói volt, aki beleegyezett, hogy megtermékenyítsék egy kaliforniai férfi spermiumával, és egy hónap múlva a magzatot átültessék a feleség méhében. Mivel az átültetésre nem került sor és neki kellett kihordania a gyermeket, nem volt hajlandó lemondani róla. A bíróság a megosztott gyermekfelügyelet mellett döntött, a baba itt is a házaspárhoz került, az anya rendszeres láthatási jogot szerzett.

A későbbi esetek tovább feszegették az emberi életről és a halálról gondolt határait. Egy igen tehetős amerikai házaspár repülőszerencsétlenség áldozata lett örökösöket nem, pontosabban csak két lefagyasztott embriót hagyva maguk után. A bíróság hosszas jogi viták után úgy döntött, az embriókat megfelelő rendelkezésre kell bocsátani, akik megszüülhetnek az örökösöket. A francia kedélyeket egy ifjú özvegy pere borzolta, aki férje halála után azt követelte, hogy művi megtermékenyí-

tés céljára bocsássák rendelkezésére férje spermiumát, amit egy spermabankban helyezett el. A bíróság teljesítette kérését mondván, hogy nem lehet megtagadni tőle az „új élet ígértét”. Az eset brit megfelelőjében elutasították az özvegy kérelmét, hogy megtermékenyítsék a haldokló férjtől az utolsó pillanatban még „megszerzett” spermiummal, így a hölgy kénytelen volt egy belga klinikán elvégeztetni a beavatkozást.

■ DAJKAANYASÁG ÉS A MAGYAR JOG

A magyar jog meglehetősen lassan reagált az asszisztált reprodukciós technikák megjelenésére és az általuk felvetett kérdésekre. Egészen 1997-ig az egyetlen hatályos, a kérdést direkt módon rendező jogszabály egy egészségügyi miniszteri rendelet⁵ volt, amelynek meghozatalakor – 1981-ben – Magyarorszá-

gon még nem végeztek in vitro fertilizációt, következésképpen csak a férj vagy élettárs, illetve az idegen donor általi mesterséges megtermékenyítés egyes aspektusaira vonatkozott. A rendelet értelmében annál a nőnél volt elvégezhető a művi megtermékenyítés, aki házasságban élt, negyvenötödik életévét nem töltötte be, állandó jelleggel Magyarországon tartózkodott és házasságából nagy valószínűséggel nem származhatott gyermeke. Mivel a jogi alulszabályozottság 16 éve alatt az in vitro fertilizáció (továbbiakban: IVF) gyakorlata elterjedt, az élettársi kapcsolat pedig jogi elismertséget nyert, a klinikai gyakorlat az eredeti rendeletet „kiterjesztőleg” alkalmazta⁶, ami azt jelenti, hogy elégségesnek tartotta az élettársi kapcsolatot, valamint szabad kezét adott magának az olyan új, de normatívai rendezetlen technikák alkalmazásában, mint az IVF vagy a béranyaság. Ennek a sokáig húzódó nagyfokú szabályozatlanságnak legalább két rendkívül fontos következménye volt.

Egyrészt a jogi űr engedett következtetni, hogy amit törvény, vagy más jogszabály nem rendez, így nem is tilt, azt szabad, ennél fogva nem volt jogi akadálya a béranyaság semmilyen formájának. A másik fontos probléma, ami a jogi szabályozatlanságból eredt az volt, hogy egy ilyen, nyilvánvalóan több jogterületet érintő kérdésre az egészségügyi rendeleten kívül semmilyen válasz nem született. Nem nehéz belátni, hogy az asszisztált reprodukciós technikák használata orvosi kérdéseken túl alkotmány-, államigazgatási-, büntető-, család-, örökösödési, költségvetési-, társadalombiztosítási- és polgári jogi, szociálpolitikai, etikai, filozófiai és lélektani kérdéseket is felvet, amelyek azonban megválaszolatlanok maradtak.

Magyarországnak a jogszabály megalkotásakor lehetősége volt a nemzetközi tapasztalatok áttekintésére, és számos nemzetközi szervezet és nemzeti kutatóbizottság álláspontjának megismerésére. A magyar Egészségügyi Tudományos Tanács külön bizottság feladatává tette a jelentés elkészítését, és ez a csoport Arnold szerint „messzemenően tekintetbe veszi az Európa Tanács jogharmonizációs törekvéseit”⁷.

Az Európa Tanács 1987-ben ad hoc bizottságot hozott létre a biomedikális kérdésekkel kapcsolatos állásfoglalások kidolgozására. A bizottság az asszisztált reprodukció etikai kérdéseiről szólva hangsúlyozza a *születendő gyermek érdekeinek tiszteletét, a család védelmét* és azt, hogy ezeket a módszereket *nem szabad a család eltorzítására használni*. Ezen alapelvek értelmében *teljesen elutasítja a béranyaság intézményét, valamint megtiltásra ajánlja a női méhből más nő méhébe történő embriótranszfer minden formáját*, az ilyen tevékenységre irányuló szerződéseket pedig kikényszeríthetetlennek ítéli. Az ajánlás a nemzeti törvényhozások számára *lehetővé teszi* a gyógyászati célú dajkaanyaságot *azzal a feltétellel, hogy az ingyenes és a szülőanyának jogában áll a gyermeket megtartani*. Kimondja továbbá, hogy az asszisztált reprodukciós technikák igénybevételét olyan párok esetében tartja csak elfogadhatónak, amelyek egy nőből és egy férfiből állnak (a kiemelések tőlem)⁸.

⁵ 12/1981. (IX.29) EüM. sz. rendelet a művi beavatkozással történő megtermékenyítésről.

⁶ Etikai állásfoglalások... I, 5. old.

⁷ Arnold, 1995, 15. old.

⁸ Human Artificial Procreation, Council of Europe, Strasbourg, 1989

Lehet, hogy a bizottság mindezeket „messzemenően figyelembe vette”, a döntéshozók viszont biztosan nem, hiszen megszületett az 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről, ami az „emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások” között tárgyalja a dajkaterhességet⁹. A jogszabály a béranyaság azon fajtáját engedélyezte, amelyben a szülőanya nem petesejt-donor, tehát az embrió az eljárást kérő pár ivarsejtjeiből hozták létre testen kívül. Az eljárásban való részvétel feltételül azt szabta, hogy a pár női tagja testi adottsága folytán képtelen legyen a terhesség kihordására, vagy valószínűsíthető legyen, hogy a terhesség az ő, vagy a gyermek egészségét veszélyeztetné. Dajkaanya az a 25. életévét betöltött, de 40. évét be nem töltött cselekvőképességű nő lehetett (volna), aki már legalább egy élve született gyermeknek adott életet, és aki a pár tagjainak bármelyikével közeli hozzátartozói kapcsolatban áll. A törvény közeli hozzátartozó alatt egyenes ági rokont (esetünkben értelemszerűen anyát vagy gyermeket), örökbe fogadott-, mostoha- és nevelt gyermeket, örökbe fogadó-, mostoha- és nevelőszülőt valamint testvért ért¹⁰. Ez a fajta rendezés tehát egy speciális csoportra szűkítette a dajkaanyák körét. Önmagában a szűkítés nem lenne baj. De a „házas pár közeli vérrokona” kitétel, amely a férj spermiumával történő megtermékenyítés esetén a vérfertőzés színezetét elkerülendő a feleség anyját és nőtestvéreit, esetleg gyermekeiket jelentheti, kérdések végtelen özönét indítja el. Kérdés például, vajon valóban volt-e bármiféle társadalmi igény a „probléma” ilyen módon való rendezésére. Nem érthető, hogy ha a jogalkotó szándéka – a számos járulékos problémát kivédendő – a gyakorlat igénybevevői körének minimalizálása volt, miért nem vállalta a teljes tiltást; ha nem voltak ilyen szándékai, akkor pedig miért alkotott ilyen erősen korlátozó rendelkezéseket. Bármelyik esetről volt is szó, mindenképpen a valódi igényekhez képest csak látszatszabályozásról beszélhetünk, amely 2000. január elsejétől élt volna, mivel a törvényalkotó úgy vélte, addig tisztázni szükséges egyes jogi részleteket. 1999 végén, pár nappal a hatálybalépése előtt a dajkaterhességre vonatkozó passzus kikerült a törvényből. A kérdés társadalmi vitájára sem az 1997-es törvény megalkotása előtt, sem az 1999-es módosításkor nem került sor, így tulajdonképpen nem is különösebben meglepő, hogy a kérdéstről ma is csak torokszorító történetek formájában értekeznek.

■ LÉLEKTANI SZEMPONTOK

A jogi bonyodalmak, gazdasági érvek és a társadalmi elfogadhatóság kérdései csak egy részét alkotják a problémának. Ezek közül a születéért való esetleges fizetés problémakörét itt nem is tárgyalom, mert bár ma is pontosan ismert és némelyek által vállalt dolog a nyitott örökbefogadás kiskapuját kihasználó fizetett béranya igénybevétele (ld. Pelle János írásait), a média által mostanában felvetett kérdések kizárólag önzetlenül segíteni kívánó jó barátokról szólnak, maradjunk hát ennél a jóhiszemű változatnál. A béranyaság kapcsán felmerülő legtöbb

⁹ 1997. évi CLIV. tv. 183. §.

¹⁰ 1997. évi CLIV. tv. 3. §. „r” pont

kérdésre – a titkosságtól a szülőkre, a béranyákra és családjukra, és nem utolsó sorban az így született gyerekekre gyakorolt hatásokon keresztül a homoszexuális párok gyerekhez juttatásáig – a pszichológiának kell választ adnia. A béranyák olyan szerepbe kerülnek, amelynek hatásairól keveset tudunk. Olyan gyerekek születnek, akiknek két anyjuk van; a saját gyerekről már lemondott párok előtt új lehetőségek és új nehézségek bontakoznak ki; átalakulhatnak a családformációk. Mindennek elfogadhatóságáról, kívánatosságáról és várható következményeiről nem beszélhetünk a bérterhesség során és következtében végbemenő lélektani folyamatok elemzése nélkül.

■ A béranya

A béranyaság kétségtelenül próbára teszi az anyaságról alkotott, megingathatatlanul vélt kép örökérvényűségét. A lelkes támogatók nézetei szerint a társadalom éppen ezért ellenkezik oly hangosan az egész gyakorlat ellen: nem akarjuk elengedni az anya – gyerek kapcsolat idealizált álmát, és elfogadni a tényt, hogy vannak nők, akik anélkül tudnak lemondani gyermekükről, hogy ez számukra a legkisebb problémát okozná. Kétségtelen, hogy a tökéletes anyaság mítosza számtalan ember életét keseríthette meg. A társadalmi tudat formálódásának jó mutatója – oka és következménye – a média idealizált szülőképe: „gyönyörű, teljes életet élő, sikeres szülők, boldog, mosolygós, tökéletes gyermekükkel – soha senki sem túlsúlyos, csúnyácska, kopasz, fogyatékos, öreg, legfőképpen pedig soha senki sem boldogtalan. Az üzenet egyértelmű: a szülővé válás boldogságot, kiteljesedést és tökéletes életformát hoz. (...) A média propagandájának öröksége az anyák és az apák számára egyaránt elégedetlenség, büntudat, és kudarc érzésének forrása. A médiából megismert szülők elégedett, gügyögő babák, és tökéletes kapcsolatok világában élnek. A valódi szülők mintha egy másik bolygóra kerültek volna.”¹¹ A legtöbb korai kötődéssel foglalkozó vizsgálat kitér arra, hogy a megkérdezett nők legtöbbszörben élni lát-szik egy kép valamiféle „elvárható”, „normális”, „nélkülözhetetlen” érzések szükségszerűségéről, amelyek hiányában nem tartják magukat „teljes értékű” anyának. Ugyanakkor az „anyai érzések” kialakulását más-más eseményekhez kapcsolják. Ahogy arról Neményi Mária beszámol, a nők egy része szerint az anyaság már a terhesség időszakában kialakul. Mások úgy látják, hogy az első magzati mozgás észleléséhez kapcsolódik; vannak, akikben a megszületett baba váltja ki az anyai érzéseket; megint mások közös tanulási folyamatnak, az összeszokás eredményének tartják; vannak hívei az „anyai ösztön”, vagy éppen a generációs kontinuitás elméletének, mások egy szerepnek tartják; egyes nézetek az anyai érzések erősödését a szoptatás együttes élményéhez, mások a felelősségvállalás kialakulásához kötik.¹²

Teljesen igaz tehát, hogy távolról sem ugyanaz a folyamat megy végbe mindenkiben, és nagyon eltérő dolgok válthatják ki a kötődést is. Ez viszont a legkevésbé sem olyasvalami, ami a

béranyaság gyakorlatát igazolhatná. A különböző esetekben eltérő módon kialakuló kötődés éppen úgy vonatkozik a béranyákra, mint bárki másra. Lehetséges ugyan, hogy vannak nők, akik nem kötődnek valamelyik gyermekükhöz és képesek lemondani róla, de hogy a béranyák mindig éppen ilyenek legyenek, ahhoz nemcsak az kellene, hogy ők kivételek legyenek a fent bemutatottak alól, hanem az is, hogy ezt minden esetben előre tudják.

A béranyasági szerződések kikényszeríthetőségéről folytatott hosszas jogi viták középpontjában pontosan ez a kérdés állt: hogy a béranyák előre felkészíthetők-e arra, mit fognak érezni, miután megszülték és odaadták gyermeküket. Vannak államok, ahol a jogalkotás igennel válaszolt erre a kérdésre. A pszichológia ezt nem teheti meg. Egy nő sem tudja egy következő terhesség bekövetkezése előtt megmondani, mikor és milyen típusú és intenzitású kötődést érez majd abban az esetben, függetlenül attól, hány gyereket szült már előzőleg. Még ha a társadalom gond nélkül el is fogadná, hogy egyes nők könnyedén lemondanak gyermekükről, arra semmilyen garancia nincs, hogy attól az egész a béranyák számára is egyszerű és előre látható lenne.

A másik pszichológiai szempontból átgondolandó kérdés, hogy milyen hatással van ez a gyakorlat az arra vállalkozó nőkre. Amerikában a „jó béranyát” kereső pszichológusok olyan stabil személyiségeket próbálnak kiválasztani, akik nagy lelki sérülés nélkül képesek átvészelni a krízishelyzeteket. A szakembereknek nem kell a jövőbe látniuk – vagy csak a Baby M ügy ismétlődésétől félniük – ahhoz, hogy tudják: a béranyáknak vitathatatlanul egyfajta krízist kell kibírniuk. Pszichológiai vizsgálatok bizonyították, hogy „a nő életében a terhesség maga krízisszituáció”¹³ amelynek egészét „normális esetben is nagyfokú érzékenység jellemzi, az érzelmek ambivalenciája és az intrapszichés konfliktusok fizikai tünetek formáját ölthetik, amely válságérzetek a terhesség utolsó periódusában felszaporodhatnak, elsősorban olyan fizikai és szociális helyzet-változások hatására, amelyeket szorongás, félelem, magány, depresszió érzelte súlyosbít.”¹⁴ A terhességgel szükségszerűen jár együtt sokféle félelem, bizonytalanság, és nem nehéz belátni, hogy a béranyaság esetében ezek halmozódásáról beszélhetünk. Az állapotos nő elkerülhetetlenül ambivalens érzelmeket táplál a benne növekvő magzat iránt, akihez nem kötődhet, és nem tudhatja, milyen érzés lesz róla lemondani.

A dajkaterhesség is bizonyítottan válsághelyzet a más részére gyereket kihordó nő számára, de nem ő az egyetlen, akire kedvezőtlen hatással van: felmerül az az igen súlyos kérdés is, hogy milyen hatással lesz az a tudat a nő már meglévő gyermekeire, hogy szülei testvérüket pénzért eladták, vagy akár csak elajándékozták. Itt megint kevés konkrét adatból indulhatunk ki, csupán néhány interjúrészet tesz említést arról, hogy a béranya gyermekei félelmet éreztek, hogy nekik is menniük kell majd a családból. A béranyaság mellett érvelők szerint „a nagyobb gyerekeket minden jobban aggasztja annál, mint hogy testvérük hazakerül-e, a kisebbek pedig kifejezetten örülnek,

¹¹ Dyson, 8-9. old.

¹² v.ö. Neményi M., 1991, 146-148. old.

¹³ C. Molnár, 67. old.

¹⁴ v.ö. F. Várkonyi, 82-83. old.

hogy anyjuk nem viszi haza az ő felségterületüket fenyegető kisbabát¹⁵. Ez azonban kevésbé valószínű, és semmiképpen sem több rövidtávú részizagságnál. Tény, hogy a kisgyermek számára pár hétnek el kell telnie, amíg megérti, hogy testvére végérvényesen a családban marad, és fantáziavilágában elképzelhető a nem kívánt jövevény „megszüntetése”, „visszacsinálása”; de mágikus gondolkodásában vágyai és a való világ eseményei kölcsönösen válhatnak egymás okává és okozatává, és a kistestvér eltűnése miatt valós büntudatot élhetnek át. Az a tudat pedig, hogy családjukból egy gyerek csak úgy odaadható valaki másnak, minimálisan is szeparációs traumát jelent számára, amelyben saját kiszolgáltatottsága és bizonytalansága kerül előtérbe.

A béranya gyerekeire gyakorolt hatás szinte seholy terület, a különböző vizsgálatok rendre elfelejtik. „Nekem senki nem mondta, hogy egy gyerek is kötődhet a babához már a terhesség ideje alatt”¹⁶ – nyilatkozta egy béranya, akinek gyermeke még a bérzülést követő hatodik évben is pszichoterápiás segítségre szorult. Pedig ez megkerülhetetlen probléma, különösen mivel általában olyan nőt választanak béranyának, akik már „bizonyították” gyerekszülési képességüket. Ez kétségtelesen költséghatékony megközelítés, hiszen nem pazarolja a drága eljárást valakire, akinek esetleg problémái vannak a fogamzással, vagy a gyerek kihordásával. Mégsem hiszem, hogy túlzás lenne azt állítani, hogy ez a feltétel veszélyezteti a béranyák gyermekeinek lelki egészségét.

■ A gyerek

Alapvető lélektani és gyermekvédelmi szempont annak megvizsgálása is, milyen hatással van a dajkaterhesség ténye az így született gyerekekre. Egyrészt biztos, hogy az ellentmondásos, vagy semmilyen szabályozás olyan megoldásokhoz vezet, ami minden, csak nem a gyermek mindenképp fölé álló érdeke. A gyerekek biztos vesztesei a szabályozatlanságnak, hiszen az teljesen ellenőrizhetetlen helyzeteknek szolgáltatja ki őket. Egészséges személyiségfejlődésük alapja olyan fokú bizalom kialakulása, amelyet nem veszélyeztethetnek ellenőrizhetetlen szituációk.

A szülőanyához való kötődés fontossága vitatott. Az anya kizárólagosságát a korai kapcsolatban csak a pszichoanalitikus modell képviseli, amely szerint az anya-gyerek kapcsolat minden szeretetkapcsolat prototípusa. Freud nagy hangsúlyt fektet a szoptatásra, mint az éhség elsődleges ösztönkésztetésének kielégítésére, amely az anya-gyerek kapcsolat meghatározó momentuma. A többi elmélet szerint a gyerek számára rendkívül fontos a korai kötődés, de ez történhet az apához, vagy mászó – például a megrendelő szülőkhöz – is. A szoptatás rendkívüli fontosságát hangsúlyozó nézetek elfogadása még nem feltétlenül jelenti azt, hogy a béranyaság árt az így született gyerekeknek, hiszen Amerikában az örökbefogadók számára különböző kiegészítő eszközök váltak elérhetővé, amelyek használatával ők is részesei lehetnek a „szoptatás” jótékony hatásainak, tovább-

bá felismerték, hogy lehetséges a tejelválasztás kiváltása olyan nők esetében is, akik akár soha nem voltak terhesek sem. Ennek előnyeit hangsúlyozza az a nézet is, amely szerint a kötődés elősegíti a tejtermelő hormon (prolactin) megnőtt mennyisége az anya testében, megnyugtató, gondoskodást kiváltó hatása révén.

A terhesség viszont mindenképpen olyan időszak marad, amelyben a béranya nem pótolható, a gyerekekre gyakorolt hatás szempontjából fontos tehát megvizsgálni a magzat és az állapotos nő kapcsolatának kérdéseit. A jog racionalitásából kiindulva a béranyaság mindenki számára előre átlátható helyzet, és mint

¹⁵ Frank-Vogel, 170. old.

¹⁶ uott. 169. old.

ilyen „morális szempontból előnyösebb, mint az örökbeadás. Először is több az információ, másrészt a béranya kezdettől fogva tudja, hogy nincs joga kapcsolatot tartani a gyerekekkel, így a róla való lemondás kevésbé fájdalmas számára, mint az örökbeadó anya számára¹⁷” Pszichológiai nézőpontból az a tény, hogy az anya előre tudja, hogy le fog mondani gyermekéről inkább a béranyaság gyakorlata ellen szóló érv. „A magzat kiszolgáltatott az anyának, az anya testi-lelki állapotának. Az anya stressz vs. distress állapotai (...) befolyásolják a magzat állapotát, centrális idegrendszeri fejlődését, karakterét stb.¹⁸” A terhesség során kapcsolat alakul ki az anya és a magzat között: a gyerek hallja az anyja hangját és születése után is felismeri¹⁹, ahogy az anya is megtanul odafigyelni születendő gyermekére, tudja, mikor alszik, hogyan reagál az ő fáradtságára vagy idegességére. „Kezdetből fogva folyamatosan mondogattam magamnak, hogy ez a gyerek nem az enyém” – számolt be arról csaknem minden béranya, és csak egy részük állította, hogy ez nehézséget okozott számára²⁰ Tudatosan készülni arra, hogy a gyerek nem az övé, többek között azt jelenti, hogy a terhes nő megpróbál érzelmi- leg nem reagálni a benne növekvő gyermekre, továbbá feltehető, hogy az „önkéntelenül” kialakuló pozitív érzelme- ket igyekszik elfojtani, nehogy kicsusszanjanak kontrollja alól. A magzat pedig átveszi, reagál az anya lelkiállapotára. Mindez megfosztja a magzatot a számára legmegfelelőbb érzelmi közegtől, és minden valószínűség szerint elmélyíti a béranya válsághelyzetét is. A terhesség alatti ambivalens érzelme- ket legtöbb esetben a szülés utáni korai szeparáció követi, amelyről ismét kevésbé lenne állítható, hogy akár a gyerek, akár az anya érdekében történne, viszont megakadályozhatja az ez esetben nemkívánatos korai kötődés kialakulását.

Nem arról van itt szó, hogy a béranya általi születés önma- gában súlyosan veszélyeztetné a gyermek lelki egészségét, és a szoptatás, vagy a magzati élet során megszokott hang hiánya korrigálhatatlan fejlődési zavarok forrása lenne. Viszont annak tudatában kell lennünk, hogy egy béranyaságot legalizáló állam olyan megoldást tesz lehetővé, amelyről nem mondható el, hogy a gyermek mindenképp fölé álló érdekét szem előtt tartva biztosítja számára a maximálisan egészséges fejlődés körülmé- nyeit, hiszen mai pszichológiai ismereteink birtokában erősen megkérdőjelezhető, hogy a gyerekek így-e a legjobb. Annál is inkább, mivel a prenatális fejlődés- és korai kötődés-elméletek- nél határozottabb bizonyítékok is vannak arra, hogy a módszer- rel kapcsolatban komoly gyermekvédelmi aggályok merülnek fel.

Az egyik ilyen pont a titkossághoz kapcsolódik. Az örökbe- fogadás kapcsán ezt a vitát – szakmai szempontból legalábbis – lezártnak tekinthetjük. Azok az érvek pedig, amelyek a nyitott megoldáshoz vezettek (a családi titok veszélyessége, a gyerek származási-, születési körülményei ismeretének fontossága) ugyanúgy érvényesek a mesterséges megtermékenyítésre, az IVF-re és a dajkaanyaságra, mint az örökbefogadásra. A gyer-

mek joga származása, vérszerinti családja megismeréséhez és a kapcsolattartáshoz alapvető gyermeki jog, amelyet már Magya- rországon is törvényi szabályozás erősített meg, de tisztázatlan, hogy ez vonatkozik-e a dajkaanyaságra (és a többi modern rep-rodukciós technikára is).

Utoljára hagytam talán a legalapvetőbb gyermekvédelmi szempontot, hogy a béranyaság esetében ki vizsgálja meg, hogy a leendő szülők alkalmasak-e egy gyerek megfelelő nevelésére, illetve, hogy hol a biztosíték, hogy azok az emberek, akiknek nem akarnak gyermeket örökbe adni, mondván, hogy az nem szolgálná a gyerek érdekét, nem vásárolnak, vagy csak „szület- nek” maguknak egyet.

Az így született gyerekekről szólva nem feledkezhetünk meg arról a minden ellenérvet elsöpörni látszó szempont- ról, hogy a béranyaság régóta várt, nagyon akart életet terem- tenni, körültekintőbb szabályokat bármikor lehet alkotni, de fölösleges, hiszen nem lehet rossz egy gyerekeknek, akire ennyire vágytak. Sajnos, mint látni fogjuk, pszichológiai szempontból ez az állí- tás sem állja meg a helyét. A gyerekek érdekét nézve, ha kevés is a biztos tudás, túl sok a kérdőjel.

■ A „megrendelő” szülők

A béranyaság a világon mindenhol, ahol működik olyan módszer, amely gyermekhez juttat olyan párokat, akiknek re- ményük sem volt arra, hogy saját gyermekük legyen. A gyer- mek utáni vágy a legtöbbször szemében olyan természetes és ért- hető igény, ami nem szorul további indoklásra, sőt, egyesek sze- rint mindenkit megillető jog is. A nem önkéntesen gyermekte- len párokat sajnálat veszi körül, Magyarországon az elsőpró többség véleménye szerint jobb gyerekekkel élni, mint nélküle. Míg a világ fejlett országaiban teljesen elfogadott nézet, hogy az örökbeadás célja a saját családjukban nem nevelhető gyerekek elhelyezése, rendszeresen felmerülő szempont, hogy más meg- oldásokat is biztosítani kell a gyermek után hiába vágyakozók- nak. Az örökbefogadás esetében elfogadott – bár igen eltérő mó- don megvalósított – gyakorlat, hogy az arra jelentkezőknek va- lamiféle pszichológiai szűrésen kell részt venniük, és egyre több helyen juthatnak rendszeres konzultációhoz is. A dajkaanyaság szabályozásakor ugyanennek kikötése igazán nem jelentene ko- moly járulékos terheket, mégsem kerül rá sor.

A hiányos pszichológiai háttérrel rendelkezők mellett rendre felme- rül az a vád is, hogy a társadalom hipokrita módon próbálja megóvni a gyerekeket attól, hogy nem megfelelő körülmények közé kerüljenek, illetve szülessenek, miközben ezek a kérdések a legtermészetesebben fogant gyermekek esetében ugyanúgy felvethetők lennének, hiszen senki nem tudja születése előtt megmenteni a gyermeket a későbbi családi hatásoktól, bármilyen előre jósolhatónak tűnnek is azok. Meg kell vizsgálnunk tehát, mi különbözteti meg ezeket a helyzeteket a „hagyományos” gyermekvállalástól.

Az örökbefogadásra való jelentkezés és a béranya szolgál- tai melletti döntés hátterében legtöbb esetben a kielégíthetetlen gyermek utáni vágy húzódik meg, és itt most tekintsünk el az esetleges más motivációktól. A meddőség számos okból hosszú idő alatt feldolgozható trauma az azt átélő párok számára. A ter-

¹⁷ Schuck, 134. old.

¹⁸ C. Molnár, 66. old.

¹⁹ lásd DeCasper tanulmányait

²⁰ Frank-Vogel, 160-183. old.

méketlenség híre általában derült égből villámcsapásként jelentkezik, hiszen „amíg valami probléma fel nem merül, a termékenység kérdésével senki nem foglalkozik. Efféle nehézség felfedezése azonban azonnali drasztikus változást jelent az önértékelésben, életszemléletben, a barátokhoz és a munkához való viszonyban. (...) Ha a pedig kezelés mellett döntenek, az a legritkább esetben jelent egyszeri antibiotikum kúrát vagy hetenkénti orvosi ellenőrzést: a kezelés teljes embert igénylő program, mely felemészti az ember idejét, anyagi tartalékait, egészségét és kapcsolatait. Különösen érvényes ez a legkorszerűbb technikát igénylő beavatkozások esetében, amelyek néha csak a lakóhelytől távol levő kórházakban érhetőek el. (...) A kezelést választók minden reményüket és álmukat egy orvoscsoporthoz helyezik, az eredményességi arány pedig nem túl magas.”²¹ Mire örökbefogadásra, vagy dajkaanyasági megállapodás aláírására kerül sor, a gyermeket akaró pár feldolgozandó traumák és nehézségek sorát görgeti maga előtt.

Nagyon káros lehet, ha az anya még nem dolgozta fel azt a tényt, hogy saját gyermeket nem szülhet, és nemcsak a gyerek, hanem mindkettőjük szempontjából. A szülővé válás előfeltételeinek hiányában bizonytalanul, vagy túlzott, irreális elvárásokkal fordulhat gyermeke felé, és sem a gyermek, sem a szülő nem tudja, hogyan dolgozza fel a másik elvárásainak nem megfelelő viselkedése okozta frusztrációját. A gyerek és a szülő kölcsönös sikertelensége egymás nevelésében súlyos következményekkel járhat a gyerek szocializációjára, de hasonlóan káros hatásai vannak a szülő kompetenciatudatára, és így későbbi működésére is.

A dajkaanya segítségével gyermeket váró leendő szülők felkészülését a bizonytalanság bonyolítja. Nem köthető teljes tudattal a gyermekhez, akiről nem tudhatja, hogy szülőanyja valaha valóban átengedi-e neki. Kilenc hónapon át a bizonytalan remény, és az „ahogy lesz, úgy kell elviselni” tudatában kell tartania magát, hogy megóvja énjét az összeomlástól. Egyetlen olyan „megrendelő” szülővel készített interjú sem olvasható, amely említést ne tenne erről a bizonytalanságról. „Ha mégis minden simán megy, ezek a gyerekek a sors valószínűtlen ajándékait jelentik a szülők számára, akikhez nagyon nehéz egészséges elvárásokkal viszonyulni.”²²

A megrendelő pár a végső cél utolsó reményében kiteszi magát ennek a bizonytalanságnak, de ez ritkán hagyja érintetlenül a kapcsolatukat. Az amerikai irodalom is beszámol arról, hogy „a harmadik” akár ilyen módon való megjelenése némi zavart okoz a pár kapcsolatában, és ott még nem is a szűk családon belül történik mindez.

Ha valamiféle „lélektani mérleget” próbálunk készíteni a másnak szülés előnyeiről és vitatható pontjairól, nehéz helyzetbe kerülünk. Az ismert esetek nem sokat segítenek: vannak párok, akiket végtelenül boldoggá tett, gyerekek, akik bizonyára nagyon jó körülmények közé kerültek, és talán még béranyák is, akik valamiféle pozitív önképet szereztek általa. Ugyanakkor is-

merünk nőket, akik megbánták a gyermekükéről való lemondást, párokat, akik nem így képelték és gyerekeket, akik rivaldafénybe és különböző csatározások középpontjába kerültek. A pszichológiai dilemmák és kérdések száma túlszárnyalni látszik az egyébként sem különösebben meggyőző béranyaság-párti érveket, de ez nem változtat a tényen, hogy a gyakorlatot megrendelői oldalról óriási érdeklődés övezi, és mindenhol akadnak szolgáltatók is. Ennek magyarázatára pedig nem elégségesek a gazdasági érvek, a társadalomnak is nyitottnak kell lennie ahhoz, hogy ilyesmi kialakulhasson.

■ KONKLÚZIÓ HELYETT

Katalinnak nem fejlődött ki a méhe, Tamaráét egy sajnálatos betegség miatt el kellett távolítani – tájékoztatnak a lapok. De nem ezért nem születhet gyerekük, hanem mert a gonosz jogalkotók keresztbetettek a dajkaanyaságnak. Nem érzéketlen akarok lenni az ő, és bármely sorstársuk egyéni tragédiájával szemben. De az egész háborgás nem a társadalomban élő gyerekek és felnőttek lelki egészségéből és jólétéből indul ki, hanem abból, amit Foucault úgy fogalmaz: „Ami lehetséges, az szükségszerű”. Ha valami nem lehet, mert nincs, nem az a dolgom, hogy ezt feldolgozzam, elfogadjam, netán esetünkben gyermeknevelésre irányuló energiáimat átirányítsam az országban élő húsz ezer család nélkül nevelkedő gyerek valamelyikére, hanem a világ dolga, hogy számomra lehetővé tegye.

Nagyon sok mindent nem tudunk még a dajkaterhességről, és annak mindenféle következményeiről. Pedig – mint abba ez a tanulmány rövid betekintést engedett – nagyon sok dolog már tudható, és még többről lehetne beszélni, kutatni, információt nyerni. Beszélhetne, vitatkozhatna, érvelhetne rengeteg szakember. Mielőtt a Nők Lapja elintézi.

Neményi Eszter

A cikkben idézett irodalom:

- Arnold Iván László: *Az emberi lényeg, a mesterséges utódnemzés és a jog. Társadalmi Szemle, 1996/12 40-55. old.*
 C. Molnár Emma: *Az anyaság pszichológiája. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1996*
 DeCasper, A.J.–Sigafos, A.D.: *The Intrauterine Heartbeat: A Potent Reinforcer for Newborns. Infant Behavior and Development, 1983/6*
 DeCasper, A.J.–Spence, M.J.: *Prenatal Maternal Speech Influences Newborns' Perception of Speech Sounds. Infant Behavior and Development, 1986/9*
 Dyson, S.: *The Option of Parenthood. Sheldon Press, London, 1993*
 Etikai állásfoglalások a humán reprodukció új módszereiről I-IV. *Az Egészségügyi Tudományos Tanács és annak Kutatásaitikai bizottsága által felkért ad hoc Bizottság jelentése Orvosi Hetilap, 1992/10-13.*
 Frank, D.–Vogel, M.: *The Baby Makers. Caroll & Graf Publishers, New York, 1988*
 Keane, N.P.–Breo, D.L.: *The Surrogate Mother. Everest House, New York, 1981*
 Landau, E.: *Surrogate Mothers. Franklin Watts, New York, 1988*
 Lasker, J.N.–Borg, S.: *In Search of Parenthood. Temple University Press, Philadelphia, 1994*
 Neményi Mária: *Anyává válás. In: Hanák Katalin (szerk.): Terhesség – Szülés – Születés II. MTA Szociológiai Kutató Intézet, Budapest, 1991*
 Schuck, P.H.: *The Social Utility of Surrogacy. Harvard Journal of Law & Public Policy, 1990/winter*
 F.Várkonyi Zsuzsa: *Normális szülés Valóság, 1989/3*

²¹ Dyson, 28-29. old.

²² Lasker-Borg, 165. old.

Mediáció Magyarországon: Nincsenek esetek, de vannak még csodák

2005. augusztus 25-én a „Békés és fájdalommentes megoldások” című konferenciával zárult a Család Gyermek Ifjúság Egyesület Phare Access Macro támogatásával megvalósított programja. Összegezték a haladó mediációs képzések, valamint a regionális mediációs koordinációs központok kialakításának tapasztalatait. A konferencián is többször előkerült a mediáció szakemberekkel való elfogadtatásának, illetve a potenciális felhasználókkal való megismertetésének sürgető szükségessége. Kevés az eset, sok az ismerethiány, bizalmatlanság, felmerül a szakemberek ellenérdekeltsége bizonyos esetekben, most azonban azt szeretnénk megmutatni, hogy igenis vannak „csodák”. Megtörténik, hogy bíróságok belátják saját határait, és azt javasolják a feleknek, hogy próbálják meg konfliktusukat saját maguk elrendezni; és vannak önkormányzatok, akik felismerik, hogy felelősek az általuk működtetett intézményekért és az abban dolgozók lelki egészségéért. A következő két eset – amelyek megjelentek a fent említett konferencia tanulmánykötetében is – kitűnő példa arra, hogy a mediáció megfelelő választ képes nyújtani mind a gyámhivatali és bírósági eljárás hiányosságaira, mind a kisközösségi kapcsolatok nehézségeire, itt és most, ma Magyarországon. Ha nem is elég ismert, elfogadott és elterjedt még, a mediáció itt van, és reális alternatívát képvisel.

A helyzet reménytelen, de nem súlyos – avagy mediáció a bíróságról

Az alábbi eset érdekessége, hogy a gyermeklátás ügyében egymással két éve pereskedő párt a bíróság küldte mediációra. Ezt a sajnos ma még igen ritka eljárást sem a bíróság mediáció iránti olthatatlan elkötelezettsége indokolta: egyszerűen nem tudtak mit kezdeni a párral, akik a saját kérelmük alapján hozott határozatokat sem tartották be, és a tárgyalásokon is elmondták, hogy a következőt sem fogják. Három tárgyalás, számtalan gyámhivatali határozat, módosítás, felszólítás, bíróság, saját szakértői vélemény, orvosi látélet, egymásnak ellentmondó tanúvallomások vastkos jegyzőkönyvei duzzasztották a felek irathegyét, amelyekből bármelyikük bármikor előhúzhatta a másik állítását megcáfoló aktuális aduászt. Két jó megjelenésű, intelligens, jó verbális képességű ember, akik nem kérdőjelezik meg egymás szülői képességeit, biztonságban tudják egymásnál közös gyermeküket, és minden szakértői vélemény szerint egyaránt teljesen alkalmasak a nevelésére. Nem akarják mindketten a lehetetlent, megegyeznek abban, kivel éljen a gyermek, másikkuk pedig kéthetenkénti láthatást szeretne. Hogyan telhetett el mégis nyolc hónap úgy, hogy az apa egyetlen láthatáson sem kapta meg gyermekét? A történetben minden egészen hétköznapi, ezért is lenne különösen fontos, hogy minden érintett szakember, illetve az egész rendszer komoly önkritikát gyakoroljon.

Higgyék el, itt nem mi fogunk döntést hozni. Mert maguknál senki a világon nem tudhatja jobban, milyen megoldás lesz jó önöknek. Elmondjuk minden mediáció elején, mert így van, mert hiszünk benne, mert új távlatokat nyit a felek gondolkodásában akkor is, ha nem bíznak benne, akkor is, ha jobban szeretnék, ha nem nekik kellene megoldozni a megoldásért. És néha közben elfelejtjük, hogy az ő esetükre nézve tény náluk van a bölcsék köve, mert közben elárasztanak ben-

nünket is saját értékeink, meggyőződéseink, szakmai elveink. Az a szerencse, hogy a mediáció folyamata, forgatókönyve megóv minket önmagunktól, sehol nincs hely benne jófélsült szakvéleményeinknek.

Úgy kezdődött, hogy megegyeztünk a láthatásban – meséli a mediáció elején Anna. Nem sokkal gyermekük születése után elköltözött Pétertől, majd rövidesen megállapodtak a láthatás menetében, ami több mint egy évig jól is működött. Volt rövid- és hosszú távú tervük, amit közös megegyezéssel rugalmasan alakítottak a gyerek aktuális fejlődési szükségleteihez. Függetlenül attól, hová mérgesedett két év alatt ez a viszony, ez a kezdet óriási erőforrás, amelyet a mediáció előtt semmiféle eljárás nem tudott kihasználni, és amelyre a felek sem tudtak büszkén és bizakodva visszatekinteni. A mediációs ülésre egyikük sem azzal a hittel érkezett, hogy születhet megállapodás: kezdetben azt feltételezték, a másik nem lesz hajlandó belemenni semmibe, később azt is megélték, hogy ők maguk sem szeretnék. Az a meggyőződés, hogy a másikkal márpedig nem lehet dűlőre jutni, az ülés több mint kétharmadának meghatározó atmoszférája volt, erősebb, mint a szintén létező vágy, hogy dolgaik végre rendeződjenek.

A dolgok nagyjából onnantól kezdve nem működtek, hogy a láthatás bírósági szabályozását kérték. Pedig a bíróság nem is nagyon tett mást, mint hogy korábbi megállapodásukat kisebb módosításokkal, kiegészítésekkel határozatba foglalta. Ezek a kisebb változások azonban elégnék bizonyultak ahhoz, hogy senki ne érezze magáénak az így született megoldást. A láthatás hivatalos rendezése olyan mérőföldkőnek bizonyult, amelyhez mindketten csak mint külső beavatkozáshoz, hivatkozási alaphoz tudtak viszonyulni, tartalmában bármennyire hasonlított is eredeti egyezségükhöz. „Én már akkor is biztosított-

tam ugyanezt a láthatást, amikor erre még semmiféle határozat nem utasított” – hangzik Anna saját olvasatában, Péter szerint viszont: „nagy kegyesen láthatást biztosított, holott ő vitte el önkényesen a gyereket, aki közös felügyeletünk alá tartozott”. Az önként vállalt rendszer mindenki megelégedésére működött, a jog sértettség és vita tárgya lett.

Eredeti megállapodásuktól a gyakorlatban kezdettől fogva eltértek. Megállapodtak ugyan abban, hogy az apa szombatonként 10 órákor viheti el a kislányt, ezt azonban a pár hónapos kisgyerek alvásához igazítva kora délutánra tolták ki, amibe az apa is beleegyezett. Azzal, hogy a bíróság másfél évvel később a délelőtre is kiterjedő időtartamban határozta meg a láthatást, gyakorlatukon ugyan nem változtattak, de Anna beszorítva érezte magát, úgy látta, hogy egy bírósági végzés alkalmatlan arra, hogy a gyerek igényeihez alkalmazkodjon, Péter pedig törvény adta jogait látta csorbulni a korábban működő rendszerrel. Fontos leszögezni, hogy ebben a helyzetben, bármilyen rugalmas volt is, a bíróságnak nem volt jó lépése. Egyetlen külső szakértőnek sem lehetett volna. Péter úgy érezte, azzal, hogy írásos formába kerültek gyermeke láthatásához fűződő jogai, nincs más dolga, mint azok érvényesítése, neki semmit nem kell tennie a rendszer működése érdekében. Ez az attitűd a mediációs ülést is végigkísérte: valójában nem akart mást, se többet, se kevesebbet annál, amit Anna felajánlott. Inkább az volt fontos számára, hogy legyen valami, aminek a teljesülését számon kérheti Annán. Ugyanakkor Anna pontosan azt tartotta elképzelhetetlennek, hogy bármiféle előre meghatározott rendszert számon kérjenek rajta, mert számára ez egyet jelentett azzal, hogy nem képviselheti gyermeke folyamatosan változó igényeit.

A helyzet rövidesen elmérgesedett. Péter, immár szakértői és szakirodalmi érvekkel felvértezve rendre azt kifogásolta, hogy Anna pszichológiailag akadályozza a sikeres láthatásokat, a gyerek éhesen, kialvatlanul, anyja szorongását megjelenítve rossz idegállapotban kerül hozzá, minden adott egy frusztrált találkozáshoz, amelyből Anna levonhatja a következtetést, hogy Zsófi nem érzi jól magát az apjánál. Ha volt is ennek az olvasatnak realitása, a megoldásban nem segített. Anna anyai kompetenciáját érezte támadottnak a fenti érvek által, és messzire elment, hogy érvekkel támassza alá, miért félti egyre jobban lányát az apjától. A három éves gyereknek „súlyos alvásproblémái” tették lehetetlenné a délutánnál korábbi láthatást, az apja új lakóhelyéig vezető 45 perces autózás „végtelenül kimerítő, egyszerűen még túl hosszú egy ekkora gyerek számára”, az egy-szeri szabadtéri fürdőzés az apával „egy életre tönkretette a gyerek vízhez való viszonyát”. Anna az apai láthatásokat rövidesen olyan fenyegetőnek találta lánya lelki egészsége szempontjából, hogy egy nagy sirással induló átadáskor végül mégis magánál tartotta a gyereket, és arra hivatkozva, hogy a gyerek fél és nem akar menni, többé nem is engedte el. Nyolc hónap telt el így a mediációs ülés előtt.

A saját olvasatok során még számos rendezetlen konfliktus vetődött fel. Péter sérelmesnek találta, hogy Anna elhagyta közös otthonukat, és magával vitte gyermeküket, inkorrektnek találta közös pénzügyeik rendezését, Anna számlájára írta közös

ismerőseikkel való viszonya megromlását. Annában fájdalmasan él néhány tárgy elvesztése, a tény, hogy Péter nem ment utána és nem próbálta megmenteni házasságukat, fizikai bántalmazással vádolja Pétert, valamint nehezményezi, hogy eltérő gyermeknevelési elveiket nem tudják számára megnyugtató módon rendezni. A saját olvasatok ismertetése, egymás történeteinek és állításainak megcáfolása több mint két órát vett igénybe. A megtárgyalandó témákhoz érve visszakináltuk az általuk érintett összes problémát, kérdeztünk, szükségesnek látjuk-e, hogy ezeket megbeszéljük. Mindegyikre nemet mondtak a láthatás rendje és a gyereknevelés összeegyeztetése kivételével. Fontos volt számukra, hogy meghallottuk ezeket a sérelmeiket, amelyeket ily módon elismerve félre tudtak tenni az aktuális konfliktus rendezése érdekében. Mindazonáltal közös múltjuk sok rendezetlen fájdalom felkavarta őket, és a sok ponton való egyet nem értés reménytelenné tette számukra, hogy ebben a kérdésben megegyeznek majd.

A legreménytelenebb pillanatban megállapodtunk, hogy szünetet tartunk. Ez lehetőséget adott nekünk, mediátoroknak, hogy stratégiát készítsünk a hátralevő időre nézve, és kifejessük érzéseinket, frusztrációinkat. A mediátori szerep semlegessége nem azt jelenti, hogy nincs akár nagyon határozott véleményünk. Nagyban segíti viszont az ülés során tanúsított semlegességet, ha közben kinyithatjuk a szelepeket, kiengedhetjük a gőzt. Lesz ebből valami, megegyeznek? Minden szünetben megfogalmazódó kérdés segít abban, hogy megengedjük magunknak és a feleknek is, hogy a végén nem lesz megegyezés. Paradox módon ez alól a tudattalan nyomás alól felszabadulva a felek könnyebben megegyeznek. Anna és Péter a szünetben egy helyiségben dohányoztak, mikor visszatértek, érezhető volt, hogy beszélgettek közben. Mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy körülbelül egy óra van hátra, ez alatt ki lehet dolgozni a megállapodást, ha valóban a jövőre koncentrálnunk. A szünet itt is, mint nagyon sok esetben, alkalmas volt arra, hogy határt húzzon a múlt és jövő között: a felek úgy érezték, módjuk volt sérelmeiket, ellenérzéseiket, fájdalmaikat kifejezni, társuk és a mediátorok által meghallgatásra lenni. Közös érdekük, hogy gyermekük kapcsolattartása szüleivel rendeződjön, ők pedig véget vethessenek a gyámhivatali és bírósági eljárások hosszú sorának ekkorra előtérbe kerülhetett. Anna első mondata a szünet után az volt, hogy valóban előfordulhat, hogy túlfélti Zsófist, ami talán a legfontosabb áttörés volt: letette azt a pajzsot, amit a gyerek érdekére hivatkozva a kislány és az apa közé emelt. Innentől kezdve határozottan együttműködő volt.

Ekkor kerülhetett előtérbe a másik fél ellenállása. Péter az ülés első percében közölte, hogy nem tudja, mit fogunk itt csinálni, de abban biztos, hogy Anna semmibe nem fog beleegyezni. Az efféle bizalmatlanság alapvető sajátja a mediációs üléseknek, Péter esetében azonban ezt egyértelműen alátámasztották a korábbi tapasztalatai. „Mind a két bírósági végzés Anna kérelmén alapult, mégsem tartja be. Nincs olyan megállapodás, amit betartana, csak az időt akarja húzni.” Ezt az ülés elején Anna is elismerte. Ha úgy érzi, egy határozat nem a gyereke érdekét képviseli, nem fogja betartani. Szeretné rendezni a kapcsolattartást, de ragaszkodik hozzá, hogy ilyen hosszú idő elteltével ez fokozatosan valósuljon meg. A legutóbbi bírósági tárgyaláson a

bíró az azt javasolta, hogy két hétvégén látogassa az apa az anya otthona közelében található játszótéren a kislányt, majd a harmadik alkalomtól vigye el egész hétvégére. Anna szerint ez nem fokozatosság, és ott megmondta, hogy ezt a határozatot sem fogja betartani. Ekkor javasolta a bíróság, hogy egyezzenek meg mediáció segítségével. Péter ezek után nagyon bizalmatlan volt azzal kapcsolatban, hogy Anna együttműködik majd vele. A megegyezési fázisban nehéz volt rávenni, hogy elmondja, mit tartana ideális megoldásnak, mit szeretne. „Azt szeretném, ha már bűncselekménynek nyilvánítanák a láthatás megtagadását” – mondta. Szemlélete ekkorra már egyértelműen büntető volt Anna vonatkozásában: hozzanak egy határozatot, ami rögzíti az ő jogait, elsősorban arra, hogy nem érvényesülésükért elmarasztaltathassa Annát. A mediáció során feladatunk volt sérelmeinek elismerése; annak visszajelzése, hogy aktív szerepet kell vállalnia a közös konfliktus megoldásában; és a realitás elfogadása: csak olyan egyezség lesz működőképes, amit Anna is megnyugtatónak talál. Fontos volt, hogy ez utóbbit értéktelen közvetítsük, mert nem arról van szó, hogy Annának igaza van-e, vagy Péternek milyen jogai lennének, hanem arról, hogy az ő hármójuk életében hogyan fog működni a kapcsolattartás.

A megegyezés folyamata inntől kezdve gördülékenyen haladt. Megkértük a feleket, hogy jelöljenek meg egy hosszabb távú célt, ahová a láthatások tekintetében el szeretnének jutni, illetve – miután abban megegyeztek, hogy fokozatosságra van szükség – azt, hogy ezt milyen ütemben kívánják elérni. Péter a korábbi egyezségükben már rögzített állapotot szeretne volna elérni: péntek délutántól vasárnap estig tartó hétvégeket minden második héten, valamint az ünnepek és szünidők felét. Hosszú távú célként ezt Anna is elismerte, azonban Péter három hónap, Anna 13 hónap múlva látta reálisnak, hogy addigra a láthatások idejének folyamatos emelésével ide jutnak majd. Ez a nagy különbség ismét a megegyezés reménytelenségének érzetét keltette bennük, ezért gyorsan fordítottunk a kérdésemre, és a következő hét felől közelítve kértük őket, írják le, hogyan zajlik majd és meddig tart a következő láthatás. Az elérendő cél birtokában ez már könnyen elvégezhető feladatnak bizonyult: Anna felvázolt egy ívet, amelyet követve számára megnyugtató fokozatossággal növekedne a láthatások gyakorisága a következő év során, Péter néhány módosítást kért, és minden ponton megegyeztek. Egy évre előre napi pontossággal megállapodásba foglaltuk a láthatások kezdetét és végét, így előre áttekinthették, hogyan alkalmazkodnak majd az ünnepekhez, születésnapokhoz, óvodai szünetekhez. Megállapodtak továbbá, hogy ha valami aggasztaná őket a gyerek másikkal töltött idejével kapcsolatban, eddigi működésüktől eltérően Anna első válasza nem a láthatások felfüggesztése lesz, Péter pedig nem fordul azonnal a gyámhivatalhoz, bírósághoz, hanem kísérletet tesznek a konfliktus saját maguk közti rendezésére, szükség esetén a mediátorok újbóli bevonásával.

Sokféle konfliktusrendezési, vitakezelő eljárás létezik, és nem mindig könnyű annak eldöntése, az adott esetben melyik a leghatásosabb. Anna és Péter esete nemcsak azért érdekes mediációs szempontból, mert így végül eredményre jutottak, hanem azért is, mert előtte szinte valamennyi elérhető eljárást végigpróbtak.

Az egymás közti megegyezés működött egy darabig, később azonban a gyermekláthatás kérdésére annyi más konfliktus rákódott, hogy egyedül képtelenek voltak a megoldásra koncentrálni. A problémafelvetést és a megoldási javaslatok kidolgozását is Anna dominálta, ami fokozta Péter ellenállását, és az együttműködés ellen hatott. Péter egyértelműen elutasította, hogy Anna lakásán látogassa gyermeküket, Anna azonban nem talált megnyugtatónak semmilyen más megoldást.

Szintén Anna kérésére megpróbálkoztak a felügyelt láthatással a Kapcsolatügyelet segítségével, esetükben viszont egyáltalán nem segített az a munkamódszer, amelynek során külön-külön, egymást végig nem hallgatva zajlik a mediáció. Fontos itt hangsúlyozni a mediáció előkészítésének jelentőségét. Valóban gyakori, hogy egy hosszú ideje konfliktust fenntartó pár hallani sem akar arról, hogy egy asztalhoz üljön egymással. Az itt bemutatott esetben három óra alatt megegyezésre jutottak, ezt azonban megelőzte egy másfél hónapon át tartó telefonos előkészítési munka a felekkel, amelynek során elértük azt, ami tulajdonképpen a megegyezés felé vezető út hosszabbik fele: hogy leüljenek és végighallgassák egymást. Szakmai meggyőződésünk szerint e nélkül nincs családon belüli mediáció, különösen gyermekláthatás kérdésében, ahol elengedhetetlen azt közvetítenünk, hogy függetlenül az ő kapcsolatuktól, gyermekük sorsa örökre a szülők közös ügye marad. A kizárólag különtárgyalások elvén működő mediáció során a felek ismét csak saját érveiket és sérelmeiket hallják, és elmarad az az alapvető élmény, hogy ami számunkra talán képtelenség, a másik számára mégis valóság. Péter méltatlannak találta továbbá, hogy a Kapcsolatügyeleten heti két órában, egy meghatározott helyen, többnyire szenvedélybeteg apák társaságában találkozhat csak lányával, jogosan úgy érezte, hogy az ő viselkedésében nincs semmi olyan veszélyeztető elem, ami ezt az eljárást indokolná.

Amikor a vitás kérdést szakértők segítségével kísérelték meg rendezni, az történt, hogy mindketten addig mentek, míg nem találtak valakit, aki azt mondta volna, amit hallani akartak. Nem tudjuk, találkozott-e Anna olyan pszichológussal, aki segített volna feltérképezni gyermeke néha extrémításba hajló feltésének okát és körülményeit, Péter iránti dühét és csalódottságát, de tudjuk, hogy végül talált egyet, aki leírta, hogy két és fél éves lánya azért nem szobatiszta, mert apja egyszer úszópelenka nélkül vitte a medencébe, ezzel végtelen szorongást és a pelenka iránti szélsőséges ragaszkodást idézve elő. Péter szakértői a gyereket nem látták, így főleg elméletben értekeztek arról, hogy a kislány sírása átadáskor egyértelmű következménye az anya viselkedésének, aki félelmet kelt benne és elvárja tőle, hogy ne akarjon az apjához menni. Függetlenül attól, mennyi realitása van a különböző szakvéleményeknek, ebben az esetben csak az árkot mélyítették a szülők között, akik legirracionalisabb viselkedésüket is hivatalos papírokat lobogtatva tudták ezen túl igazolni.

A bíróság két be nem tartott határozat után példamutató módon belátta saját tehetetlenségét, és miután meggyőződött arról, hogy mindkét szülő egyaránt alkalmas a gyerek nevelésére, és sehol nincs semmiféle veszélyeztető tényező, a döntést visszaadta oda, ahová tartozik: a szülők kezébe. Természetesen előfordul számtalan olyan eset, amikor a szülők egymás ellen

táplált indulatai olyan erősek, hogy azzal valóban veszélyeztetik a gyerek alapvető jogát mindkét szülője szeretetére és törődésére, és távolról sem mindig lehet arra számítani, hogy ezt maguk is belátják. Anna és Péter azonban biztonságos, jó szülőnek tartotta a másikat, korábban képesek voltak már megegyezni, és erre lehetett alapozni.

Mire a mediációs ülésre sor került, már mindketten vesztes helyzetben voltak. Péter egyértelmű vesztese volt az elmúlt háromnegyed évnek, amely során gyakorlatilag nem láthatta kislányát, sérült kapcsolatuk állandósága és folyamatossága, és ekkorra már elképzelhetőnek tartotta, hogy a gyerek meg sem fogja ismerni. Anna helyzete is egyre fenyegetettebbé, az apa „eltitása” gyermekétől tarthatatlanná vált, és semmilyen korábbi technika nem tette lehetővé Anna számára, hogy úgy visszakozzon ebből a helyzetből, hogy közben ne sérüljön önmagáról, mint gondoskodó, jó anyáról, kompromisszumkész, megoldáskereső emberről alkotott képe. Szimbolikus ebből a szempontból a mediációs ülés kifizetési módja. Anna pár perccel előbb érkezett, és ragaszkodott hozzá, hogy a mediáció díjának felét előre kifizesse, ezzel is mindenképp megelőzve: én mindent megteszek, az én részem rendben van, elrendeztem, csak Péter-

re várunk. Amikor az ülés láthatóan számára is meglepő módon eredménnyel zárult, azt mondta, szeretné a másik felét is ő kifizetni, ezzel mintegy elismerve azt is, hogy a kialakult helyzetért felelősséget vállal, valamint azt is, hogy nagyon fontos neki, hogy végre megoldás született.

Gyermek-elhelyezési ügy lesz? – kérdeztem öt perccel az ülés előtt. Nem, láthatás. Már megegyeztek a bíróságon, de az anya azóta sem engedi oda a gyereket – hangzik a válasz. Szándékosan nem tájékozodom az ügyekről előre részletesen. Még ebben az egy mondatos információban is annyi minden van, ami előítéleteket szülhet. Sok mindent gondolhatok arról, hogy valaki egy hároméves gyerek és az egyik szülője közös életéből önkényesen elvesz egyet, de semmit nem segítek vele. Anna gondoskodó, törődő, aggódó anya, aki tudatosan nem ártana kislányának soha. Péter passzív partner, nem kezdeményez megoldásokat, többnyire az elégedetlen reagáló szerepében találjuk. Egyikük szerepe sem fehér vagy fekete, helyzetük reménytelen, de egyáltalán nem súlyos. Megegyeznek úgy, hogy Anna nyugodt, Péter félve reménykedik. Hoztak egy megoldást, amit senki a világon nem tudott volna helyettük kitalálni.

Neményi Eszter

Legyetek jók, ha tudtok...

■ BEVEZETŐ

A következő esettanulmány egy általános iskolában történetet dolgozza fel, egyrészt abból a szempontból, hogy mely esetek alkalmasak mediációra, másrészt abból a megközelítésből, hogy a mediációban résztvevők száma független a mediáció eredményességétől és sikerességétől. Az esettanulmány anyaga volt a haladó mediációs képzésnek és kiscsoportokban való feldolgozása számos tanulással szolgált. Természetesen az eset és annak tanulságai jóval túlmutatnak a mediációra való alkalmasságon, ezért fontosnak tartjuk, hogy pár szóban erről is írjunk, valamint megvizsgáljuk az eset gyermekvédelmi tanulságait.

Az eset bekerülése nem volt szokványos, hiszen gyakorlatunkban mindeztáig példa nélküli, hogy polgármesteri hivatal kérte volna a mediációt, egy olyan ügyben, ahol az iskola, a pedagógusok, illetve a helyi gyermekjóléti szolgálat állt konfliktusban egy magántanulói státuszt érintő ügyben. A szakmai vitát beárnyékolta az a tény – amely a mediációs eljárás alatt folyamatosan érzékelhető volt –, hogy komoly személyi konfliktusok vannak a településen dolgozó gyermekvédelmi szakemberek között, amelyek nagyban nehezítették a probléma békés rendezését.

■ ELŐZMÉNYEK

Az ügyben érintett gyermek, egy háromgyerekes családból származó kislány, második osztályba jár. A családról régóta tud a helyi gyermekjóléti szolgálat, állandó kapcsolatban vannak velük, sokszor szorulnak életvezetési tanácsokra, amelyeket többkevesebb sikerrel be is tartanak, családgondozójukkal nyílt, bi-

zalmas kapcsolatot ápolnak. Andris a legkisebb kislány a családban, mióta elkezdte az iskolát, állandó problémák vannak vele. Osztályfőnöke elmondása szerint soha nem figyel az órán, semmi nem érdekli, állandó rendetlenkedésével társait is zavarja. Második osztályban az osztályfőnök kezdeményezte magántanulói státuszba helyezését. A magántanulói státusz kezdeményezése után elsősorban szakmai, majd személyes vita alakult ki az érintett szakemberek között, és természetesen ebből nem tudta kivonni magát a család sem. Ezen a ponton került sor a mediációra, amelyen minden érintett fél megjelent.

A következőkben rekonstruáljuk az ülésen történeteket, természetesen a nevek megváltoztatásával, röviden összefoglalva a lényegét, ismertetve a „saját olvasatokat, amelyből világossá válik számunkra a konfliktus”. Az esettanulmány keretei jóval szűkebbek annál, hogy a teljes ülést – amely egyébként két napig tartott – részletesen bemutassuk. Az eset megírásánál arra törekedtünk, hogy láthatóvá váljék: a legnehezebbnek tűnő esetekben, ahol látszólag még az érdekek is különbözőek, a résztvevők számától függetlenül, mindig van remény a mindenképp számára elfogadható megállapodás kidolgozására.

A mediációs ülésen 30 ember vett részt, ezért nagyon fontos volt, hogy jól gazdálkodjunk az idővel, úgy, hogy közben mindenkinek, aki az ügyben érintett, lehetősége legyen elmondani a véleményét. Arra kértük a résztvevőket, hogy az egy szervezet-től jövők részéről egy valaki foglalja össze az általa képviselt szervezet álláspontját.

Jelen voltak az óvoda, az iskola, a családgondozó és a gyermekjóléti szolgálat, valamint az önkormányzat képviselői, valamennyien kapcsolatban álltak vagy állnak a családdal, vagy a múltban vagy a jelenben.

■ **Elsőként az osztályfőnök mondta el, hogy ő hogy látja az ügyet.**

Kati: „Két éve van egy olyan osztályom, amilyen még soha nem volt életemben. Akkor megkaptuk bukottként ezt a gyereket októberben, és azonnal el is kezdődtek a problémák. Október végére már oda jutottunk, hogy a többi gyerek nem akart iskolába járni, és a szülőktől folyamatosan kaptam a jelzéseket, hogy tegyek valamit az ügyben. Éreztem, hogy teljesen tanácsaltalan vagyok. Novemberben volt egy verekedés a gyerekek között. Az őket szétválasztani akaró tanítónőnek nekiestek. Egy napon bejött Andris édesanyja, aki azt mondta, hogy egy tanár összeverte az ő gyereket. Én elmondtam az anyukának, hogy pontosan mi történt, és hogy elítélendőnek tartom, hogy egy ekkora gyerek nekimegy a tanárnak. Ezután kezdeményezték a gyermek magántanulónak válását. Én próbáltam segíteni a gyerekeknek a beilleszkedésben. Egy ideig magántanuló volt, aztán ez megszűnt január 19-én, és nekem újra együtt kellett volna dolgoznom vele az osztályban, de éreztem benne az ellenállást, próbáltam leszerelni, az első padba ültettem, de ekkor hátrafordult, és az osztályt szórakoztatta, teljesen tehetetlen voltam. Én mindent megpróbáltam egyest adtam, fegyelmi eljárás is indult, semmi nem segített.”

Arra a kérdésre, hogy mikor került a képbe a gyermekjóléti szolgálat és családsegítő, Kati a következőket mondta el:

„Már a kezdet kezdetén esetmegbeszéléseket tartottunk, később megszakadt közöttünk az információáramlás. Úgy gondoltam, ha kettesben beszélhettem volna az anyukával, többre mentem volna. Meg is próbáltam a gyermekjóléti családkezelőjének kiiktatásával felvenni az anyukával a kapcsolatot. Szerettem volna, ha az anyuka elviszi a gyereket a nevelési tanácsadóba, ez meg is történt egyébként, és a nevelési tanácsadóban is azt mondták, hogy csak egy hajszál választja el attól, hogy kiegészítő iskolába járjon. Én beleroppantam ebbe az egészbe, és személyes kudarcnak élem meg, amelyre a pályámon még nem volt példa, különösen az bánt, hogy ez az osztály nagyon jó volt, sokat tudtam volna kihozni belőlük. Az eddig történtek azt mutatják, hogy ez a család a gyermekjóléti támogatását, védelmét élvezzi, azt gondolják, hogy nekik mindent szabad.”

■ **Ezen a ponton kérdeztük meg a családsegítő véleményét.**

Máti: „Nem egy nyelvet beszélünk Kati-val és a tanárokkal sem: Az én fejemben az van, hogy egy problémát közösen lehet megoldani úgy, hogy az eredmény mindenkinek megfeleljen. A közoktatási törvény pontosan leírja, hogy milyen megoldások vannak egy ilyen helyzetben. Nem tudom elfogadni, hogy magántanulói státuszba kerülnek az ilyen problémákkal küszködő gyerekek. Arra számítani kell sajnos, hogy mindig lesznek tanulási zavarokkal küszködő gyermekek, és ha ezt nem kezeljük, akkor magatartási zavarba fognak torkollani. Ez egy nehéz helyzet, de nem hiszem, hogy ne lenne megoldás. Ez a gyerek átment különböző vizsgálatokon, ahol leírták, hogy alacsony intelligencia-szintű, problémás gyerek, de integrált nevelésben kell részesíteni. Én is próbáltam segíteni. Javasoltam öt iskolát,

ahová el lehetett volna menni, hogy máshol ezt hogyan csinálják, de senkit nem érdekelt, falakba ütköztem. Én azt nem tudom, és nem is akarok felelősséget vállalni, hogy az iskola milyen kapcsolatban van a szülővel és a családdal. Ez a család az ő fogalmaik szerint soha nem lesz normális, nekik vannak korlátaik, ezt tudomásul kellene venni, nem lehet tőlük olyat várni, amit nem tudnak teljesíteni. Ez az anya folyamatosan azt érezte az iskolában, hogy ő mindent rosszul csinál, így nem lehet neki segíteni, mert nincs az a bizalom, amit erre fel lehetne építeni. Akkor lehet vele együttműködni, ha megkeressük azt a pontot, ahol még megfogható, az apa 6 osztályt, az anya 8 osztályt végzett, ebből lehet következtetni a gyermekeikre. Andris, ha nem kap rendszeres visszautasítást és kritikát, akkor kordában tartható a gyerek, én tudok velük együttműködni. Én személy szerint elkötelezett vagyok, hogy egy nehezen kezelhető gyermeknek is az iskolában van a helye.”

Kati: „Azt érezzük, és ezzel nem vagyok egyedül, hogy a többi gyerek nincsen elismerve, nekik is vannak jogaik, az ő érdekeiket is figyelembe kell venni, ez senkinek nem fontos? Kolléganőim csodáltak, hogy ezt én hogy bírom. Nehéz nekem együttműködni a gyermekjóléti szolgálattal, engem ne oktasson ki senki, ehhez nincsen joga.”

■ **A következőkben röviden a többi érintett vagy szervezetek képviselőinek véleményét hallgattuk meg:**

Eszter, Kati kolléganője: „Én kiegészítőket tanítok, 30 év alatt ilyen még nem láttam, hogy egy kisfiú ilyeneket produkált volna. Az én praxisomban ilyen még nem volt. A közösségre nézve veszélyesnek érzem a gyereket.”

János, az iskola igazgatója: „Mint az iskola vezetője szeretnék néhány dolgot elmondani. November elején jelezték a szülők, hogy valami probléma van. Hívtam a szülőket, de nem jöttek be. Levélben fordultam hozzájuk, de nem történt semmi. Ajánlottam azt is, hogy valamelyik környékbeli iskolába helyezték el a gyermeket, erre a szülő kérte, hogy a gyermek legyen magántanuló, amit aztán utólag visszavont, szerintünk a gyermekjóléti tanácsára. Megint kértem, hogy a gyermeket helyezték el másik iskolába, mert kialakult egy olyan szituáció, hogy a többi gyerek két napig nem járt iskolába. Ekkor a polgármester is úgy gondolta, hogy közbe kell lépni.”

Ági, Kati kolléganője a nagyobb testvért tanítja: „A probléma az anyuka személyiségében van, manipulál bennünket. Meg kellene győzni arról, hogy a gyermekeinek sem tesz jót azzal, ha folyton cirkuszol, és a gyermekjóléti mögé bújjik. A gyermekjóléttel olyan háttérrel rendelkezőt kapott, hogy úgy érzi, mindenkit átverhet.”

Magda: „Gyógypedagógusként dolgozom. Nincs pénzünk asszisztensre, kb. 30 gyermek tart el 3 pedagógust. Hogyan lesz pénzünk akkor, ha erre az egy gyerekre kell egy fejlesztő pedagógus, ez a gyerek nem tud jó lenni. Azt tapasztalom, hogy ezekre a családokra költött pénz kidobott pénz. Kicsit sajnálom ezeket az embereket a pénzt. Arra lennék kíváncsi, hogy a családkezelőnek, hogyan sikerült ezzel az anyukával jó kapcsolatot kialakítani.”

Ezen a ponton nagyon feszültté vált a helyzet a felek között, és úgy gondoltuk, hogy a szünet mindenkinek hasznos lesz. Mediátorként is nagyon nehéz volt a folyamatot mederben tartani, a pártatlanságunkat megőrizni, óhatatlanul mi is kezdtük érzelmileg egyre jobban bevonódni a történetbe, egyre több személyes konfliktus került előtérbe, a mediáció ezen pontján úgy tűnt, hogy ezek a konfliktusok sokkal erőteljesebbek, mint a szakmaiak.

■ **A szünet után a polgármester helyettes folytatta.**

Árpád, polgármester-helyettes: „A szülők részéről indult egy akció, hogy ezt a problémás gyereket el kell távolítani az iskolából. Gondolt-e valaki arra, hogy mi lesz akkor, ha ezt a gyereket kizárjuk az oktatásból? Tőle fog rettegni a város, valóban ez a megoldás? Ennek a gyereknek fejlesztő-pedagógus kell és segítség. Lehetőség van arra, hogy erre állami támogatást kapjunk. Ezt a gyereket 26 fős csoportban lehet, hogy nem lehet kezelni,

de két-háromfősben igen. Miért nem erre megyünk? Ha ezt a helyzetet nem tudjuk kezelni és megoldani, akkor mi lesz a jövőben érintett emberekkel, én nem vagyok szakember, de a ki-rekesztés nem lehet megoldás.”

Kati: „Nem fordult meg a fejünkben, hogy ennek a gyereknek vakvágányra tegyük az életét, mi azt akarjuk, hogy olyan megoldás legyen, ami mindenkinek megfelel. De azt tudni kell, hogy ez a gyerek képtelen a jóra, legalábbis szerintem, jó lenne, ha elmesélnétek, hogy hogyan lehet ezzel az anyukával kommunikálni.”

Márti: „Meg kell ismerni a kommunikációs rendszerét, ha kap időt arra, hogy lehiggadjon. Nem jó mindig azzal szembesíteni, hogy mi az, amit rosszul csinál, keresni kell azokat a pontokat, amit jól csinál. Nekem nem az anyukával, hanem az iskolával nehéz. Nagyon nehéz bemenni egy olyan helyre, ahol mindenki mást gondol, vagy mást tud egy esetről, mint én. Beszéljük meg az információ áramlását.”

Klári, óvónő: „Hozzám járt a gyerek óvodába, már akkor lát-

szott, hogy komoly problémák vannak, de ennek ellenére jó kapcsolatban voltam a családdal, az anyuka rendszeresen bejárt az óvodába, sőt az apuka is többször bejött. Szerintem vissza lehetne őket vezetni az iskolába, ha lenne olyan ember, akiben megbíznak.”

Bea, iskolai gyermekvédelmi felelős: „Keveset tudok az ügyről, nincs is rálátásom, az egész iskola és a gimnázium is hozzám tartozik, ez túl sok egy embernek. Javaslatl szeretnék élni, határozzuk meg, hogy kinek, mi a feladata és a stílust is határozzuk meg. Én elhiszem, hogy a gyermekjóléti jót akar, de sokszor nagyon kioktatóak. Az az érzésem, hogy az érzelmek elviszik a lényegét.”

Az elmondottak alapján összegyűjtöttük a megtárgyalandó témák jegyzékét, a javaslatok sorrendben a következők voltak.

1. az édesanya visszavitele a közösségbe, a gyermek helyzetének rendezése,
2. információáramlás a gyermekvédelmi rendszerben lévők között, erre egy protokoll kidolgozása,
3. hatáskör és kompetencia,
4. kudarcélmény feldolgozása,
5. szakmai protokoll a magatartási problémákkal küzdő gyermekek kezelésében.

A mediációs ülésekre általában igaz, hogy a felekben már megvan a hajlandóság az együtt gondolkodásra és a probléma megoldására. Persze ez a szakasz sem mentes az érzelmektől, de a megtárgyalandó témák listája nagyon jó támpont és segítség ahhoz, hogy emlékeztessük a feleket, egyrészt az adott téma megtárgyalására, másrészt arra, hogy a jövőre nézve próbáljanak meg megoldást találni. Külön-külön pontonként néztük meg az elképzeléseket, az egyes pontokra vonatkozóan érdekes volt látni, ahogy egyre jobban elkötelezetté váltak a résztvevők a probléma megoldásában.

A megoldási javaslatokat követően a következő egyezség született, az anyuka segítségére lesz az iskolai gyermekvédelmi felelős, aki eddig nem állt kapcsolatban a családdal, rajta keresztül történik minden együttműködés az iskola és a gyermekjóléti szolgálat, illetve a család gondozó között. Az óvoda vezetője vállalta, hogy helyszínt biztosít a rendszeres, havonta egyszer zajló esetmegbeszéléseknek az óvodában és a csoportok összehívásáról is gondoskodik. Együtt vezetője lesz annak a szakmai teamnek, akik egy részletes protokollt dolgoznak ki a hatáskört és kompetenciát illetően, hogy a jövőben ezzel is könnyítsék az együttműködést. Arról nem született megállapodás, hogy ebben a szakmai teamben kik vesznek részt, milyen minőségben, a résztvevők úgy gondolták, hogy erről nem ezen az ülésen kell megállapodni.

Mivel Andris jelenleg nem magántanuló, hiszen az anyuka visszavonta korábbi kérelmét, a megállapodás szerint két-háromfős csoportban folyik a képzése napi négy órában fél évig, az ehhez szükséges anyagi feltételeket az önkormányzat biztosítja. Fél év elteltével már szűkebb körben megvizsgálják a szakemberek, hogy meddig jutottak el, és milyen változtatásra van szükség a jövőben, ha szükséges mediációs eljárás keretein belül.

Nagyon fontos kérdésként jelent meg, hogy hogyan lehet feldolgozni azt az érzelmi traumát, amit elszenvedtek ennek az elég hosszúra nyúlt ügynek a kapcsán a szakemberek. Megállapodás született arról, hogy rendszeres szupervíziót vezetnek be az iskolában és a gyermekvédelemben dolgozók számára, elkerülendő a hasonló eseteket, ennek anyagi fedezetét az önkormányzat biztosítja.

Joggal felmerülhet a kérdés, hogy az ülésen miért nem voltak jelen Andris szülei. Elfogadtuk a résztvevők azon döntését, hogy a felmerülő vita elsősorban szakmai vita volt, amelyen nem szükséges szülők részvétele.

Nagyon fontos tapasztalat volt, hogy nem a résztvevők száma befolyásolja a mediációs eljárás eredményességét, hanem hogy mennyire sikerül mederben tartani a folyamatot. Ezt azért tartjuk fontosnak kiemelni, mert sokunkat megriaszthat a résztvevők száma. Magában az eljárásban és annak szabályaiban nincsen különbség akár két, akár harminc résztvevővel dolgozunk. Az eljárás ideje meghosszabbodik, hiszen a saját olvasatok ismertetése önmagában sok időt vesz igénybe, és nagy figyelmet igényel. Ezért nagyon hasznos, ha párban mediálunk.

Ha jól együttműködve, egymásra figyelve, egymást kiegészítve vagyunk jelen mediátorként, mindenképpen hasznára válik a folyamatnak. Bátran kihasználhatjuk a co-mediálás előnyeit. Többször elhangzott már, kezdő és haladó mediációs képzésen egyaránt, hogy a mediációs eljárás után a mediátorok számának legalább egy órát arra, hogy megbeszéljék a történeteket, adjanak visszajelzéseket egymásnak arról, hogy mi az, amit jól csináltak, mi az, ami kevésbé működött. Ez lényeges a ventilálás szempontjából, másrészt nagyon sok tanulsággal szolgál a jövőre nézve, akár egyedül, akár párban mediálunk. Tapasztalataink azt bizonyítják, hogy a mediátor-párok közötti jó és hatékony együttműködést is nagyban erősíti.

A bevezetőben említést tettünk arról, hogy az eset és annak tanulságai túlmutatnak a mediációs eljárás ügyén, számos gyermekvédelmi tanulsággal is szolgálnak.

Megrendítő volt látni, hogy az önkormányzat képviselője a mediációs ülésen fogalmazta meg, hogy milyen fontos gondoskodni és odafigyelni azokra az intézményekre, amelyeket az önkormányzat tart fenn. Nem elegendő törődés az adott intézmény éves költségvetésének elfogadása, a pénz átutalása. Az sem lenne baj, ha a fenntartó valóban fenntartója és támogatója lenne jelen esetben az iskolának. Tisztában lenne azzal, mi zajlik ott, milyen nehézségek, sikerek vannak, milyen segítségre szorulnak az iskolában dolgozók és tanulók, és itt nem csak az anyagi segítségre gondolunk. Ebben az iskolában a pedagógusok tíz éve nem vettek részt szakmai továbbképzéseken, miközben egyre több olyan problémával kell megküzdeniük, amihez nincsenek meg az eszközeik, nincsenek meg a segítségkérés és -adás megfelelő formái.

Hogyan várhatnánk el, hogy megoldást találjanak olyan problémás gyerekek kezelésére, akiknek a problémáiról keveset vagy alig tudnak? Miközben tőlük évek, sőt évtizedek óta senki meg nem kérdezte, hogy nekik milyen nehézségeik, küzdelmeik vannak, magukkal, az iskolával, az olyan nehezen kezelhető gyerekekkel, mint Andris. Évek óta semmilyen képzésen, kurzuson nem volt alkalmuk tanulni, hogy saját munkájuk

valóban eredményes legyen, nem is szólva, hogy égetően szükség volna a rendszeres szupervízióra. Másik oldalról pedig hogyan lehet elvárni a gyerekektől olyan viselkedési mintákat, magatartási szabályokat, amiket soha, sehol nem volt esélyük elsajátítani, és az évek előre haladtával egyre kevesebb is az esélyük erre.

A problémák már óvodában látszottak, milyen jó lett volna már akkor segíteni, hogy az iskolában sokkal könnyebb legyen az élet. Ehhez kellett volna segítség óvónőnek, gyermeknek egyaránt, és most az iskolában gyermeknek és tanárnak szintén.

Tudjuk, hogy még nehéz elfogadnunk és megértenünk, hogy az, hogy a gyermekeink milyenek, vagy milyenek lesznek, az tőlünk függ, ha odafigyelünk rájuk, ha elfogadjuk őket olyannak, amilyenek. Ha befogadni akarunk, és nem szegregálni, ha szeretjük őket olyannak, amilyenek, akkor majd tudjuk jónak látni őket, mindenkit a saját mércéje alapján.

Ennek a mediációs eljárásnak mindenén túl mutatató legfontosabb tanulsága pontosan ez volt, hogy hogyan fogadjuk el és segítjük egymást.

Barinkai Zsuzsanna–Vajna Virág

Rasszista gyűlöletcsoportok hatása a fiatalokra

■ VÁLASZOK ÉS MEGELŐZÉS

„Nem kell gyűlölet, hisz' hozzánk tartozol, lehetsz fekete, sárga, vagy kreol.”

(Pannonia All Stars Ska Orchestra)

„A kedden kihallgatott Józsika, két barátja és egy kívülálló vallomásai alapján a rendőrség most már biztos abban, hogy nagy valószínűséggel rasszista indítékú, indulati bűncselekményről van szó.”

Index 2005. május 19, csütörtök 16:15

Az előbbi bekezdésben említett történet meglehetősen felbolygatta a közvéleményt, s ez nem csoda; az utcai erőszak eddig is gyakran és nagy számban szedte áldozatait, de effajta brutalitás egyáltalán nem volt jellemző. A dolog részletei igen ködösek és mára már kiderült, nem áll fenn rasszista indíték, sőt, valami egész más történt.

Az eset utáni napokban az egyik kereskedelmi tévéadó reggeli műsorába számtalan sms érkezett, mely a következő kérdést feszegeti: ha „fehér magyar” ember szúr meg romát, az miért számít rasszizmusnak, míg ha fordítva történik, az miért nem? Érdekes kérdés; igaz, az üzenetek küldői közül sokan fajgyűlölők, ez kiderül mondataikból. Sokan viszont egyszerűen csak észreveszik, hogy a faji előítélet mára kétoldalúvá vált, mert ugyanúgy ér gádzsó fiatalokat etnikai indíttatású támadás, mint romákat, ezért a jog – és esetünkben az ifjúságvédelem – tevékenységének egyaránt ki kell terjednie cigányokra és nem cigányokra, ideértve a megelőzést és a segítséget is.

A több liberális és baloldali szervezet által jóhiszeműen, de igen elhamarkodot-

tan szervezett antirasszista tüntetés és a sajtó erőteljesen hiszterizálta a közvéleményt, így nem csoda, hogy mikor kiderült a kardos Mortimer roma identitása, a Jobbik és radikális jobboldali ifjúsági csoportok nevével fémjelzett „bűnözésellenes” demonstráción ténylegesen fajgyűlölő személyek és vélemények is megjelentek: vagyis a gyűlölet ellen szervezett „első” tüntetés önnön céljaival ellentétes hatást ért el. A közélet szereplői egészen meglepő ötletekkel álltak elő: Horváth Aladár szerint a cigánygyűlölők vették rá indirekt módszerekkel a katonaruhás srácot a dőfésre, továbbá be kell tiltani a hagyományörző csoportokat, Tamás Gáspár Miklós szerint pedig a militarista jellegű öltözéket. A sajtó folyamatosan izzítja a hangulatot azóta is, ami gerjeszti az indulatokat egyrészt a többségi társadalom és a romák, másrészt romungrók és oláh cigányok között (Mortimer az előbbi, József az utóbbi csoportból származik). Nem tudni, ki kezdte a balhét (a kardos fiú és barátai szerint a későbbi áldozat fenyegetőzték késsel), szándékos, vagy véletlen volt-e a szúrás, mindenesetre mindkét kérdés állandó jelleggel szerepel a hírek-

ben, miközben a rendőrség folyamatosan azt nyilatkozza (mert azt tudja, vagy a vizsgálat menetében érdekében azt kénytelen nyilatkozni): még tisztázatlanok a körülmények.

Józsiáról a média kiderítette, hogy több büntetőeljárás is indult ellene, Mortimer családja pedig a bulvársajtó és a kereskedelmi televíziók szerint sátánista szektát vezet. Ezeknek a dolgoknak persze semmi közük a témához.

■ KI KICSODA?

A hisztériakeltés hatására az átlagpolgár könnyen lefasisztázza a katonai nadrágot, vagy acélbetétes bakancsot viselő fiatalot, ha azt látja, hallja, ezek „skinhead-jegyek”. Pedig nem azok – mint ahogy a bőrfejük sem egyenlők a neonáccal.

Nézzük, mit is ír egy általánosan elfogadott ismertető a skinheadekről:

„skinhead<ang. bőrfejű>: a csoport tagjainak névadója a kopaszság. Jellemző viseletük Martens-bakancs és narancssárga bélésű bomber(pilóta)dzseki, hidegfegyverek (pl. bokszer, vasrúd, távol-keleti hidegfegyver). Világszemléletüket polgár-

pukkasztó obszcenitás, agresszivitás és fasisztoid gondolkodásmód (gyakran cselekvés) jellemzi. A lányok aránya szokatlannul magas. Jellemzően kisebbségellenesek, mindenütt, Mo-on is hajlamosak „nemzetvédő” ideológiák jegyében bevándorlók és színesbőrűek ellen fellépni.” (Sárközi, 1994)

S lássuk, mi a valóság. 1948-ban érkeztek meg Nagy-Britanniába az első jamaikai bevándorlók s egy évtized elteltével csaknem félmillió fekete lakott itt (*zene.net*). Magukkal hozták kultúrájukat, beleértve az ifjúsági szubkultúrát is: a jamaikai vagányok *rude boy*-nak hívták magukat, s a hatvanas évek végére megtalálták a közös nevezőt a fehér proli fiatalok azon csoportjaival, akik önmagukat a következő elnevezésekkel illették: *nohead*, *crophead*, *boiled egg*, *hard mod*, *baldhead* és *lemon*.. A fehér és fekete srácok együtt járták a csürdögölőt („*moonstomp*”) a tősgyökeres fekete muzsikákra (soul, ska, reggae), piáltak, szívták a fűvet, szedték a *blues* nevű serkentőszert. És viselték mindkét társaság jellemző külső jegyeit: a *rudie*-k nadrágtartóját és kopasz fejét, a *hard mod*ok bakancsával és munkásdzsekijével. Az új stílust követői *skinhead*-nek nevezték el. Gyakorta összecsaptak más bandákkal, de sohasem faji okból, hiszen „kétszínűek” voltak. Vad és egymással a végsőkig szolidáris „utcakölykök” (*street kids*), erős csoport- és osztálytudattal. *Phil Cohen* szerint a *skinhead* a maga eszközeivel akarja fenntartani a perifériára szoruló munkáskultúrát, amelyben az összetartás és a férfiaság a meghatározó elem (*Cohen*, 2001).

A hetvenes években kis híján eltűntek a palettáról, ám a punk robbanásának, majd ellaposodásának, „halálának” hatására a *skinec* ismét megerősödtek. Létrejött az *Oi!* zene, mely nevét a *skinhead*ek kedvenc csatakiáltásáról kapta. Maga az *Oi!* szó a *Cockney Rejects* nevű zenekar egyik számában hangzott el először, s ugyanúgy nem bír értelemmel, mint például a magyar Hajrá! Kemény punk muzsika ez, csordaénekekkel és gyakorta nemzeti érzelmű, de (eltorzult változatát leszámítva) nem fajgyűlölő szövegekkel. A fekete *skinhead*-zene is feléledt, kultuszának felélesztésében hatalmas szerepe volt a *Specials* nevű ska együttes pár (fekete és fehér) tagja által alapított z-

Tone lemezkiadónak, mely már nevével (két tónus, két színárnyalat) is a rasszizmus ellen érvelt (Szőnyi, 1989–90).

Ám a szélsőjobb beszívárgott előbb a punkok, majd a bőrfejük soraiba. A *National Front* és a *British Movement* vezetői toborzásba kezdtek, s ennek köszönhetően a közvélemény elfogadta azt a hamis képletet, miszerint: bőrfejük = fasiszták. Azzal sikerült a fehér brit munkásfiatalok egy részét táborukba csalogatniuk – a jóléti rendszer válsága idején! – hogy elhitették velük: azért nincs munka, mert a külföldiek elveszik. Sajnos sokan hittek nekik. Ráadásul a sajtó – akárcsak a mai Magyarországon – igyekezett megosztani a fiatalokat azzal, hogy torzításaival szította az ellentéteket a különböző etnikumú srácok között. Hiába adtak antináci *Oi!*-zenekarok koncertet, melynek plakátján a következő szöveg szerepelt:

„*Oi!* a fajgyűlölet ellen, a politikai szélsőségek ellen, de továbbra is a rendszer ellen!”, kevésnek bizonyult ahhoz, hogy megakadályozza a náci *skinec* (akit ellenfeleik lenézően *bonehead*-nek, vagyis – ostoba nézeteikre utalva – csontfejűnek neveztek el és neveznek azóta is) térnyerését. Az első *bonehead*-csoport kvázi a *National Front* ifjúsági szervezeteként jött létre. Ebbe a körbe tartozott egy ideig a punknak indult *Skrewdriver* együttes, melynek tagjai később kiváltak az *NF*-ből és énekesük, *Ian Stuart Donaldson* vezetésével létrehozták a *Blood and Honour*-t, amely azóta nemzetközi gyűlöletcsoporttá vált. (*zene.net*) Hazánkban Vér és Becsület néven működnek és rendszeresek a botrányok körülöttük, Spanyolországban pedig a közelmúltban tiltották be működésüket (*indymedia.hu*), példamutató keménységgel. *Donaldson* 1993-ban autóbalesetben meghalt, de mítosza ezáltal mégjobban megnőtt a náci körében. (*zene.net*)

Az első antirasszista bőrfejú közösség, a *S.H.A.R.P.* (*Skinheads Against Racial Prejudice* – vagyis bőrfejük a faji előítéletek ellen) a nyolcvanas évek közepén-végén jelent meg az USA-ban, s néhány év alatt megtisztította – több más város mellett – New York utcáit a náciaktól. A rövidítés hamarosan a náciellenes kopaszok elnevezése lett, vagyis *sharp* = antifasiszta *skinhead*. A küzdelmet afro, spanyolajkú és zsidó srácok vezették,

akiknek – felfogásuk szerint mindenképpen – életük függött a győzelemtől. A háború sok fiatal halálát okozta mindkét táborból, s ma már Európában (például Olaszországban) is gyakoriak a vére menő, sokszor tragikusan végződő utcai és kocsmai balhék. Beláthatjuk, ez a módszer az újfasizmus megfékezésére (ti. majd megoldják a problémát az antifasiszta fiatalok önállóan) semmi jóra sem vezet, ám a *sharp* irányzat – egyébiránt örvendetes – hazai elterjedése miatt számolnunk kell hasonló konfliktusokkal. Léteznek baloldali *skinhead*ek is (*redskin*-ek, R.A.S.H., azaz *Red and Anarchist SkinHeads*), ám számuk Magyarországon elenyésző.

Magyarországra a bőrfejú stílus a nyolcvanas évek elején érkezett meg, a punk irányzattal együtt. Első zenekaraik a fajgyűlölő és irredenta szövegvilágú *Mosoi* és *Oi*-kor voltak, rasszista támadásra pedig 1984-ben került sor először, mikor is kubai fiatalokat vertek meg Budapesten. Mindebből kiderül, hogy bár a média szimplán „szkinhednek” mutatta be őket, valójában *bonehead*ekről volt szó. Egészen a kilencvenes évek végéig az ő hegemóniájuk uralta a színteret, ekkor tűntek fel hazánkban is a *sharp*ok.

■ MEGTÉVESZTŐ KÜLSŐSÉGEK

Érdeemes megvizsgálnunk a külső ismertetőjeleket is. Vannak márkák, melyeket a bőrfejük kifejezetten kedvelnek, ilyen például a *Fred Perry* és a *Lonsdale*. Előbbi zsidó és munkásszármazású alapítójáról kapta nevét, utóbbinak pedig egy ideig a színesbőrű bokszoló, *Muhammad Ali* volt a reklámarca, ezenkívül rendszeresen támogat antirasszista rendezvényeket. Érdekes tehát, hogy a *bonehead*ek ruhatárába is beletartoznak, de így van. A bakancs fűzőjének színe gyakori „urban legend”, ám valójában semmi jelentősége sincs. Fehér fűzőt viselhetnek a náciok, utalván a *White Power*re (Fehér Hatalom, neonáci jelmondat) és az antifasiszták is, jelezvén a fekete-fehér barátságot. A vörös szín ugyancsak megtévesztő lehet, mivel a fasiszták a *Blood and Honour* vérvörösét, ellenfeleik pedig a munkásbüszkeséget jelezhetik viseletével (*de.wikipedia.org*). Sokkal több információ tartalma van a felvarróknak és ki-

tűzőknek, melyekkel mindkét társaság tagjai egyértelműen jelzik, hová is tartoznak, már amennyiben felteszik ezeket.

MIÉRT ÉS HOGYAN

A stílustörténeti áttekintés után érdemes megnézni, hogyan toborozzák tagságukat a szélsőjobbos ifjúsági szervezetek, s egyre inkább ellenfeleik is. Egyik legjelentősebb fórum a világháló. Az antirasszista kopaszoké például a skinhead.hu domain is, amellyel egyik célkitűzésük, hogy a skinheadmozgalom történelmét minél szélesebb körrel megismertessék, és bebizonyítsák, hogy az igazi skinheadek nem rasszisták. A másik oldal számára – miként azt *Domokos Endre János*, a Vér és Becsület egyesület ügyvivője nyilatkozta – a netes jelenlét az egyedüli lehetőséget jelenti, ami kevés pénzből létrehozható. (Munk, 2004)

Az internet mellett másik módszer is dívik: a személyes kapcsolat. Boneheadek esetében a régi bandatagok hívnak általában fiatalabb és esetleg problémákkal küzdő ismerősöket, barátokat egy-két koncertre, előadásra vagy sörözésre (berúgásra), akik aztán gyakorta maradnak. Ki az, aki beáll fasiszta bőrféjűnek? Sokszínű társaság ez – van pár általános iskolai osztályt végzett, alkoholistá családból származó fiatal, és polgári családból való egyetemista egyaránt. Akinek szülei jólszituált emberek, s ő maga mindent megkap egy dolgon, a szereteten kívül, azért lesz bonehead, mert így végre foglalkozik vele valaki és erősnek érzi magát. Biztonságérzetet ad neki végigmenni az utcán egyenruhában, és látni, hogy az emberek félrehúzódnak útjából. Az ellenségkép változó, bárkit ki lehet nevezni annak, az arctalan tömeg pedig elpusztítja, és csak azután kezd – talán – gondolkodni.

Egy „kiugrott” neonáci nyilatkozta:

„Képzeld el, ülsz a villamoson. Tél van, délután öt óra. Már sötét van. És köréd gyűlik 15 ilyen suhanc, fiúk és lányok vegyesen. És tudod, esélyed sincs rá, hogy te kontrolláld őket, rájuk szólj, hogy büdös kölykök, takarodjatok. Látnod, ezek nem urai önmaguknak, mint-

ha transzba lennének esve. Ezt az érzést nem lehet leírni.” (Sipos Zoltán cikéből)

Magyar boneheadokról írták:

„Ahogyan a beszélgetés halad, megtudom, hogy az itt összegyűlteknél mind volt már konfliktusa romákkal. Volt, akit megvertek roma fiatalok, volt aki egyszerűen csak félt a saját szomszédjától...”

Péter – bár eddig egyetlen sharpal sem találkozott – rendkívül ideges. Úgy

érzi, hogy maga a skinheadlét nem lehet gyökértelen, az ideológiáját az erő szolgáltatta, az, hogy maroknyian látják az igazságot, és ők ismerik fel a világ nagy összeesküvéseit. Ebből az életszemléletből persze automatikusan következik a paranoia: az egész csoport egyetért abban, hogy a sharpokat például Izrael pénzeli. Körbejárunk pár kocsmát, hátha ráakadunk sharp-gyanús emberünkre. Hiába, így Péter dühét egy szemetesládán vezeti le.” (Jászberényi Sándor írásából)

Radikalizálódásuk oka – az esetleges rossz tapasztalatok mellett – abban keresendő, hogy könnyű volt bemagyarázni ezeknek a fiataloknak: nélkülözésük, a társadalom perifériájára szorulásuk, illetve lelki hiányuk pusztán egy vagy több adott csoportnak, illetve kisebbségnek köszönhető. Gyakran megfigyelhető esetükben, hogy előbb a külsőségeket veszik át, majd – sokszor már csak „lázadásból” is – meg kívánnak felelni a tömegmédiának, a család és az iskola címkéjének, miszerint ők veszedelmes neonácik. Tudatosan képzik magukat ebbe az irányba, de akad közöttük, aki az ellenség olvasmányaiba is belenéz, hogy felkészültebb legyen. Így néha a fasiszta fiatalok elgondolkodnak, és megváltoznak. *Skinbomb* náci volt és balos skin lett. Tapasztalatairól és gondolatairól így beszél:

„...*én amikor elkezdtem a skinheadséget, 12-13 éves koromban, faszt se tudtam róla, csak kaptam kölcsön 4 Skins-t, Business és ska lemezeket egy helyi skinheadtől, aki persze náci volt... és először csak egy Oi! fiú voltam, egy divat skinhead, nevezzük így. Majd ennek a srácnak a befolyásolása végett elkezdtem belekeveredni sajnos a sűrűjébe, akkoriban eljártam 14-15 évesen az egri Oi! fesztetre,*

amik tele voltak nációkkal. Kölyök voltam, befolyásoltak és eljutottam az MNSZ-ig, igen, csontfejú voltam, sajnálom, vállalom a múltam és kiállok magamért, de úgy érzem ez egy egészséges fejlődés volt, mert így megismertem a csontfejúeket és elveiket, vagyis, hogy nagyon buta dolgokat hordanak össze. 16 évesen úgy éreztem, én nem akarok egy szellemi idióta lenni, egy idióta, aki azért támad neki embereknek, mert azoknak más a bőrszíne, úgy éreztem ez nem én vagyok! Olvastam Szálasi műveit, Hitler Mein Kampf-ját, ugyanakkor Marx és Engelst... szerintem a baloldaliság egyfajta magabiztos tudást biztosít annak, aki ezt az eszmét vállalja, hiszen tanulnod kell, hogy napra kész legyél a vitákban. Én nagyon sokat tanultam, nem ez miatt, hanem eleve engem érdekelnek a történelmi, filozofikus dolgok. Ugyanakkor, anyai dédanyám nyilas volt, börtönben ült, tőle is kaptam ezeket a hüllyeségeket. Sajnos most kellett rájönnöm, hogy szegénykém egy buta asszony volt, a szíve telis tele volt gyűlölettel és nem igazán tudott normálisan viszonyulni az emberekhez. Míg apai ágon kommunisták voltak az őseim. Rá kellett arra is jönnöm, hogy nem vagyok magyar, és árja sem, francia, szláv, olasz, magyar, és zsidó vér

is csörgedezik ereimben. Miért harcoljak, kiért harcoljak, és ki ellen? A zsidó bácikám ellen, vagy harcoljak a nyilas dédanyám eszméiért? De elsősorban én skinhead akartam lenni és nem náci, otthagytam a csontfejúeket és megnövesztettem a hajam, punkként tettem el egy évemet, másfelet, közben nyomoztam a skinhead stílus után, és érdekes dolgokat tudtam meg, majd találkoztam a tiszafüredi Maxékkal, és a bandájukkal.

ők megmutatták az igazi skinhead értékeket, és mivel nem igazán éreztem magam punknak, All-ga barátommal nekiálltunk itthon is kialakítani a skinhead mozgalmat. Tehát nekifeküdtem a skinhead-történelemnek és elkezdtem utánajárni ennek az egésznek, skinhead-könyveket olvastam, George Marshalltól a Skinhead Bibliát, skinhead fanzineket, mint a Revolution Times, ami a német R.A.S.H. mozgalom fanzineje, vagy más S.H.A.R.P. fanzineket, R.A.S.H. szórólapokat, stb. Interneten nyomoztam a mozgalom után, stb.

És közben elkezdtem a Skinbomb fanzinet csinálni, amivel az volt a célom, hogy elterjesszem a skinhead értékeket, a skinhead mozgalom valós képét megmutassam a srácoknak, hogy ne kerüljenek

abba a csapdába, amibe én is belekerültem. Hogy bedőljenek a rasszista seggfejeknek, akik a saját elveikkel, mozgalmukkal sincsenek tisztában, és ne váljanak a világ legnagyobb seggfejeivé, hanem kövessék az eredeti mozgalom gyökereit, az 1969-es mozgalmat. Hogy a punkok, más stílusok kedvelői is tisztán lássák a skinhead kultúrát, és ne azonosítsák a skinheadeket a náci boneheadekkel!” (részlet Kóla interjújából *Skinbommbal*)

Hasonló átalakulás, világnézeti fejlődés baráti társaságoknál is előfordul. Példa erre a német Böhse Onkelz együttes tagsága, akik évekig a neonáci fiatalok kedvencei voltak gyűlöletteljes szövegekkel, majd – elgondolkodván eszméiken és leszokván több káros anyagról – antifasisztává váltak, s azóta így énekelnek: „*ich höre weiße Geräusche, rassenreine Lieder, ich höre hirnlose Parolen, von Idioten und Verlierern*”. Magyarul: „fehérajt hallok, fajtiszta dalokat, ostoba jelzőszavakat hallok, idiótáktól és vesztesektől”. (de.wikipedia.org).

■ EGY NYITOTT HÁZ

Tódor János írásából tudjuk, van külföldi példa az intézményes segítségre, rehabilitációra is. Az egykori Kelet-Berlin Lichtenberg kerületében 1991 óta működik a *Sport Jugend Club*, egy szélsőjobb fiataloknak létesített ifjúsági segítő szervezet. Mikor a német kormány az egyesítés után észlelte, hogy elharapóztak a fajgyűlölő cselekmények, kidolgozott egy programot, melynek keretében az utcasarkokról és kocsmákból intézményes keretek közé vitték be pedagógusok és szociális szakemberek az újfasiszta fiatalokat. Ilyen hely ez is, melynek anyagi hátterét a berlini szenátus és a kerületi önkormányzat biztosítja, amely az épületet is ingyen bocsátotta rendelkezésre. Mivel az idejára „gyerekek” többnyire nagyon rossz háttérrel rendelkeznek (családjuk széthullott, továbbtanulásra és elhelyezkedésre nem igazán van esélyük) és napjaik alkoholizálással, üres semmittevéssel telnének, a hangsúly a szabadidős tevékenységeken van, de a dolgozók nem adják fel, hogy ráébredjék ügyfeleiket nézeteik torz mivoltjára. *Peter Steger* igazgató szerint az a legfontosabb, „hogy ezeket a fiatalokat nem szabad kiközösíteni, elkülöníteni, ahogy az ma általában törté-

nik. Ha csak meghallják, hogy szkinhedekről, radikális szélsőjobboldali gondolkodású srácokról van szó, az első és egyetlen reakció velük szemben az elutasítás, senki sem kíváncsi a problémájukra. Az a célunk és feladatunk, hogy hozzuk őket a közösségbe. S bár a kezdet kezdetén közöljük velük, hogy az általuk vallott nézetek számunkra elfogadhatatlanok, partnerként próbáljuk kezelni őket. Mi senkivel sem erőszakoskodunk, ez egy nyitott ház. A legfontosabb szempont az önkéntesség. Ez nem nevelőintézet, akinek nem tetszik, legközelebb nem jön. Egyik nap harmincan, másnap esetleg csak hárman vannak.” A srácok hajlanak a változásra, amit mutat, hogy volt már példa focimeccsre török bevándorlókkal és vitaestre baloldali svéd fiatalokkal. Azért is szeretik a klubot, mert itt nincs nyilvántartás és védve vannak, nem kell a rendőrségtől tartaniuk. Hagyományos egyéni esetkezelés is folyik, a segítők meghallgatják a fiúkat párkapcsolati és családi problémáikkal kapcsolatban is, ha pedig némelyiküknek a ráhatás ellenére mégis meggyűlik a baja a törvénnyel, kérésre elkísérik őket a kapitányságra vagy a bíróságra. Ilyen azért előfordul, jelezvén, nem megy olyan könnyen az „átalakulás”: „a házból, amelyben Kalle lakik, egy fekete bőrű férfi lép ki egy szőke hölgy társaságában. Amikor meglátják a szkinhedeket, a nő belekarol a férfiba és futólépésben igyekeznek a túloldalon parkoló kocsijuk felé. Sápadtabb feketét még életemben nem láttam. Náluk talán csak *Kalle* és *Olli* lepődik meg jobban. *Kalle* tehetetlen dühében berúg egy autóba, aztán térdre rogy az út közepén, és öklével veri az aszfaltot. – Micsoda szégyen, egy néger az én házamban! – üvölti, majd elindulna a halálra rémült pár irányába, de *Zsolt*, a magyar szociális munkás útját állja.” (*Tódor*, 2003)

■ VÁLASZRASSZIZMUS HELYETT

Itthon, Magyarországon egy alkalommal kiváló módszert találtak maguk a gyermekek: a mozgásszínház ötletét. Az egyik – csak romák lakta – falu iskolájában, azokban a hetekben, amikor Kőbányán bonehead fiatalok agyonverték egy roma srácot, az oda járó gyerekek félték attól, hogy a náciak eljöhetnek az ő lak-

helyükre is. Hat kisfiú kitalálta és mozdulatokkal eljátszotta, hogy mi történne, ha az ő falujukban is megjelenéne a rasszista kopaszok. A pantomimben öt fiú játszotta a helybeli romák szerepét, hatodik társukat rábeszéltek a náci-szerepre. Érdekes, hogy azt a srácot tették meg támadónak, aki leginkább peremhelyzetben volt közülük, és csupán egyetlen társukra ruházták ezt a szerepet. A játékban „cigányverésre” érkező fasisztát – s ezzel együtt saját szorongásait – a játékban megszelídítették, barátjukká tették. Fontos tény, hogy a korábban szinte teljesen kirekesztett fiúcska ezt a szerepet elvállalta, s a játék után befogadta a csapat. A „bonehead-szelídítést” hetekig újra és újra eljátszották, hetekig újra és újra át akarták élni, hogy elmúlik a veszély és segít a játék a probléma megoldásában. Mindez a gyerekek fejből pattant ki, tanítójuk „csupán” segítette őket a megvalósítás részleteiben. Ezek a roma gyerekek megéreztek, nem a „válaszrasszizmus” a megoldás, hanem félelemmel kell kezdeniük valamit. (forrás: *Kereszty* tanulmánya)

Az egészséges hazafiságra való nevelés elengedhetetlen, bőrszíntől függetlenül. A roma gyermekekben erősíteni szükséges a magyarságtudatot, és ezzel együtt saját cigány identitásukat is (jó példa erre a pécsi Gandhi Gimnázium), amit sokhelyütt részben vagy teljesen elveszítettek. A magyar gyerekeknek meg kell mutatni és meg lehet tanítani mindazt, ami a tradicionális roma kultúrában átvehető érték, hiszen mindez már valamennyire be is épült a magyar nemzeti szokásrendszerbe, tudásanyagba.

Fontos volna roma nemzetiségi (s akár nemzetiségű) tanítók képzése, és munkába állítása nem csak a cigányfalvakban, hanem az integrált oktatásban is. Később pedig létrejöhetnének olyan cigány iskolák, ahová minden további nélkül nem roma diákok is járnának – és szívesen tennék ezt – hasonlóan a jelenlegi német, szlovák, stb. nemzetiségi iskolákhoz.

Mortimer és *Patai József* esetében, és minden hasonló ügyben pedig jó volna, ha nem a politika és a média magyaráznák a történeteket, hanem megengednék, hogy a kompetens szakemberek végezzék ezt a munkát.

Szikra Csaba Gyula

Újrakezdeni nap mint nap

■ CSALÁDTERÁPIA FOGYATÉKOS GYEREKEK SZÜLEIVEL

A gyermek fogyatékoságával szembesülve a szülőkben erős veszteségérzés, csalódás, tanácstalanság uralkodik el. Az ilyenkor lezajló gyászfolyamatban a tagadástól a haragon, alkun és depresszió át érkeznek meg az elfogadásig. Amennyiben a gyászfolyamatot elfojtják – és segítség hiányában leggyakrabban ez történik –, a családi kapcsolatok olyan mértékben terhelődnek meg, hogy a nő és férfi mind szülőként, mind házastársként egyre nehezebben tud együttműködni.

A kezdeti időszak jellegzetes jelensége, hogy az anya és a gyermek megbonthatatlan egységet, szimbiózist hoz létre, kizárva az apát vagy más személyt (testvért, nagyszülőt). A sérült gyermek fokozottabb megbetegedési kockázatára, esetleges törékenységére hivatkozva minden feladatot az anya vállal magára. Az apa szülői feladatkörének szempontjából is szenzitív jellegű a kezdeti időszak, különösen a sérült gyermekhez való érzelmi kötődés miatt. Ez az érzékeny periódus a férjek apává válása szempontjából kihasználatlanul marad, sőt azt élik meg, hogy ők nem kompetensek, rájuk most nincs idő, apai és férji igényeik jogtalanok. A feleségknél az anyai funkció 'bekebelezi' a házastársi funkciót, a férjeknél az apai szerep néha ki sem alakul. Az amúgy is túlterhelt házastársi kapcsolat legtöbbször repedezni kezd.

Vitathatatlan tény, hogy a családterápia nem változtatja meg az alapvető problémát: a gyermek fogyatékoságát és az ebből adódó életvezetési gondokat. Végigsegítheti, végigkísérheti viszont a szülőket az elfogadás felé vezető úton, miközben visszatálnak önmagukhoz, házastársi- és szülői szerepeikhez és elkezdnek kompetensen foglalkozni azzal a sérült gyermekkel, aki a sajátjuk, s nem vetítik többé rá a várakozás kilenc hónapja alatt megálmodott ideális utód képét.

Tanulmányunk szerzője ezt a folyamatot követi egy autista gyermeket nevelő romániai házaspár terápiájának bemutatásával.

■ MIÉRT EZ AZ ESET?

A bemutatott terápiás folyamat tipikus azon a területen, ahol én dolgozom: a családban fogyatékos gyermek van (autizmus, közepes értelmi fogyatékosággal), a férj és feleség kapcsolata teljesen a gyermek állapotának függvényévé vált, hihetetlenül sok szenvedést éltek meg és hordoztak külön-külön, éveken át.

A terápiás út sok előre nem látott stáción haladt át: a felgyült házastársi feszültségektől, az egymástól való elidegenedéstől indultunk el. Adott ponton a házasság előtti életút frusztrációi, veszteségei is aktiválódtak. Aztán beindult a gyermek fogyatékoságának elfogadását megelőző gyászfolyamat a maga mélyvölgyeivel és emelkedőivel: soktagadás-harag-fájdalom-elfogadás (Kübler-Ross¹). A szülők várakozásában élő 'tökéletes utód' képének elgyászolása és eltemetése különösen nehezen ment. Nem adottak az ilyenfajta gyász rituális keretei, kultúránk nem ad fogódzókat az ilyenfajta gyászoláshoz, a tanatológia általam felkutatott szakirodalma sem tér ki külön a fogyatékoságra. A megfogható, a valamikor már létezőt könnyebb elgyászolni és elen-

gedni, mint az álmodot, a vágyat², még ha az egy egészséges gyermek vágya is. Ingoványos volt a talaj a továbbhaladás-kor, mert nagyon sok a titok, a misztikum a fogyatékoság, különösen az autizmus körül. Önjelölt bio-energetikusok, pópák, csodatevők, rontásfeloldók ajánlották a maguk mágikus liturgiáit, rítusait, s legtöbbször magát a gyógyulás ígérését is. Magában az ortodox hitvilágban is erősen keverednek a szent és a mágia elemei³. A terápia nem ígérhetett csodát, de nem tudott felkínálni megfelelő megoldást sem erre a rítuskeresésre.

Az áttétel, a kóros kötődés, a szakembertől való függőség zsákutcáit is be kellett járnunk. A winicotti dilemma⁴ – elég jó anya, szülő vagyok-e? – elképesztően kiélesedik egy autista gyermek nevelése esetén, aki gyakran saját anyjának közelségét sem fogadja el. A szülők hajlottak arra, hogy egymás ellenében a szakembert tartsák igazán kompetensnek, s ez nehezítette az egymás féle fordulásukat.

A változás, a gyógyulás nem volt látványos, a gyermek fogyatékosága tény maradt – megváltozhatatlan. A változást mégis valóságnak tartom, mert nemcsak az ülések melegházi körülményei között bizonyult életképesnek. Érzelmi, kognitív

¹ E. Kübler – Ross: *A halál és a hozzá vezető út*, 1998

² Victor Turner: *A rituális folyamat*, 2002

³ Mircea Eliade: *Okkultizmus, boszorkányság és kulturális divatok*, 2002

⁴ Winnicott, D.V.: *The theory of parent-infant relationship*, 1990

és viselkedési szinten egyaránt végbement. Visszavitte a párt a közös 'mi'-be, egymáshoz, az együtt síráshoz, az együtt tervezéshez.

■ AZ ESET BEMUTATÁSA

■ 1. Kapcsolatfelvétel

A család gyermeke, az ötéves András, a Gyógyterápiás Óvodába járt már egy éve, amikor a terápiás munka elkezdődött. A gyermekkel foglalkozó team fontosnak tartotta a szülők bevonását a fejlesztésbe, ezt megelőzően ajánlották számukra a családterápiát.

A szülőket a családlátogatásokról és az óvodai rendezvényekről már ismertem. Nem tudták, hogy miben áll a terápia, de az anyuka készségesen fogadta az ajánlatot, az apa passzív beleegyezéssel vette tudomásul.

■ 2. Előzetes hipotézisem a családi működési zavarról:

- A gyermek súlyos fogyatékosága (autizmus, középsúlyos értelmi fogyatékoság, a beszédindíték hiánya: összesen három szót mond ki, néha vokalizál) olyan teherterhelés lehet a szülők számára, amely a család összes funkcióira ránehezedik.
- Feltételezhető az anya-gyermek szimbiózis, az apa kizáródása.
- A gyermek óvodába kerülése életciklus-váltás is a család életében, valószínű, hogy ezzel nehezen birkóznak meg.
- A gyászfolyamat nem zajlott le, vagy elakadt az anyánál: minden óvodai alkalmon sír vagy küszködik a sírással.
- A gyermek alapdiagnózisa – az autizmus – a szakirodalom szerint⁵ hajlamosítja a családot is a környezetétől való 'autisztikus' elzárkózásra.

■ 3. A családtagok rövid jellemzése

Apa: Márton, 35 éves, mérnök, román nemzetiségű és anyanyelvű, ortodox vallású. Zömök, kissé pocakos, barna hajú, szemű, öltözete többnyire sportos. Megjelenése higgadtságot tükröz, keveset beszél, s ilyenkor többnyire viccelődik. A tekintete inkább szomorú, elrédődő, a szeme sohasem nevet együtt az arcával. Tüntetően lovagias a feleségével: úrnőmnek szólítja, társaság előtt kezet csókol neki. A gyerekekkel türelmes, ölbe, nyakba veszi. Óvodai rendezvényeken visszafogott, nem kezdeményező, de elfogadja más szülők közeledését.

Anya: Klára, 28 éves, bőrdíszműves szakiskolát végzett, jelenleg a gyermek gondozójaként van alkalmazva, gyakorlatilag háziasszony, román nemzetiségű és anyanyelvű, ortodox vallású. Magas, jó alakú, fekete hajú, fehér bőrű, ápolt, öltözete mindig elegáns, igényes. Megjelenése eleven, sokat beszél, hamar sír, hamar nevet. Férjével hol kedveskedő, hol rászól, hogy legyen komoly. A gyermeket ölbe-ölbe kapja, megpusztilgatja, de magatartásán látszik, hogy mindig készségszempontban van, lesi a fia

minden rezdülését. Bárkivel hamar beszédbe elegyedik, de nem lépi át egykönnyen a felszínes barátságosság határait.

Mindkettőjüknek ez az első házasságuk, első és egyetlen gyerekük.

András: 5 éves, nyurga kisfiú, vonásai az anyukáéra hasonlítanak, szeme inkább az apáéra. Tekintete réveteg, pillái félig leeresztve, ritkán lép szemkontaktusba bárkivel is, mindig a kezében van valami kis műtűr: pálcika, botocska, babakéz. Örömet „dia-dia” ismételtetéssel, nemtetszését sírással, visítással fejezi ki. Semmilyen változást, tömeget nem szeret, de elfogadja az érintést, kézenfogást, legtöbbször az affektivitást is. Szüleivel a maga módján ragaszkodik: megfogja a kezüket, néha átka-rolja őket, de nem fejez ki örömet az arca, ha megjelennek. A többi gyerekkel párhuzamosan ellézensz, nincs barátja, az egyedüllét sem zavarja.

■ A TERÁPIÁS FOLYAMAT

■ 1. ülés

résztevéők:

apa – Márton, anya – Klára, gyerek – András
terapeuta: B. L.

A két szülő velem szemben egy-egy széken foglalt helyet. András körülöttünk körözött, hangicsált.

Különösebb bemutatkozásra nem volt szükség, valamennyien ismertük már egymást az óvodai találkozásokról. Elmagyaráztam, mit is jelent egy ilyen beszélgetés, kérdeztem őket afelől, hogy mi lenne az, amiért közösen fogunk dolgozni.

Anya: *Andrással egészen másként kell foglalkozni, mint egy más gyerekkel. Azt mondják róla az orvosok, hogy autisztikus jellemzői vannak. Mindenre hajlandóak vagyunk, ami abban segít bennünket, hogy jobban tudjunk vele foglalkozni, hogy behozhassuk a fejlődési lemaradását.*

Apa: *Tényleg jó lenne többet tudni erről az autizmusról.*

B. L.: *Szeretném tudni, milyen az Önöknek, hogy a fiúk most óvodás?*

Anya: *Jó. Végigigizgultuk az első hónapokat. Mindennap vártuk, hogy elküldik, hogy nem fog beilleszkedni. Alig várom, hogy délután hazaérjen, hogy lássam.*

Apa: *Jó, hogy van egy ilyen óvoda, nem ülhet mindig itthon, csak az anyjával. Bár ő legszívesebben menne vele az óvodába is. Nagy fiúnk van, már óvodás. Maholnap járni fog a lányok után. Ennek minden szülő örül.*

B. L.: *Vannak még gyerekek a rokonságban, tágabb családban? Készíthetnék egy családfát, ami segít arról beszélni, milyen családban nevelkedtek Önök, mit szeretnének a saját családjukban.*

Elkészítettem a genogramot, hogy ráláthassunk a családi kapcsolatokra, az esetleges veszteségekre és az ezekhez való viszonyulásban ismétlődő megoldási módokra, (Rochesteri Modell⁶ – integratív, transzgenerációs kapcsolatok feltárása a veszteségkezelésben).

⁵ Kálmán Zsófia: *Bánatkő – Sérült gyermek a családban – 1994*

⁶ Rochesteri Modell – Susan H. Horwitz, 2000

Az apa, Márton, falusi, gazdálkodó családból származik, ahol az anya volt a domináns, ő töltötte be a családfői szerepet. Egy Spanyolországban élő lánytestvére van, kapcsolatuk laza, évente egy-két levelet váltanak, hét éve nem látták egymást. Márton szülei mindkét gyermeküket nagyon diktatórikusan nevelték, ami ellen ők tizenévesen fellázadtak, hamar eljöttek otthonról, szüleikkel való kapcsolatukat minimálisra redukálták. Megértést, melegséget csak a nagyszülőktől kaptak, tini korban a két testvér kapcsolata szoros és támogató lett, erős gyermeki alrendszer építettek ki, ezt sokszor a szülei átverésére használták. Kapcsolatuk Klára feltűnésekor lazult meg, a két nő rivalizált egymással. Márton házasságát az édesanyja ellenezte, az esküvőjükön nem vett részt. Édesapja, felesége tiltakozása ellenére, ott volt az egyházi ceremónián. Nem sokkal később az apa meghalt, már nem volt rá idő, hogy apa és fia egymáshoz újból közel kerüljenek. A családban egyetlen unoka van, András.

Az anya, Klára, egy kisvárosból származik. Anyjának első férje meghalt, abból a házasságból egy fiú született, aki együtt nőtt fel Klarával és ennek édesbátyjával. Szülei kapcsolatát hűvösnek tartja, mindenki a maga dolgaival volt elfoglalva: az anya vese-elégtelenségben szenvedett, állandóan orvoshoz, dialízisre járt, az apa gazdálkodott, kereskedett, jó anyagi körülményeket teremtett a családnak. A gyerekekre a szomszédok, rokonok vigyáztak. Klára 16 évesen került a nagyvárosba szakmát tanulni, rengeteg barátja, hódolója volt, élvezte az életet. Szülei, bátyjai felé nem érzett különösebb érzelmi adóságot, ezért nem is igyekezett felnőttként sem közelebb kerülni hozzájuk. A családban van egy 9 éves lányunoka, a féltestvér gyermeke. A nagyszülők nem ismerik András diagnózisát, de azt észlelik, hogy baj van vele, s ehhez nem tudnak viszonyulni.

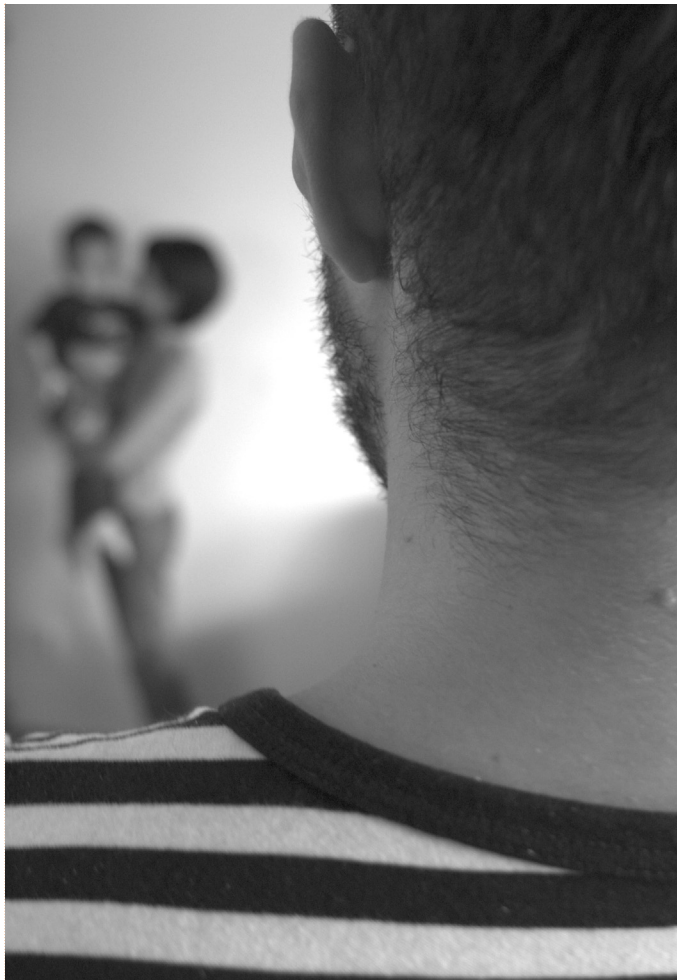
Az aktuális családban levő határokra is rákérdeztem: az anya a gyermek betegsége óta, több mint három éve, vele egy ágyban alszik: éreznie kell a gyerek bőrét, szuszogását, csak így tudja biztonságban. Az apa egy fotelágyban alszik. A család határai a külvilág, barátok felé András érdekében meglehetősen zártak: ő nem szereti az ismeretleneket.

A beszélgetés a továbbiakban az autizmusról folyt. Az apa volt az érdeklődőbb, nyitottabb. Az anya a diagnózis kimondását következetesen kerülte. A házastársi kapcsolatra vonatkozó kérdéseket mindketten hártották. Abban egyeztünk meg, hogy amennyiben készek arra, hogy folytassák a munkát, a következő ülésre mindketten gondolkodnak azon, milyen változásokat szeretnének.

Összegzés: Lenne mit dolgozni ezzel a családdal: a gyászfolyamat valószínűleg nem ment végbe, főként az anyánál; a veszteségekkel való megküzdés transzgenerációs patternje többnyire az elkerülés, mintsem a szembenézés; az életciklus-váltás körül sem láthatók még, hogy beindultak volna az adekvát másodlagos változások; a tágabb család mint támogató rendszer erőtlenség. A kérdés csak az, hogy kész-e a család a munkára, akarják-e, vevőkké tudnak-e válni?

■ 2. ülés

Mindkét szülő eljött. Egymás mellett foglaltak helyet, az anya hozzám közelebb, az apa a felesége mellett. A nő várako-

zásteljesnek, feszültnek tűnt, a férfi levertnek, fáradtnak látszott.

Megkérdeztem az anyát, hogy érzi magát: egy panaszáradat volt a válasz. Elmondta, hogy otthon nem mennek jól a dolgok közte és a férje közt. Már nem tudnak beszélgetni sem, ő folyton veszekszik a férjével, aztán meg haragszik önmagára ezért, de nem tud leállni. A férje teljesen passzív mindenben. Már válasszal is megfenyegette, de ő erre sem szólt vissza. Érzik, hogy leáll az agya, megbolondul, nem tudja, mit tegyen. Rákérdeztem a férjre, hogy ő mit gondol arról, amit a feleségétől hallott. Szűkszavúan válaszolt: mindent elismer, ez van. Megkérdeztem őket, mi az, amiben szeretnék, ha együttműködnének:

Anya: *Olyan mintha csak sodródánk egyik napról a másikra. Mintha megszakadt volna az életünk, nem tudjuk folytatni. Szeretném, ha meg tudnánk beszélni a dolgokat a férjemmel, ha nem lenne passzív, ha segítene.*

Apa: *A kettőnk közötti kapcsolat jöjjön helyre. A többin úgysem lehet változtatni.*

Tisztáztuk, hogy mit értenek *sodródás* alatt: nincs cél előttük, nem terveznek semmit (pl. hová menjenek, mit vásároljanak) csak túlélnek egyik napot a másik után. Miben állna a *visszatérés saját életükhöz*: magukkal is törődni, a házasságukkal, a barátaikkal, rokonaikkal és nemcsak a gyerek betegségével. Mi-

kor szakadt meg az életük? Nem tudták pontosan, észrevétlenül történt.

Egy rövid és egy hosszú távú célban egyeztünk meg, és mindegyik mellé egy-egy feladatot rendelünk:

rövid távú cél: Tudjanak ismét beszélgetni a fontos dolgokról.

feladat: Csináljanak együtt valamit, menjenek el valahová.

hosszú távú cél: Tudjanak visszatérni a saját életükhöz.

feladat: Próbáljanak egyenként visszaemlékezni és felidézni azt az időszakot, amikor még jó volt a kapcsolatuk.

Úgy tűnt, hogy kicsit bizakodóbbak voltak távozáskor, mint érkezéskor. Én is. De alig vártam a szupervíziót.

■ 3. ülés

A megbeszélte időben találkoztunk. Ugyanúgy helyezkedtek el. Mindketten megviseltnek, szomorúnak látszottak. Kérdeztem őket az elmúlt két hét felől: eleinte kicsit jobban igyekeztek kerülni az ütközést, de aztán minden visszazökkent a régi kerékvágásba, mondták. A kapott feladatokról is beszéltünk:

Anya: *Elmentünk vasárnap pizzázni. Sajnos András mostanában kezd nem szeretni a nyilvános helyeket. Végül is elfogadhatóan viselkedett, de végig izgultam, hogy meddig bírja, mikor kezd el visítani.*

Apa: *Én meg a feleségemért izgultam. Ha a gyerek cirkuszol, ő kиаkad. Hát ezt csináljuk mostanában együtt: izgulunk azért, hogy mikor ki akad ki.*

A hosszú távú célhoz kapcsolódó feladatra is reagáltak:

Anya: *Újranéztem az András egy éves születésnapjáról készült videofilmet. Nagyon szeretem, már tízszer is láttam. Jó újra átélni, ami akkor volt. Olyan édes volt a fiam és Márton olyan vígan tudott vele játszani. Előbb az esküvői képeket nézegettem, de aztán rájöttem, hogy az nem volt egy felhőtlen időszak. Az anyja (Mártoné) még akkor is szét akart választani, amikor már tudta, hogy gyerekünk lesz. Azt mondják a faluban, még boszorkányhoz is elment, hogy szétszedjen bennünket.*

Apa: *Én is újranéztem a film egy részét. Igen, akkor nem tudtuk, hogy mi a gond. Minden megoldhatónak látszott, András még egészséges volt, legalábbis mi úgy tudtuk, úgy láttuk. Az sem volt olyan nagy katasztrófa, mint amilyennek most tűnik, ahogy az anyám viselkedett velünk.*

Anya: *Nem mi gondoltuk egészségesnek, hanem az volt. Jöj-jön, nézze meg a filmet! ő nem született betegen, ezt nem örökölte! Egészségesen született és fejlődött. Két évesen kezdtem érdeklődni az orvosoktól, hogy miért nem beszél, de még akkor is mindenki nyugtatott, hogy majd fog. Anyósom is csak zaklatott, hogy mikor beszél már, mintha én lettem volna a hibás. Most is azt várja, hogy mondjuk már, hogy minden rendben. Nem tudja elfogadni, hogy nem így van. Engem tart hibásnak.*

Apa: *Nem az a lényeg, hogy mit vár el az anyám. A feleségem mindenkítől védi a gyereket, sokszor még tőlem is félti. Ők csak egymás számára léteznek, senki más nem számít. Én csak szponzor vagyok ebben a házban: keressem a pénzt és fogjam be a szám!*

Anya: *Szívesen vagy a munkában, éjjel is ott ülnél. Számodra meg csak az létezik!*

Az indulatok és az érzelmek erősen beindultak mindkét szü-

lőnél. Próbáltam mederben tartani őket, ezért egy összegző kérdéshez folyamodtam.

B. L.: *Mindketten úgy vélik, hogy akkor, amikor a gyermeküket még egészségesnek tudták, jó volt a kapcsolatuk és a saját terveik szerint éltek az életüket. Ha jól értem, András betegségéhez kötődik a dolgok megváltozása.*

Anya: *Akkor még minden szép volt. Boldog voltam és büszke, talán túlságosan is. Mintha az egész világ az enyém lett volna, mintha minden eltörpült volna a mi életünk mellett. Nagynak és erősnek éreztem magam a férjem és a fiacskám mellett. Nem emlékszem, hogy valamivel elégedetlen lettem volna. (Zokogásban tört ki.)*

B. L.: *Biztosan nagyon fájdalmas a visszaemlékezés. Megértem, hogy nehéz most mindezt feleleveníteni, de ez az a kiindulási pont, ahonnan el kell kezdenünk a munkát, ha el akarjuk érni az általunk közösen kitűzött célt.*

Az anya bólintott, és a könnyeit törölgette. Az apa előbb közelebb húzódott a feleségéhez, majd nyugtalanul kijelentette:

Apa: *Ennek nincs értelme, csak felébresztjük a múltat, a fájdalmakat. Valahogy már lerendeztük magunkban ezt a dolgot. A mi problémánkat úgysem tudjuk megváltoztatni. (Felállt, távozni készülve. A felesége utána lépett.)*

Anya: *Jövő héten jövünk!* – mondta távozában.

Összegzés: Ambivalens érzésekkel maradtam ott. Valami megmozdult, elkezdődött. Ők maguk találtak rá az elakadás helyére. Lesz-e erejük, bátorságuk folytatni, tudok-e nekik segíteni? Nem voltam biztos a válaszbán.

Az anya jól beazonosíthatóan a gyászfolyamat tagadás-harag szakaszában van. Haragját elsősorban anyósa felé szerepelteti, másodsorban férje felé.

Minek szólhat az apa ellenállása? Miért áll ellen akkor, amikor nyilvánvaló, hogy a felesége továbblépne a veszteség feldolgozásában? Összeomlástól félti a nőt, és akkor neki kellene átvennie az otthoni családfői szerepet, amire nincs modellje? Esetleg fél attól, hogy ha a feleség továbblép, túljut a krízisen, nem lesz szüksége rá, mint mindent kibíró támaszra? Nem vált le teljesen uralkodó anyjáról, ezért érzékeny a két nő konfliktusára? Előző életszakaszában, amikor a feleség és a hűg rivalizáltak, ő testvért veszített.

Mindenképpen a gyászfolyamat továbbvitele felé kell haladnunk, erős érzelmi támogatásra van szükségük a szülőknél. Jó lenne tágabb környezetükben, a szülőcsoportban is segítséget kapniuk ilyen irányba. (Az óvoda szülőcsoportja nem tűnt még érettnek erre a feladatra.)

■ 4. ülés

Az anya egyedül érkezett. Férje nem akart jönni. „Ha majd a feleségén látni fogja, hogy használt neki a terápia, ő is el fog jönni ismét” – tolmácsolta a nő férje véleményét. Az anya nagyon tudatosnak tűnt, amikor az új feladat kijelöléséről beszéltünk: tudja, hogy mióta a gyerek baja kiderült, valamiféle kábulatban élt, csak Andrással foglalkozott. Szeretné érteni, mi történik vele, velük.

Új közös célunk: szembenézni a gyermek autizmusa miatti veszteséggel.

■ EGYÉNI MUNKA AZ ANYÁVAL

Az anyával való egyéni munka három hónapon át zajlott. Újból az RM módszer vezérfonalát próbáltam követni: milyen változásokat élt meg, hogyan viszonyult az addigi veszteségekhez. Nagyon távolról, a saját gyermekkorától kezdtük. A heti találkozás között sokszor elviselhetetlennek tartotta a távolságot, annyira feltolultak benne a felidézett életszakasz élményei. Abban egyeztünk meg, hogy leírja ezeket az érzéseit, élményeit. Több mint 30 ilyen levél született. Szinte számomra is hihetetlen volt mennyire beindítják benne a beszélgetéseink, a rajzolás, a fotók, az emlékeket. Az addigi életút összes többi veszteségei aktivizálódtak:

- az anyjával való elégtelen kapcsolat,
- első szerelme tragikus halála, akit sohasem siratott el igazán;
- gyermekkori abúzus-veszély,
- befejezetlen tanulmányok,
- elveszített baráti társaság, munkaközösség.

A gyermekvárás időszaka kiemelt helyet foglalt el a munkánkban. Milyen gyermeket várt, hogyan várta? Milyen gyermeke született? Hogyan változott meg, amióta kezd manifesztálódni az autizmusa? Ekkor érkezünk vissza újból a gyászfolyamat fájdalom-szakaszához.

Idézet az anya egy levélből: *„Bennem minden kimozdult az egyensúlyából. Annyira fáj valami a szívemben, a lelkemben, annyira, hogy alig bírok lélegezni. Sokszor csak sírok, sírok. Amikor pedig erőt kellennem magamon – az utcán járok, esetleg beszélek valakivel – érzem, hogy miközben kívül mosolygok, belül ömlenek a könnyeim.”*

Nagyon sok támogatásra, biztatásra, pozitív visszajelzésre volt szüksége ebben az időszakban.

A veszteség-feldolgozás lezárásához közeledve szükségét éreztük a 'határkő-állításnak': valamilyen gesztus értékű tettek, amivel jelezni tudnánk, hogy valaminek a végére értünk (mint amilyen a fa-, virág-ültetés, egy bébiruha eltemetése az abortusz vagy magzat-halál utáni gyásznál). A szakirodalomban nem találtam eligazítást, s félttem magam kitalálni valamilyen rítust. Az anyukára bízta a lezárást. Megtette. Elment egy ortodox templomba, vitt és meggyújtott egy gyertyát Szent András képe előtt, s míg a gyertya égett, az oltár előtt térdelt. Megkönnyebültnek tűnt, amikor nekem elmesélte.

Következő kiemelkedő témánk az anyai kompetencia kérdése lett: Hogy van az, hogy némely szakember ügyesebben tud dolgozni az ő gyermekével, mint ő maga? Előbukkant egy friss titok: egy éve kezdett beleszeretni az András pszichiáteriébe. Bejártak hozzá foglalkozásokra, és a gyermek hallgatott rá, tette, amit kért. Sokszor bókolt az anyának is, hogy ügyesen neveli. Tanácsot kért egy barátnőjétől, hogy beszéljen-e erről a férjével, és azt a választ kapta, hogy az őszinteségével csak féltékeny tenné. Ő viszont nehezen viseli ezt a titkot, ez is hozzájárult ahhoz, hogy kapcsolatuk az utóbbi időben ennyire elromlott.

B. L.: *Mit jelent az, hogy kezdett beleszeretni? Mit érzett akkor?*

Anya: *Sohasem láttam még senkit, főleg férfit nem, aki rajtam kívül annyira le tudta nyugtatni a fiamat. Mintha elvárásol-*

ta volna! Szívesen dolgozott vele András. Nem tiltakozott, elfogadta. Egyből az jutott eszembe: milyen jó lenne, ha az apja is így értene hozzá. Csodáltam őt. Lassan, lassan azon vettem észre magam, hogy egyre jobban várom, hogy lássam a doktort, reméltem, hogy felhív telefonon. Tudtam, hogy mindez örültség, mégis tetszett is egy kicsit. De aztán mégis szakítottam, és rettenetes lelkiismeret furdalásom van.

B. L.: *Gondolja, hogy segítene a férjével való kapcsolatuk rendezésén, ha elmondaná neki ezt a titkot?*

Anya: *Azt tudom csak, hogy az elhallgatás nem segített. Lehet, hogy őt meg fogja viselni, haragudni fog, de én nem bírom azt, ha takargatnom kell valamit. Rajtam biztosan segítene, ha elmondhatnám.*

Beszéltünk arról is, hogy mivel megérkeztünk a jelenhez, jó lenne, ha a férje ismét csatlakozna. Abban egyeztünk meg, hogy ha alkalmasnak tartja a pillanatot és önmagát már elég erősnek érzi, feltárja a titkot, s azt is próbálja elmondani a férjének, mi minden zajlott le benne az utóbbi hónapokban a munkánk során. Olvasnivalót kért, ami abban segíthetne neki, hogy megértse: miben lát, érez másként egy férfi/férj, mint egy nő.

■ 5. ülés

Mindkét szülő eljött. Ülésrendjük változatlan volt. A nő nyugodtnak, komolynak tűnt, a férj feszélyezett volt.

B. L.: *Örülök, hogy újból együtt jöttök. Hogy történt ez?*

Anya: *Azt mondta a férjem egyszer, akkor jön, ha én haladok. Számomra most az a haladás, hogy ő itt van.*

Apa: *Nem mintha már olyan tökéletes lenne a feleségem... De azért eljöttem. Talán nem veszkezik velem épp minden este. Használt neki az a könyv, amit adott, hogy olvassa.*

Anya: *Hát elmondtam neki! A doktort!*

B. L.: *Sikerült megbeszélni az András orvosával való kapcsolatát?*

Anya: *Túlzás lenne azt mondani, hogy megbeszéltük. Én elmondtam egy este. Ő meg csak ült és hallgatott, mint egy Buddha-szobor.*

Apa: *Mit kellett volna csinálnom?*

Anya: *Látja, ilyen ő! Nekem kellene megmondanom, mit tegyen ilyen esetben.*

Apa: *Mert mindig mást vársz, mint amit én teszek! Nők napján este virággal mentem haza, verset is mondtam neki, mégsem örült annyira.*

Anya: *Akkor álmos voltam, nem tudtam koncentrálni.*

Apa: *Az a szörnyű, hogy akarjuk, hogy minden helyrejöjjön kettőnk között, és mégsem megy. Komolyan, mintha néha mi is autisták volnánk. Nem tudjuk elmondani, amit szeretnénk, bezárkózunk saját világunkba.*

B. L.: *Most elmondhatja, hogy mit szeretne.*

Apa: *A panaszaimat?*

B. L.: *Azt mondja el, amit másképp szeretne. A kívánságait. De ne nekem, a feleségének.*

(Felé fordul, gondolkodik, az arca ellágyul.)

Apa: *Szeretném, hogy elfogadj, akkor is mikor fáradt vagyok és levert. Szeretném, hogy veled alhassak, a kettőnk ágyában. Jó lenne, ha néha engem is becézne, nemcsak a fiadat. Szeretném, ha rám hagynád az anyámat, én majd megmondom neki, hogy mi*

átdefiniálását, kitalálják, hogy lehet átszoktatni a gyereket és megejtik az alvóhely cserét.

6. ülés

Velem szembe ültek le egymás mellé. Láthatóan jó hangulatban voltak.

B. L.: *Nos, sikerült haladniuk? Jobb a hangulat otthon?*

Apa: *Hát, ha már az is haladásnak számít, hogy az ember a saját helyén, ágyában aludhat?*

Az anya elmeséli, hogyan készítette elő lépésről lépésre a gyermek más ágyba költözését. Megdicsérem az ötletességét.

Anya: *Kezdi elmondani nekem az érzelmeit. Arról is beszélt, nem sokat, hogy küszködött ő ezelőtt három évvel ezelőtt András diagnózisával, miközben én orvostól orvosig jártam. Én ezekről a dolgokról nem tudtam eddig. Többet beszélgetünk, elkezdünk egy néhány dolgot tervezgetni.*

Apa: *Igen, egyfolytában engem nyaggat. Még egy tesztet is meg akart csináltatni velem abból a másik könyvből, amit itt kaptam. Listákat készít, hogy miket kell vásárolnunk.*

Mindketten egyetértenek abban, hogy a kapcsolatuk jó irányba halad. Beszélnek arról, kikre lehet számítani a családból. Erőforrásaikról kérdezem őket: kettőjük kapcsolata és a hit fontos nekik. Mindketten a templomban, az imádságban találnak nyugalmat. Elmondják, hogy csodatevő ikonhoz, szerzetesekhez is jártak Andrással. Most is készülnek Bukarestbe egy jó hírű jövőbelátó asszonyhoz. Kiderül, hogy rengeteg ilyen misztikus helyen kerestek már segítséget: bio-energetikusnál, rontásfeloldónál.

B. L.: *Mi az, ami más egy ilyen helyen, mint mondjuk egy orvosnál, terapeutánál?*

Anya: *Az orvos nem ígér semmit, sőt sokszor lekezel, megaláz. Ezeken a helyeken megkülönböztetett módon bánnak veünk, olyan titokzatos minden. És sohasem mondják azt, hogy „semmit sem tehetünk”.*

Apa: *Nem mondom azt, hogy ezek az ígérek be is teljesülnek, de muszáj tenni valamit. Sokszor olyan tehetetlennek érzem magam, jön, hogy pofonokat adjak magamnak. El kell, el lehet fogadni a fejemmel azt, hogy ez a gyerek autista, nem fog beszélni, nem fog jobban lenni. De valahol mélyen mindig él egy remény. Mindig várunk egy csodára. (Könnyeivel küszködik.) Arról ábrándozom sokszor, hogy egy reggel csak rámköszön a fiam: „Hogy vagy apu? Adsz egy százast?” Azonnal adnék neki! Szeretném, hogy ezer dolgot kérdezzen tőlem, szeretném mindenre megtanítani, amit tudok. Sokszor a munkahelyen előveszem a fényképét és nézem és hull a könnyem, és már a képernyőn, a számok és tervrajzok mögött is csak az ő arcát látom. Sokat küszködtem magammal hónapokon át, míg valahogy szembenéztem mindezzel. Féltettem a feleségemet, a családot, amikor láttam, hogy most ő birkózik ugyanezzel.*

Anya: *Olyan jó nekem, amikor erről beszél, amikor nem zárkózik el előlem! Nekem is fontos a hit, a reménykedés. Mikor bemegyek a templomba és égnek a gyertyák, csend van, akkor átjár engem is ez a megnyugvás. Sokszor imádkozom itthon, de az a hangulat, az a belső érzés is kell. Nekem ez sokat segít. Szeretem a fiamat, érte élek, szeretem így amilyen, elfogadtam, még az autizmusát is szeretem. De odaadnám az életem azért, hogy jól legyen. (Mindketten könnyeznek.) Tudom, hogy csak Mártonnal együtt tudjuk ezt az egészet végigcsinálni, és még sok mindenem át kell mennünk. Amikor így együtt tudunk lenni, érzem, hogy sikerülni fog. Kölcsönösen ezzel biztatjuk egymást. Minden este, amikor hazajön a munkából, megpuszilgatja a már alvó fiúkat, elmondja neki, hogy mennyire szereti. Olyan sokat jelent ez nekem! Az én helyem itt van, Márton mellett és a fiam mellett. Ez a mi életünk.*

Az ülést azzal fejeztük be, hogy felmértük külön-külön, elértük-e a rövid és hosszú távú célokat. Elégedettnek érzik magukat azzal, amit elérték, egybehangzóan így nyilatkoztak. Úgy éreztem, fel kell tennem a kérdést a terápia folytatása felől. Tartuk a kapcsolatot, legyek elérhető számukra, de itt befejezhetjük, innen együtt mennek tovább – mondták. Arra a kérdésre, hogy milyen volt számukra ez a munka, az apa azt válaszolta, hogy nehéz volt, neki nem biztos, hogy jó az, ha ennyit beszél ezekről a dolgokról. Az anya válasza határozottan pozitív volt.

UTÁNKÖVETÉS

Három év telt el azóta. A családdal jelenleg is tartom a kapcsolatot, én vagyok a szociális munkásuk. Szépen haladtak az életükhöz való visszatalálásban: tervezgetnek, háztartási gépeket vettek, a fürdőszobájukat felújították. Andrászt úszó tanfolyamra hordja az apa hétfőként, csak ők, „a fiúk” járnak uszodába. Az anya behívta a szomszédasszonyokat és beszélt nekik a gyermek problémájáról, véget vetve a titkolózásnak és találgatásoknak. Bekapcsolódott egy kozmetikumokat forgalmazó cég munkájába, heti néhány órát dolgozik. Mindkét nagyszülő meglátogatták. Érdekes módon az anyóssal való kapcsolat-

kezdés bizonyult sikeresebbnek, a mama a gazdaságból fel-felcsomagolja őket élelemmel, a legutóbbi Karácsony egy napját is együtt töltötték. András állapota változatlan, alig észrevehető kis haladások vannak néhány területen, de vannak olyan időszakok is, amikor elutasító mindkét szülő felé. A gyermek életkori változásai a szülők lelkiállapotában is tükröződnek: nem szeretik a születésnapokat, ünnepélyeket. Ilyenkor, kicsiben újra bejárják az elfogadás útját. Az anyukának sokat segít, hogy tartja a kapcsolatot más autista gyerekek anyjával is, részt vesz a szülőcsoportban. Márton ebből kimarad: két munkahelyen napi 12-14 órát dolgozik a család megélhetéséért. Nemrég mégis időt szakított rá, hogy interjút készíthessek vele az elfogadás általuk bejárt útjáról. Újból felvetődött egy második gyermek vállalásának kérdése bennük, bizonytalanok afelől, hogy mernék-e vállalni, létfeltételeik is nagyon behatároltak (30 négyzetméteres, csökkentett komfortú garzonlakásban laknak), ez is akadály.

A szülők kapcsolatában vannak még völgyek és hegyek, de mindeddig találtak megoldást az adódó konfliktusokra, ragaszkodnak egymáshoz, tudnak kommunikálni.

KONKLÚZIÓK, TANULSÁGOK

Családterápia-adaptáció sérült gyerekek szüleivel való munkára

„Ó, boldog Szisüphosz!”
(Sartre)

A későbbi, többi családokkal való munka visszaigazolta, hogy Márton és Klára által bejárt út jellemző minden fogyatékos gyermeket nevelő szülő esetében. A gyermek sérültségéből fakadó veszteségérzés el-nem-gyászolása egy olyan fókusszá válik, ami a kapcsolat összes többi szálait magaköré vonja. Ha a családterápiás folyamatot adaptálni próbálom ezeknek a családoknak a helyzetére, a következő szakaszok határolhatók be:

- Krízishelyzet: általában egy meghatározott problémával jelentkeznek valamelyik szülő, családtag (pl.: az anya kizárólag csak a gyerekekkel törődik, minden egyebet elhanyagol, vagy az apa egyre később jár haza, viselkedése gyanús, a család dolgaiból kivonja magát), de a probléma túlexponáltságából világosan érezhető, hogy sok egyéb is van mögötte.
- A családi életút-interjúból kiderül, hogy a gyermek születése előtt minden jó volt, most minden rossz, reménytelen.
- A gyászfolyamat beindulása nagyon feszült időszak, sok múltbeli sebet is aktiválhat, az apák nagyon nehezen viselik, sokszor elvonulnak, abbahagyják a munkát.
- A tagadás-harag fázisban kétségbeesetten kerestetik a bűnös, a hibás: valamelyik szülő, anyós, orvos, Isten, egészséges testvér, stb. Nagyon nyitottak mindenféle ajánlatra: csodatevők, varázslók, alternatív gyógymód, csodaszerek. Közben a gyermekkel való fejlesztő munka, családterápia jelentősége elenyészőnek látszik, esetleg egy lesz a lehetőségek közül. (A munkám során megismert 220 család 60%-a legalább egy csodatevőt már kipróbált.)
- A fájdalomtól az elfogadás felé segíthet valamilyen – a család

hitvilágába, értékrendjébe beilleszthető – rítus: közösség- vagy Isten-élmény, a veszteségnek küldetésé, feladattá való átminősülése.

- Az elfogadás nem egyszeri és örökérvényű, minden életciklus-változás aktiválja a veszteségérzést. A gyermek életének minden jelentősebb állomásán (óvodáskor kezdete, első nyilvános karácsonyi ünnepély, első születésnap meghívás, gyermekszerelem, iskolába menés, stb.) a szülők újból és újból végigjárják – kisebb intenzitással ugyan – az elfogadás útját.
- A szülői kompetencia-érzést sokszor éri frusztráció. A gyermekkel sokféle szakember, orvos foglalkozik, a szülő állandóan instrukciókat kap, nemegyszer kioktatják. Néha az apa vagy anya ezt feltétlen bizalommal fogadja, csodálja a szakembert. (Nemegyszer bizalmas barátta válnak, vagy egyenesen beleszeret valamelyik szülő abba, aki olyan ügyesen, figyelmesen dolgozik a gyermekével, ahogyan saját szülőtársa sem képes.) Nem ritka viszont a szakemberrel való rivalizálás sem. Ezek az érzések, indulatok kiterjedhetnek a családterapeutára is.
- Időre és konkrét feladatokra van szükség ahhoz, hogy az elfogadás és a házastársak egymás felé fordulása az életvitelben is tükröződjön. Amikor a család elkezd együtt tervezni a jövőt, belekalkulálva ebbe a gyermek sérültségét is, az már a gyógyulás jele. A reménykedés, csodára várás a legmélyebb elfogadás mellett/ellenére is megmarad.
- A leválasztásnak, a terápia befejezésének és az utánkötésnek gondosan kidolgozottnak kell lennie. A nagycsalád, a rokonság bekapcsolása nagy horderejű ebből a szempontból is. A támogató szülőcsoport lehetősége szintén nagyon fontos.

Sokszor felteszem magamnak a kérdést: milyen lenne akkor sérült gyerekek családjával dolgozni, ha az alapprobléma, a fogyatékos is javulna/megszűnne a terápia során. Voltaképpen mi az eredménye az együttes munkának? Az, hogy nem menekülnek el italba, depresszióba, válásba, öngyilkosságba? Az, hogy életciklusról-életciklusra viszik tovább azt, ami nekik adott?

Csodálom őket! Tisztelem az erejüket, a kitartásukat, amivel minden nap újrakezdek.

Berszán Lídia drd., Kolozsvár

BIBLIOGRÁFIA:

- Bowen, M. (1978): *Family reaction to death*, in *Family Therapy*, New York
- Buda Béla (1994): *Empátia*, Gondolat, Budapest
- Családterápiás olvasókönyv 1. (1989), Animula, Budapest.
- Horwitz, S. (2000): *A trauma és veszteség családterápiás kezelése, különös tekintettel az életciklusok közti átmenetre*, in *Pszichoterápia IX. évf. 3. szám*, Budapest
- Kálmán Zsófia (1998): *Bánatkő – Sérült gyermek a családban*, Gondolat, Budapest
- Komlósi, P. (1999): *A veszteségek és a család*, in *Gyász a szeretetben és a családban*, Budapest
- Kübler-Ross, E. (1998): *A halál és a hozzá vezető út*, Gondolat, Budapest
- Mircea Eliade (2002): *Okkultizmus, boszorkányság és kulturális divatok*, Osiris, Budapest
- Turner, V. (2002): *A rituális folyamat*, Osiris, Budapest
- Winnicott, D.V. (1990): *The theory of parent-infant relationship*, Horgarth Kiadó, London

Egészséges Nyilatkozat

■ A civil környezet- és fogyasztóvédelmi szervezetek összefogásából létrejött „Ökológiai Fogyasztóvédelmi Munkacsoport”¹ támogatja az oktatási és az egészségügyi tárca ösztözl tervezett „iskolabüfé reformját”. Egyetértünk a reform egészséges életmód pedagógiáját terjesztő célkitűzéseivel, valamint a tervezett – büfék élelmiszer választékát behatóan – jogszabályi korlátozásaival. Az egészséges táplálkozással kapcsolatos országos program hatékonyságát

- a büfé-reform következetes kiterjesztésével (a kidolgozott normák alkalmazása az iskolai menzákra, élelmiszer-automatákra és a rendezvényekre, a „hulladék-szegény” büfék elterjedésének serkentésére),
- az elismert biotermékeket forgalmazó büfék támogatásával,
- és az egészségtelen termékek fiataloknak szóló reklámjainak korlátozásával javasoljuk növelni.

Közismert, hogy a gyermekkorban kialakult táplálkozási szokások egész életre meghatározóak. Tény az is, hogy a modern civilizációs betegségek nagy része a helytelen táplálkozásra vezethető vissza (túlsúly, magas vérnyomás, anyagcsere-zavarok, fogszuvasodás, cukorbetegség). A magyar fiatalok szomorú egészségi statisztikája ismert ugyan², az iskolai büfék élelmiszereinek azonban sajnos egyre kevesebb köze van az egészséges táplálkozáshoz.

Ennek oka az, hogy a büfék választékát az egészségvédők elvárásai helyett eddig a vállalkozók érdekei határozták

¹ Az Ökológiai Fogyasztóvédelmi Munkacsoport 7 civil szervezet (Energia Klub, Hulladék Munkaszövetség, Ökotárs Alapítvány, a Reflex Környezetvédelmi Egyesület, Tudatos Vásárlók Egyesülete, Védegylet, Zöld Fiatalok Egyesület) fogyasztóvédelmi kérdésekkel foglalkozó szakértői testülete, amely kb. egy éve tevékenykedik. Több közös projektet futtat a fogyasztóvédelmi közpolitikák és az ökológiai fogyasztóvédelem közelítése, illetve az e területen megvalósuló szemléletformálás terén.

² A 12-13 éves magyar gyermekek 17%-a túlsúlyos és további 12%-a kövérnek tekintendő (OÉTI Közlemény, 2003)

meg – az ő elsődleges céljuk pedig a nagy profitot biztosító kólák, cukrozott „adalékitalok”, édességek, sós rágcslalivalók forgalmának növelése. Ezt a választékot kínálják sajnos az iskolákba telepített élelmiszer-automaták is.

Az iskolának a bérlőivel kötött szerződéseketben lehetősége lenne érvényesíteni az egészséges táplálkozással és környezetbarát üzemeltetéssel kapcsolatos elvárásokat. Az iskolavezetés ugyan általában komolyan gondolja az egészséges életmódra nevelést - anyagi nehézségeik miatt azonban a bérleti díj vagy az automatások által ígért alapítványi juttatás fejében gyakran kénytelenek megalkudni. Ezért is üdvözljük, hogy mind az Egészségügyi Minisztérium, mind az Oktatási Minisztérium a szakmai és jogi segítség nélkül – kiírt pályázatával anyagilag is támogatni kívánja az iskolák büfé-reform erőfeszítéseit. Kérjük, hogy a most bevezetendő szabályozás kötelezően írja elő a már meglévő büfé-szerződések – új elvárások szerinti felülvizsgálatát is.

Nyilvánvaló, hogy a társadalmi közérdeket felmutató „büfé-reform” gazdasági érdeksérellemmel jár. Szomorú, hogy az élelmiszeripar – jól behatárolható anyagi érdekből – vitatja az OÉTI élelmiszerkészítményekhez kidolgozott normarendszerét és ellenzi annak rendeleti szintű kihirdetését. A gyártók által hirtelen követelt hatásvizsgálatokat illetve beígért önkorlátozást csak időhúzásnak tartjuk. Hiteltelen is, hiszen az iskolai büfék nyitáshoz egy beszállító sem kért hatásvizsgálatot (az eredmény sajnos ismert) – az önkorlátozó vállalásaik komoly(talan)ságát pedig jól jelzi a betétes csomagolások eltüntetése és a szaporodó élelmiszerbotrányok.

Az, hogy egy élelmiszer megfelel az élelmiszer törvény előírásainak, még nem jelenti azt, hogy az egészséges lenne. Véleményünk az, hogy **egészséges táplálkozáshoz egészséges élelmiszerek kellenek**. Ezek OÉTI által történt tudományos-normatív behatárolása segíti mindazon polgárok és intézmények fogyasztói döntését, akik felelősséget éreznek maguk és a

felőrvökvő generációk egészségi állapotáért.

Az egészséges táplálkozás mindennapi gyakorlatában kiemelkedő szerepe van a családok példamutató-funkciójának és nagy szerep jut(na) a reklámparnak. A felelősségünk közös. A kérdés most úgy is megfogalmazható: *van-e jogunk a gyerekeket a fogyasztói társadalom nevében megfosztani attól, hogy legalább az iskolában megismerhessék az egészséges életmód alapjait, a környezettudatos fogyasztói alternatívákat?*

Véleményünk szerint az **egészséges táplálkozás Magyarországon sem maradhat óhaj vagy erkölcsi kategória**. Az idő elfogyott. A magyar egészségügyi statisztikák ismeretében – önmagunk ámitása helyett – **nálunk is lépni kell az iskolai büfék (élelmiszer-automaták) választékának megreformálása érdekében**.

Meggyőződésünk, hogy a 2005 ősztől tervezett intézkedések ösztönzik az ipar és kereskedelem fenntartható fogyasztásra való átállítását, eleget tesznek a nemzetközi elvárásoknak³ és segítik a komplex iskolai egészségnevelési programok beindítását.

Budapest-Győr, 2005. július 26-án.

Ökológiai Fogyasztóvédelmi Munkacsoport

Bővebb felvilágosítás:

Dr. Kalas György,
tel: 96/317-722, 123 mell.,
kalas@arrabonet.gyor.hu,
Móra Veronika,
tel: (1)411-3510,
move@okotars.hu

³ Egészségügyi Világszervezet (WHO) 2004. május 22-én elfogadott „A táplálkozás, testmozgás és az egészség globális stratégiája”

„Kinderhaus Paradies”

■ GYERMEKEK PARADICSOMA

A „Kinderhaus Paradies” 1996-ban jött létre, egy kísérleti modell eredményeként Németország egyik kisvárosában. Az otthont adó városnegyed vezetői a helyi intézmények képviselőivel együtt fontosnak érezték egy olyan létesítmény életre hívását, ami speciálisan az itt lakó gyermekek szükségleteit elégíti ki. Mindeddig szinte semmi lehetőségük nem volt arra, hogy az életkoruknak megfelelő intézményben egymással találkozzanak, ahol az érdeklődési körüknek megfelelő szabadidős tevékenységeket is folytathatnak. Szerzőnk szakmai tapasztalatcserén járt.

■ NYITOTT KAPUK

Kinderhausban a 6-12 év közötti gyermekek számára lehetőség van az *Offene Kinderarbeit (OK)* keretein belül különféle szabadidős tevékenységekre, a *Mädchencafe* kifejezetten kislányok számára nyújt programokat, és a *Betreute Grundschule* az, ahol a gyerekek tanulmányaikkal kapcsolatosan bármikor segítséget kaphatnak.

Az intézmény nyitottsága (Offene Arbeit) abban is megmutatkozik, hogy a felkínált lehetőségek, programok függetlenek a gyermekek nemzetiségétől, vallási hovatartozásától, attól, hogy milyen gyakran látogatják az intézményt. A gyerekek a nyitvatartási idő alatt bármikor bejelentkezés nélkül bejöhettek és elhagyhatják az intézményt.

Egyedül csupán az iskolai felkészítőben részt vevő gyermekek számára kötelező a bejelentkezés egészen a 4. osztályig. A kínálathoz tartozik még a 12 évnél idősebb bevándorló fiatalokkal végzendő szociális munka. (*Jugendsozialarbeit für Aussiedlerinnen/Offene Arbeit für Jugendliche.*)

A házban található meg a „Cafe BAFF”, amely egy, a tartós munkanélküli, szociális segélyből élő hölgyek segítségét célzó projektként indult útjára.

■ AZ INTÉZMÉNY FENNTARTÓI

A létesítményt Darmstadt város gyámhivatala¹ az Internationaler Bund („IB”) – egy független szervezet, amely a fiatalok számára a képzési lehetőségekben és a szociális problémák megoldásában nyújt segítséget-, az Eberstadt-Süd Szomszédsági Egyesülete², valamint Darmstadt város Evangélikus Egyházközsége³ közösen tartja fenn.

A Kinderhausban alapvetően két, 1995-ben elfogadott dokumentumban foglalták össze a struktúráról, a szervezeti felépítésről, a célmeghatározásról, a különféle programokról, lehetőségekről, az együttműködésről és szervezésről, valamint a megvalósításról alkotott elképzeléseket.

¹ Sozialverwaltung Jugendamt DA

² Nachbarschaftsverein Eberstadt-Süd

³ Evangelische Kirchengemeinde DA-Eberstadt-Süd

Ezen dokumentumok az Eberstadt-Süd városnegyed gyermek- és ifjúságvédelmére vonatkozó együttműködési koncepcióját tartalmazzák, amelyet egy az összes fenntartó részvételével megrendezett konferencián fogadtak el.

Ez a két koncepció irányadó alapvetően nem csupán a Kinderhausban, hanem a „GO-IN”-ben (Ifjúságvédelmi centrum) folyó munkára vonatkozóan is.

1999-től a szakmai munkára vonatkozóan, a keretfeltételeknek megfelelően a célokat, elképzeléseket illetően egy külső ellenőrzés is életbe lépett a fenntartók részéről, amely a Kinderhausban folyó aktuális munkát is szem előtt tartva működik.

A fenntartók szövetségként felelősséget vállaltak a Kinderhausban folyó munka koncepciójának kivitelezésére és felülvizsgálatára.

■ A FINANSZÍROZÁS

Az intézmény éves költségvetési keretét Darmstadt városától kapja, amely három részből áll. Egyrészt egy központi költségvetési összeget a működésre, másrészt az intézmény napi költségeire, kiadásaira fordítanak, harmadrészt a dolgozók bérére, amelyet a fenntartók biztosítanak. A technikai személyzet biztosítása és szervezése (házmester és takarítószemélyzet) a város feladata.

A Kinderhausról rendszeres pénz- és egyéb adományokban nem részesül.

Hat főmunkatárs dolgozik: három szociálpedagógus, egy-egy nevelőnő, közösségi pedagógus, pedagógus.

■ AMIT A VÁROSNEGYEDRŐL TUDNI KELL

Eberstadt-Süd városnegyed Darmstadt város déli részén fekszik. 3150 lakosával Eberstadt az egyik legfiatalabb, dinamikusan fejlődő városrész.

Ebben a városrészben egy bevásárlóközpont, több kisebb üzlet, két vendéglő, két egyházközség, két óvoda, két napközi, két bölcsőde, egy általános iskola, egy családsegítő, egy ifjúsági központ, valamint a Kinderhaus található.

Eberstadtban a lakosság mintegy 22%-a 18 év alatti, akiknek szülei többnyire munkanélküliek, szociális segélyekből élnek, de élnek itt gyermeküket egyedül nevelő anyák, sokgyermekes családok, külföldiek, akik többnyire Törökországból, Olaszországból, Albániából, Marokkóból és Indiából érkeztek. Darmstadt egészéhez képest, itt a fiatalok átlagnál magasabb száma mellett, a bevándorlók aránya is mintegy 19%, míg Darmstadtban 15%.

Eberstadt-Süd nem szociálisan hátrányos helyzetű városnegyed, ennek ellenére 1998 óta a „Szociális Város” elnevezésű, az Európai Unió és Hessen tartomány által finanszírozott program része.

Az eberstadti gyerekek és fiatalok életkörülményeit nagymértékben befolyásolja a korán átélt, megtapasztalt erőszak. A városrészben jellemző a droghasználat és komoly kihívást jelent az erőszakos cselekmények előfordulása is. A gyámügyi hivatalokban regisztrált esetekben mostanában gyakran lányok a „bűnesetek” elkövetői.

Eberstadtban a többi városnegyedhez képest feltűnően magas számban fordulnak elő nyelvi nehézségek, stigmatizációtól való félelem, alacsony önértékelés, hiányzó szociális viselkedési készségek, magas drogfogyasztás, alacsony iskolai végzettség, (a gyerekek nagy része a kisegítő iskolába jár). Ezen életkörülmények szükségessé tesznek egy intenzív pedagógiai munkát.

■ A KINDERHAUSBA ÉRKEZŐ GYEREKEK

A Kinderhausba érkező gyerekek 6 és 12 év között fiúk és lányok, hátrányos helyzetűek, nehéz életkörülményeik miatt szükségük van a városnegyed figyelmére, segítségükhez szociálpedagógiai, szociális munkára.

■ A gyerekekkel való munka célja ennek megfelelően több feladatot is magában foglal:

- Közös munka
- Megtapasztalni, hogy van szabad, ugyanakkor óvó légkör is,
- Szociális viselkedés erősítése,
- A csoportban való konfliktuskezelő-készség megtanulása,
- Konfliktusoldó stratégiák megtanulása,
- Felelősség átvételének megtanulása,
- Segítség nélküli kontaktusfelvétel megtanulása,
- Érdeklődés felébresztése, fejlesztése és támogatása (saját érdeklődés),
- Különböző kultúrák és vallások elfogadásának megtanulása,
- Nyelvi nehézségek leépítése,
- Iskolai előremenetel segítése.

■ AZ OK (OFFENEN KINDERARBEIT UND JUGENDRAUM) PROGRAMJAI

Az OK keretein belül a gyerekek számára *különböző szabad programokat* biztosítanak: ilyenek például a társasjátékok, a festés, a barkácsolás, a zenehallgatás, a főzés, a tánc, a számítógépes játék.

■ A gyerekek az évszaknak megfelelő sporttevékenységek közül is választhatnak:

- Sportolási lehetőség a tornateremben, (tornaszerek használata)
- Korcsolya, roller használat, (bizonyos eszközök kölcsönözhetőek és nem szükséges felügyelet mellett használni őket)
- Nyáron úszás, vízi programok.

Ezek mellett lehetőség van a műhelyben barkácsolni, akár a szobák és ablakok befestésében is gondolkodhatnak az ittlévő gyerekek.

Kirándulások, szabadidős programok: uszoda, különféle látogatások, pl. Vivarium.

Szabadidős programok a Kinderhausban: pl. húsvétkor főzés, sütés, gyermek mozi, kreatív barkács programok.

Rendezvények, ünnepek: Halloween, Farsang, Nyári közös programok más, környékbeli társintézményekkel.

Szülőkkel való együttes munka: (a lehetséges kereteken belül) pl. együttes karácsonyi készülődés a gyerekekkel és a szülőkkel.

Ezen programok fő célja a gyerekek szocializációjának segítése, de hangsúlyt fektetnek a kreativitásuk, önállóságuk és mozgásuk fejlesztésére is.

■ EGYÜTTMŰKÖDÉS EGYÉB INTÉZMÉNYEKEL A VÁROSNEGYEDBEN

■ A partnerszervezetek a következők:

- Ifjúsági centrum (Jugendzentrum) „GO-IN”
- Evangélikus egyházközség Eberstadt-Süd (Evangelische Kirchengemeinde)
- Caritas-közösség (Caritas-Verband)
- Szomszédsági közösség (Nachbarschaftsverein)

Havonta egyszer a környék minden intézményének képviselője a városnegyed problémáinak megbeszélése céljából találkozik és igyekeznek megtalálni a lehetséges megoldásokat.

Szükség szerint az intézmények közös programokat, kirándulásokat, projekteket is szerveznek, mint pl. a gyermekmozi, szabadidős játékok, Tini-Disco vagy Mini-Playback-Show.

A Kinderhaus programjai a környék többi intézményéhez is eljutnak, ez kölcsönösen működik. Gyakran az egyes programok szájról-szájra terjednek, előfordul, hogy idősebb lányok is, akik korábban a Kinderhausba jöttek, most a „GO-IN”-t látogatják.

■ A Kinderhauson belül különböző részlegek működnek együtt egymással:

- OK
- „Lányszoba” (Mädchencafe)
- „Fiúszoba” (Ifjúsági szociális munka bevándorlókkal)
- Iskolai „segítő” (Die betreute Grundschule)
- Café-BAFF

■ MÄDCHENCAFE

A Mädchencafe a Kinderhaus egy önálló részlege, már 1990 óta működik Eberstadt-Südben. Fenntartója az „IB” ugyanakkor egy 38,5 órában foglalkoztatott munkatárs és egy gyakornok bérét a város biztosítja.

A Mädchencafe tevékenységének jogi alapjai: különösen a Gyermek- és Ifjúságvédelmi törvény (Kinder und Jugendhilfe Gesetz), §9(3): „Cél a kislányok és kislányok különböző életkörülményeire figyelemmel lenni, a lányok és a fiúk közötti diszkrimináció leépítése és a női egyenjogúság elősegítése”.

Célok és célcsoportok: a Mädchencafében folyó munka a kislányok erősségeire fekteti a hangsúlyt. Női kompetenciákat és tulajdonságokat értékel. A Mädchencafe 6-12 év közötti lányokat fogad, ahol a kislányok saját maguk által meghatározott kapcsolatokat alakítanak ki társaikkal, az érdeklődésüknek megfelelő programokkal töltik idejüket. A Mädchencafe védő-óvó légkörű szabad helyiség, ahol a sok kislány az otthoni szűkös életkörülmények miatt szinte kötelező házimunka és a testvérek vigyázása típusú feladatok alól mentesülnek, és megtapasztalhatják a szabadidejük önálló felhasználását. Itt találkozhatnak a barátnőikkel, a közös érdeklődésüket és igényeiket felismerhetik, elmélyíthetik. Megtanulják formálni saját magukat, tulajdonságaikat, képességeiket, és eddigi fejlődésüket, készségeiket tudatosíthatják.

■ Programok

- Társasjátékok, festés, barkácsolás, beöltözés, tánc, színház, olvasás, főzés, közös beszélgetés, ezen belül különféle felmerülő problémák megbeszélése és kérdések tisztázása.
- Kreatív kínálat: natúr termékek előállítás, ékszerek, kozmetikumok.
- Sport és mozgás: kétszer hetente a tornateremben illetve szabadban.
- Projektorientált programok: egy témával való foglalkozás egy meghatározott (hosszabb időn belül, pl. önvédelmi kurzus).
- Kirándulások, pl. a nyáron egy tíz napos kirándulás kerékpározás.
- Nyári programok a Kinderhausban, speciálisan kislányoknak.
- Kulturális különbségekről szóló különféle rendezvények.
- Tanácsadás.
- „Kislány-disco”.

A strukturális adottságok, a célcsoport és a célok itt a Mädchencafében is írásba vannak foglalva, ugyanúgy, mint az OK-ban, itt is évente egyszer van monitorozás, amiután az igények megvizsgálása és az éves terv elkészítése is megtörténik.

■ TAPASZTALATOK, BENYOMÁSOK

Feladataim az OK és a Mädchencafe működéséhez kapcsolódtak. Az OK és a Mädchencafe gyakran közös programokat szervez, amelyeken bárki részt vehet. A kislányok gyakran játszanak színházat, táncolnak, zenélnak és barkácsolnak, gyakran sminkelnek is, vagy jelmezbe öltöznek.

Feltűnő, hogy a kislányok bizonyos kollégákkal meghitt viszonyt alakítanak ki, sok mindent elmesélnek. Ahogy megfigyeltem, a Mädchencafében a beszélgetések talán mélyebbek is, mint az OK-ban. Ez összefüggésben áll a csekély látogatói létszámmal és a látogatások folyamatosságával, már ami azt a bizonyos „magot” illeti, aki szívesen jön a Mädchencaféba.

A Mädchencafe sokkal nyugodtabb hangulatú, mint az OK, ahol nagyon nagy a zaj. Noha a Mädchencafében sok érdekes dolog történik, nem nyitott, mert így elvesztené a hangulatát.

Mindkét helyen a szabályoknak megfelelően mindig több dolgozó van jelen, így egy gyakornok normális esetben soha sincs egyedül. A különböző programok a team elé kerülnek, a dolgozók és a gyermekszám függvényében.

A gyerekek gyorsan elfogadtak és egymásra találtunk. Nem tudhattam, hogy hátrányos helyzetű környezetből származó gyerekek hogyan fognak viselkedni és reagálni. Ugyanolyan nyitottak, vagy éppen szégyellősek voltak, mint bármelyik más gyerek. Idővel a viszonyunk egyre intenzívebb és közelebb lett, ahogy jártak a Szobába, kérdés nélkül elmesélték a napi történeteket, vagy azt, hogy mit láttak a TV-ben. A szegénylős gyerekek megnyíltak, bizalmasak lettek, kérdéseket tettek fel nekem is, vagy a kívánságaikat közölték.

Többször előfordult már, hogy akár az utcán vagy boltban is utánam kiáltottak, üdvözöltek, beszélgetést kezdeményeztek. Az intézménybe érkezésemkor néha több kislány szaladt felém és szorosán átöleltek.

Gyakran előfordul, hogy a gyerekek már a nyitvatartási időt megelőzően az ajtó előtt állnak és arra várnak, hogy valaki beengedje őket. Egyrészt azért, hogy barátokkal találkozassanak a Kinderhausban, másrészt azért is, mert senki sincs, aki otthon lenne, vagy bizonyos esetekben azért is, mert nem tudnak hazamenni. Sok gyerek úgynevezett „kulcsos gyerek”, akik az iskola végeztével hazamennek, ahol senki sincs otthon. Így már korán önállóvá és felelősségtudóvá kell válniuk, különösképpen az idősebb testvéreknek, akiknek a kicsikre kell vigyázniuk.

Egyes gyerekek az iskola után egyenesen a Kinderhausba jönnek úgy, hogy nem is ebédelték. Ezeknek a gyerekeknek a szülei reggelente pénzt adnak, amiből a gyerekeknek enni valót kell venniük- és ők többnyire a könnyebb megoldást választják: a büfében kapható chipset, kólát, jégkrémet, fagyit fogyasztják.

Eberstadt multikulturális városnegyed, ez a Kinderhausban is megfigyelhető, ahol különböző nemzetiségű és vallású gyermekekkel találkoztam. Éppen ezért a gyerekekkel való munka során igyekszünk a más kultúra és hitvilág elfogadását elősegíteni, közös játék keretében támogatni a külföldi gyerekek integrációját. Néha előfordul, hogy rasszista kifejezések hangzanak el néhány gyerek szájából.

■ MUNKA- ÉS TEAM-MEGBESZÉLÉSEK

A Kinderhausban rendszeresen tartanak team- megbeszéléseket. Ezekon többnyire különféle projektekről, rendezvényekről van szó, néha olyanokról is, amelyek a létesítményen kívüliek. Itt egyeztetik továbbá az anyagbeszerzést, az anyagi kérdéseket, az ügyeleti időt stb. A Kinderhaus dolgozói egy hónapban egyszer ülnek össze, a hónap elején. Az OK és Mädchencafe-

team hetente egyszer ül össze, amelyen a munkafeladatokhoz kapcsolódó, specifikus kérdésekről van szó. A fenntartók képviselőiből álló vezetőség kéthetente ülésezik. Ők felelősek az ügyeleti idő megszervezéséért, a finanszírozási kérdésekért, az adminisztrációért és a mindennapi folyamatos munkáért.

■ KÉPZÉS, TOVÁBBKÉPZÉS

A képzéseken, továbbképzéseken való részvétel a dolgozók saját döntésén alapszik. A munkatársak maguk választják ki, hogy milyen kurzusra jelentkeznek. Ottlétemkor a Kinderhaus három dolgozója különböző továbbképzésekre járt: a családi dinamikáról, a családtagok egymás közötti viszonyáról, a szupervízió és a szociális menedzsment témakörében szereztek mélyebb ismereteket Minden dolgozó évi öt szabadnapot vehet igénybe képzésekre. Az ezeken való részvételt a fenntartók finanszírozzák.

■ FEJLŐDÉS, ÉRTÉKELÉS

Előfordult, hogy anyagi okok miatt egy évben nem került sor szupervízióra a Kinderhausban. A dolgozók szerint ugyanakkor szükség lenne rá, hiszen egy szociálisan hátrányos helyzetű negyedben működő intézmény kínálata igen sokszínű, az itt folyó munka komplex és speciális.

Több más ok mellett azért is szükségszerű a szupervízió, mert a dolgozók között komoly nézeteltérések voltak 2000-ben a gyermekek életkorát, ezzel együtt a létesítmény célcsoportját illetően. A Kinderhaus ebben az időben inkább a Jugedhaushoz kezdett hasonlítani azaz a 6-12 év közötti gyerekek, akikért a Kinderhaus létrejött, távol maradtak és az ifjúsági centrumba mentek. A „nagyok” (13 éves kortól) viszont nem ott, hanem a Kinderhausban jelentek meg. Néhány munkatárs ezt jónak, szakterületéhez közelebb állónak érezte. Ez azonban belső konfliktushoz vezetett, amely mielőbbi megoldást sürgetett. 2000 márciusa óta a Kinderhaus ismét csak a kisiskolások (a 6-12 évesek) számára áll rendelkezésre.

■ KONTROLL

Évente kétszer a fenntartók egy tanácskozás keretében értékelik a Kinderhaus munkáját. Ezen kívül a vezetőségnek az anyagi-, személyi- és tárgyi feltételek vonatkozásában beszámolási- és ellenőrzési kötelezettsége is van az éves tervet illetően.

Egy belső monitorozás után az éves beszámoló tartalmazza a megvalósításra váró, kitűzött feladatokat, terveket, a már megvalósultakkal összehasonlítva. A következő éves tervnek a már kitűzött, de még meg nem valósult terveket is tartalmaznia kell, annak megfelelően kell kialakítani az újat, beilleszteni a régebbieket. A jövőre vonatkozóan a változásokat és a további fejlődést, fejlesztést kell megjelölni.

■ A GYAKORLATI MUNKÁBA VALÓ BEVEZETÉSRŐL

Noha volt egy kijelölt gyakorlatvezetőm, minden más dolgozóval együtt dolgozhattam, kérdezhettem, beszélgetőpartnerem

lehetett bármely munkatárs. A tapasztalatszerzésnek ez a módja igen eredményes volt, hiszen minden egyes dolgozóval kontaktusban voltam, betekintést nyerhettem a munkájába, a gyerekekkel való munkát így több oldalról is megismerhettem. Beszélgetések, vagy egyszerű megfigyelés által és saját tapasztalatszerzésemmel sokszínű kép alakult ki bennem az itt folyó munkáról.

A különböző projektek előkészítésében, a különféle megbeszéléseken való részvétel lehetőséget biztosított, hogy megismerkedhessem a társintézményekkel és az ottani kollégákkal.

■ AMI NAGYON JÓ

A Kinderhaus hiánypótló céllal, a 6-12 év közötti gyermekek számára jött létre. A környező intézményekkel való sikeres kooperációt fontosnak és eredményesnek tartom, végül pedig azt a közös élményt, amit a gyerekek egymás között, csoportos játékkal, munkával, az együtt töltött idő alatt meg tudnak tapasztalni. A testvérrel nem rendelkező gyerekeknek a csoporthoz való tartozás élményét nyújtja. Sportrendezvényeken, de bármilyen más alkalommal is be tudják bizonyítani, és be is akarják bizonyítani a gyerekek, hogy együtt tudnak működni egymással. Felelősségtudatuk e közösség által is erősödik, és ezt valóban továbbvihetik saját, otthoni környezetükbe.

Varga Lili

■ FELHASZNÁLT IRODALOM:

Rahmenkonzept vom Kooperationsmanagement Kinder und Jugend im Stadtteil Eberstadt-Süd (1995)

Kontrakt über die Rahmenbedingungen der Offenen Kinder- und Jugendarbeit in DA-Eberstadt-Süd der Trägerkonferenz „Offene Kinder- und Jugendarbeit in DA-Eberstadt-Süd (1995)

Broschüre „Soziale Stadt Eberstadt-Süd“

**A CSALÁD, GYERMEK, IFJÚSÁG
KIEMELTEN KÖZHASZNÚ
EGYESÜLETNEK 2004-BEN
FELAJÁNLOTT 1% SZEMÉLYI
JÖVEDELEMADÓ ÉRTÉKE
276 082,- FT VOLT.**

**KÖSZÖNJÜK, HOGY SEGÍTETT
A GYERMEKVÉDELEM MEGERŐSÍTÉSÉBEN!**

HELP

PROGRAM A CUNAMI ÁLDOZATAIÉRT

2004. december 26-án megmozdult a Föld Indonéziában.

A modern televíziózás korában, amikor egyenes adásban látunk forradalmakat, háborúkat, terrorista- és anti-terrorista akciókat, járványokat, éhínséget valamint természeti katasztrófákat, megtanultuk, mennyire védtelenek vagyunk.

Az újabb és újabb sokk, és azok feldolgozása (távolítása) során, valamint a globális felmelegedés, a világméretű járványok és a megállíthatatlan terrorizmus általi fenyegetettségben úgy tűnt, egyre érzéketlenebbé válnak mások szenvedései iránt.

Most azonban megmozdult a Föld és megmozdult a Világ.

Helyenként 36 méter magas hullámokkal a szárazföldre csapódva eljött a „cunami”. Néhány óra alatt végigpusztította Délkelet-Ázsiát, s elért Afrikáig. A szemünk előtt tűntek el falvak és városok, százezrek haltak meg és milliók váltak hajléktalanná.

A Bibliában ugyan olvastuk, most azonban az egész emberiség újratanulta mi az a „Vízözön”.

Minden védekező mechanizmusunk csődöt mondott a borzalmas pusztítás láttán, sokunkban felsejlett a „világ vége”, a tudósítók atomtámadáshoz hasonlították a víz erejét.

Testközelivé vált az, aminek korábban hírét se hallottuk.

MEGMOZDULT A VILÁG

A nagy nemzetközi segélyszervezeteknél dollármilliók gyűltek össze az érintett térségek megsegítésére, s azonnal szakembereket küldtek a különböző helyszínekre.

Magyarországról elsőként, már két nappal a tragédia után megjelentek a Szenczi Sándor által vezetett Magyar Baptista Szeretetszolgálat (AID 24) munkatársai Indonéziában és Srí Lankán.

Ebben a két országban dr. Herencsár Lajos illetve Tisch Ferenc koordinálásával vettek részt a tetemek és a romok eltakarításában, a túlélők mentésében, a járványveszély elhárításában, a kutak fertőtlenítésében, a lakosság ivóvízzel, élelemmel, ruházzal és az alapvető szükségleti cikkekkel való ellátásában.

A Szeretetszolgálatnál Gál Dávid újra megszervezte a korábban (pl. az iráni földrengéskor) bevált „Fogadj Örökbe” mozgalmat, amelynek segítségével több mint tízezer magyar magán-személy vállalta, hogy havi háromezer forinttal támogat egy-egy árván maradt gyereket Srí Lankán.

A Szeretetszolgálat segítséget adott az árván vagy félárván maradt és az egyéb okokból rászoruló gyerekek ideiglenes elhelyezésében, és egy helyi, hagyományos gyermekotthon felépítését is elkezdte Srí Lankán.

A tudósításokból megismertük Magyarország indonéziai nagykövetének, Busztin Györgynek fáradhatatlan és odaadó tevékenységét, valamint Srí Lanka magyarországi tiszteletbeli konzuljának, dr. Padma Gannoruwának gyűjtési akcióját.

Amikor 2005 januárjában a Magyar Vöröskereszt és a Magyar Televízió több mint 500 millió forintot gyűjtött össze a

cunami túlélőinek megsegítésére, s Morzsányi Éva, a Magyar Vöröskereszt Főtitkára, azt nyilatkozta, hogy a pénzből „gyermekotthont építenének”, elindult a fantáziánk.

Önkéntesekből álló csoportunk

Baranyi Piroska	területfejlesztési szakmérnök
Dömösi Csilla	szociális munkás, utógondozó
Gabos Luca	közgazdász
Gór Nagy Zoltán	informatikus
Kézy Ágnes	pedagógus, szakértő
Láng Éva	pedagógus
Légmán Éva	könyvelő
Leichtman Erna	antropológus hallgató
Luncz Gabriella	családgondozó
Mihály Blanka	pszichopedagógus
Molnár Dániel	építőmérnök hallgató
Petrás Ildikó	környezetvédelmi ökológus
Varjú Gabriella	jogász, szociálpolitikus
Vaskuti Pál	pszichológus, a team vezetője
Tamás Dorottya	készítette az angol fordítást -
	kitalálta, kidolgozta és Herczog Mária szociológus, valamint Csókay László pszichológus segítségével véglegesítette a HELP Programot.

Először az eredeti, januárban elkészített HELP Program tartalmi elemeit, majd a program Srí Lanka-i megvalósításának körülményeit, feltételeit és menetét mutatjuk be.

A könnyebb áttekinthetőség érdekében a megvalósítás folyamatát időrendben rögzítettük.

HEALTH EGÉSZSÉG	(egészségügyi, pszichológiai segítség nyújtása)
EDUCATION OKTATÁS	(alapfokú oktatás biztosítása)
LIFE ÉLET	(élet-, lakás- és munkafeltételek biztosítása)
PROTECTION VÉDELEM	(szülő- és gyermekvédelem)

A HELP Program konkrét szakmai segítséget nyújt az érintett gyerekek és felnőttek élet- és lakásfeltételeinek megteremtéséhez, ellátásukhoz és gondozásukhoz. Elősegíti átélt traumáik feldolgozását és a hosszú távú, pozitív jövőképük kialakítását.

Több házból és szakmai egységekből álló intézményhálózat, amelyben a részben vagy teljesen árván és rokonok nélkül maradt gyerekeket hajléktalanná vált szülők, nagyszülők gondozzák, nevelik, elsősorban akik gyerekeiket, más családtagjaikat saját maguk is elvesztették, olyanok, akiknek vannak lelki tartalékaik és alkalmasak erre az életformára.

A program a hasonló katasztrófa-helyzetek esetén szükséges hazai és nemzetközi segítségnyújtás egyik formája lehet, kidolgozásával a támogatás magyar koncepciójának kialakításához kívánunk hozzájárulni.

■ A programot olyan gyerekek, illetve felnőttek részére dolgoztuk ki,

- akik elvesztették családi-, baráti- és szomszédsági kapcsolatukat, élet- és lakásfeltételeiket, iskoláik illetve munkahelyeik megsemmisültek, testi- és lelki sérüléseket szenvedtek;
- a természeti katasztrófa után magányosan vagy kisebb-nagyobb csoportokba verődve éhesen és szomjasan, elveszve csatangoltak a korábban paradicsomi és most letarolt vidéken, miközben hullahegyeket láttak eldőzserolni, szagolták az erjedő tetemek és a tönkrement csatornarendszer bűzét;
- akik jelenleg táborokban vagy egyházi területeken, általában rendkívül rossz körülmények között, feldolgozatlan élményekkel és gyásszal, testi- és lelki sérülésekkel, fertőzésveszéllyel kitéve, elvesztett jövőképpel élnek.

■ 1. ALAPELVEK

■ Általános alapelvek

- A programban résztvevő, traumát szenvedett gyerekek és felnőttek emberi jogait tisztelni és védelmezni kell.
- A szakmai koncepciót az adott társadalom jog- és intézményrendszeréhez, kultúrájához és vallásához, gyermek- és ifjúságvédelmi-, oktatási-, egészségügyi- és szociális ellátási gyakorlatához, együttélési szokásaihoz, általános hagyományaihoz valamint a térség környezeti és településszerkezeti sajátosságaihoz kell adaptálni.
- A program nem közvetíthet olyan értékeket, amelyek a helyi szokásokat, hagyományokat sértik.
- El kell kerülni mindenfajta szegregációt, arra kell törekedni,

hogy a HELP-intézményhálózat az adott település és régió integrált része legyen.

■ Működési alapelvek

- A tervezés, szervezés, létrehozás és beindítás szakaszában a magyar szakemberek csak tanácsadóként vegyenek részt. Ez alatt partneri kapcsolatot és együttműködést kell kialakítani az intézményt működtető helyi szakemberekkel, az ellátottak kiválasztását végző helyi illetékesekkel, a térségben működő, hasonló típusú feladatot ellátó más intézményekkel, segélyszolgálatokkal.
- Az intézmény építetője és kezdeti fenntartója a segélyszervezet, későbbi fenntartója a Fenntartó Testület (helyi illetékesek, a segélyszervezet és a magyar külképviselet delegált képviselői, valamint választott helyi és magyar szakemberek).
- Az intézményhálózatot a helyi szakemberek és a segélyszervezet (többek között a későbbi ellátottak is) építsék és működtessék.
- Az intézmény vezetője kezdetben a segélyszervezet által választott helyi projektvezető/igazgató, később a Fenntartó Testület által választott igazgató legyen.
- Amennyiben a körülmények ellenére a gyerekekkel élő felnőtt nem tudná tovább vállalni a HELP-intézményhálózatban a feladatot és az életformát, részére továbbra is biztosítani kell az élet- és (esetleg) a munkafeltételeket.

■ 2. CÉLOK

■ Általános célok

- A HELP-intézményhálózat létrehozásával és beindításával magas színvonalú szakmai segítséget kívánunk nyújtani az ellátottaknak.
- A magyar szakemberek megismerik a helyi viszonyokat, igényeket és szükségleteket, mivel a gyermekvédelem és a szociális ellátás európai/magyarországi jelenkori gyakorlata csak megfelelő adaptációval használható fel hatékonyan és hatáson.
- A magyar szakemberek (tanácsadók) az intézményhálózatban dolgozó vagy annak tevékenységét segítő helyi szakembereket felkészítik a feladatok ellátására, a működtetésre.

■ Konkrét célok

- A HELP Programmal konkrét/gyakorlati valamint szakmai segítséget kívánunk nyújtani
 - az érintett gyerekek és felnőttek
 - élet- és lakásfeltételeinek megoldásához,
 - ellátásához és gondozásához,
 - fizikai- és lelki sérüléseik kezeléséhez,
 - átélt traumáik feldolgozásához,
 - szociális ügyeik intézéséhez,
 - hosszú távú, pozitív jövőképük kialakításához;

- a gyerekek alapfokú oktatásához;
- a felnőttek foglalkoztatásához, elsősorban a velük egy életközösségben élő gyerekek nevelésének, gondozásának ellátásával, illetve a HELP-intézményhálózatban végzett egyéb tevékenység elvégzésével, megfelelő bérezés mellett.
- Ennek érdekében több lakóházból és szakmai egységekből álló intézményhálózatot hozunk létre, amelyben a részben vagy teljesen árván és rokonok nélkül maradt gyerekeket – 8-12 fős házakban – hajléktalanná vált szülők, nagyszülők gondozzák, nevelik, elsősorban akik gyerekeiket, más családtagjukat saját maguk is elvesztették, olyanok, akiknek vannak lelki tartalékaik és alkalmasak erre az életformára.

■ Távlati cél

- A gyerekek és a felnőttek közötti kapcsolat elmélyítése, a magyar gyermekvédelmi terminológiában „nevelőszülői/hivatásos nevelőszülői, illetve örökbefogadói viszony” kialakítása, amennyiben ez lehetséges.
- A HELP Program célja továbbá, hogy a kialakítandó intézményhálózat hasonló katasztrófa-helyzet esetén a segítségnyújtás egyik lehetséges modelljeként felhasználható legyen.

■ 3. FELADATOK

■ Az igények felmérése, a HELP koncepció részletes kidolgozása

Koncepciónk jelenleg vázlatos alapnak tekinthető, annak részletes kidolgozásához meg kell kérdezni a térség országainak külképviseleteit – szükség szerint tájékozódni kell a helyszínen –, hogy az árván maradt gyerekek sorsának rendezését illetően az anyagi forrásokon kívül milyen segítségre van szükségük, illetve, hogy az adott országokban a cunami előtt milyen módon gondoskodtak az árván maradt, vagy a szüleik által elhagyott gyerekekről.

Az összegyűlt ismeretek birtokában lehet részletesen kidolgozni a HELP koncepciót a központi- és a helyi közigazgatási, diplomáciai, jogi, gyermek- és ifjúságvédelmi, egészségügyi, pszichológiai, szociálpolitikai, oktatási, közgazdasági, területfejlesztési, környezetvédelmi és a térség országainak hagyományait ismerő szakemberekből álló csoport közreműködésével.

Tervezés, a program előkészítése

- A célország kiválasztása.
- A program megvalósításában résztvevő magyar tanácsadók kiválasztása.

(A döntéseket a támogató segélyszervezet delegáltjai és a HELP koncepciót részletesen kidolgozó szakemberek képviselői hozzák, a cunami által érintett térség országainak kompetens szakembereivel és a térség országaiban működő magyar külképviselet illetékes munkatársaival együttműködve.)

Előkészítő feladatok a helyszínen

- Tájékozódás a helyszínen. (A segélyszervezet képviselői a magyar tanácsadókkal közösen.)
- Helyi szakemberek kiválasztása. (A segélyszervezet képviselői a magyar tanácsadókkal és a helyi illetékesekkel közösen.)
- A régió és a település kiválasztása, sajátosságainak feltárása. (A segélyszervezet képviselői a magyar tanácsadókkal és a helyi illetékesekkel közösen.)
- Tárgyalások, költségvetés készítése, szerződések kötése.

Felkészülés a program megvalósítására

- Tapasztalatcsere. (A segélyszervezet képviselői, a magyar tanácsadók és a helyi szakemberek, helyi illetékesek között.)
- A kölcsönös együttműködés formáinak kialakítása. (A segélyszervezet képviselői, a magyar tanácsadók, a helyi szakemberek és a helyi illetékesek részvételével.)
- A Fenntartó Testület megalakítása. (A tagokat a segélyszervezet, a magyar külképviselet valamint a helyi hatóság delegálja, és a helyi szakemberek valamint magyar tanácsadók választják.)

A program adaptációjának konkrét, részletes kidolgozása

- A HELP-intézményhálózat megtervezése a helyi sajátosságok figyelembevételével. (A segélyszervezet képviselői és a helyi illetékesek a magyar tanácsadókkal és a helyi szakemberekkel közösen.)
- Az ellátottak kiválasztási szempontrendszerének – életkor, nem, sérültség formája, foka stb. – kidolgozása. (Magyar tanácsadók a helyi szakemberekkel közösen.)
- A monitoring rendszer kidolgozása. (Magyar tanácsadók a helyi szakemberekkel közösen.)
- A segédszemélyzet kiválasztása és kiképzése. (Helyi szakemberek és illetékesek a magyar tanácsadók bevonásával.)
- A program beindításának megszervezése. (A segélyszervezet képviselői és a helyi illetékesek a magyar tanácsadókkal és helyi szakemberekkel közösen.)

Az ellátottak kiválasztásának megkezdése

A HELP-intézményhálózat épületeinek felépítése és berendezése

A helyi foglalkoztatás segítése, helyi lakosok (esetlegesen a leendő – s már kiválasztott – ellátottak) bevonása az építkezésbe.

■ A működtetés megszervezése

A további ellátottak kiválasztása, a felépített HELP-házak, létesítmények és a működés beindítása. (Helyi szakemberek és a segédszemélyzet a magyar tanácsadókkal közösen.)

■ Tanácsadás

A magyar tanácsadók az érintett 90–240 gyerek valamint 30–120 felnőtt kezdeti ellátásában vesznek részt, miközben a HELP-intézményhálózatot a helyi szakemberek, és a segédszemélyzet működteti.

■ Monitorozás

A program működésének folyamatos monitorozása a magyar tanácsadók és a helyi szakemberek által.

■ Dokumentálás

A program megvalósításának dokumentálása elektronikus és audiovizuális eszközökkel.

■ A fenntartás átadása

- Az intézményhálózat átadása a Fenntartó Testület részére. (Az átadás csak az intézményhálózat biztos finanszírozási és működési alapjainak megteremtése után lehetséges.)
- Azoknak a segítségnyújtási formáknak a rögzítése, amelyeket a Fenntartó Testület az átadást követően is igényelhet a magyar tanácsadóktól.

■ Kiértékelés

Értékelés, összegző tanulmány, szakmai- és gazdasági jelentés készítése a programról.

■ Utóvizsgálat a helyszínen

A program működésének, hatásainak és eredményeinek két-évenkénti mérése.

■ A nyilvánosság biztosítása

A program megvalósítása során a helyi, a magyar és a nemzetközi közvélemény tájékoztatása nyomtatott és elektronikus (internet) dokumentumok megjelentetésével valamint a tömegkommunikáció segítségével.

■ 4. MÓDSZEREK

- A HELP-intézményhálózat szakszerű működtetésére olyan új módszereket dolgozunk ki, amelyek ötvözik az európai/magyar és a célország gyámügyi, gyermek- és ifjúságvédelmi, oktatási- valamint szociális-, egészségügyi- és pszichológiai ellátási rendszerének elméleti és gyakorlati tapasztalatait.
- A módszerek kialakításánál kiemelt figyelmet fordítunk a katasztrófa helyzet speciális következményeire, a krízis- intervenciót igénylő személyes tragédiák feldolgozására.
- A program a családi típusú nevelést kívánja erősíteni, a gyerekeket önálló személyiségként kezeli.
- A programot a magyar szakemberek a helyszínen tanácsadással, képzéssel, folyamatos konzultációval segítik.

■ 5. A HELP-INTÉZMÉNYHÁLÓZAT STRUKTÚRÁJA, MŰKÖDÉSE

■ Célcsoport

- Halmozottan hátrányos helyzetű, testi és lelki sérüléseket szenvedett, részben vagy teljesen árván és rokonok nélkül maradt gyerekek.
- Hajléktalanná vált, gyerekeiket, unokáikat és más családtagjaikat elvesztett felnőttek (esetleg több generáció), akiknek

vannak lelki tartalékaik és alkalmasak erre az életformára, s akik várhatóan hosszú távon tudják ellátni a gyerekeket és tartósan jelentik számukra a biztonságot.

• Az ellátottak kiválasztása

A helyi illetékesekkel együttműködve a program helyi szakemberei választják ki a HELP házakba kerülőket, a magyar tanácsadók és a helyi szakemberek által közösen összeállított kritériumok alapján.

■ Építmények

- 15–30 „családi ház” (a magyar gyermekvédelmi terminológiában: lakásothon) 6–8 gyerek és 2–4 felnőtt részére. (Ismereteink szerint 600–800 ezer Ft-ból felépíthető házakban laktak az emberek a térségben.)
- Egy iskolaépület alapfokú oktatásra.
- Egy épület ambuláns és bennfekvő egészségügyi és pszichológiai ellátásra.
- Egy épület a szociális munkások, az adminisztráció és raktár céljára.
- 3–5 ház a helyi szakemberek (és átmenetileg a segélyszervezet képviselője és a magyar tanácsadók) részére.
- 1–2 ház a programból önhibájukon kívül kikerülő felnőttek élet- és lakásfeltételeinek átmeneti/tartós megoldására.

■ Ellátás a HELP házakban lakó gyerekek illetve felnőttek számára (összesen 120–360 fő)

- Az alapvető életfeltételek (étkezés, tisztálkodás, lakhatás) biztosítása.
- Egészségügyi és pszichológiai kezelés, gondozás ambulánsan és bennfekvéssel.
- Segítségnyújtás szociális ügyek intézéséhez.
- A gyerekek részére alapfokú oktatás.
- A felnőttek foglalkoztatása megfelelő bérezéssel.
 - Nevelik és gondozzák a velük egy életközösségben élő gyerekeket (magyar terminológiában gyermekfelügyelői illetve nevelői munkakörben) illetve
 - igény szerint a HELP-intézményhálózatban más foglalkoztatási lehetőségek is biztosíthatóak számukra.
- Amennyiben a körülmények kiválasztás ellenére a gyerekekkel élő felnőtt nem tudná tovább vállalni a HELP-intézményhálózatban a feladatot és az életformát, részére továbbra is biztosítani kell az élet-, lakás- és (esetleg) a munkafeltételeket.

■ Ellátás másoknak

Az iskola és az egészségügyi blokk kapacitásától függően el láthatja a környéken, településen élő lakókat is.

■ Az intézményhálózat irányítása

Az intézményhálózat irányítója a fenntartás átadásáig a helyi projektvezető/igazgató, ezt követően a Fenntartó Testület által megbízott igazgató.

■ A nyilvánosság biztosításának feltételei

Az intézményrendszer zavartalan működése érdekében an-

nak területén a média szakemberei kizárólag a projektvezető/igazgató engedélyével tartózkodhatnak.

■ TELJESKÖRŰ SZAKMAI TÁMOGATÁS (2005. FEBRUÁR)

A HELP Programot 2005. február elején véleményeztetük az Ifjúsági-, Családügyi-, Szociális- és Esélyegyenlőségi Minisztérium, és a Fővárosi Önkormányzat szakembereivel, valamint több független gyermek- és ifjúságvédelmi szakértővel. A tervezett programot mindenki pozitívan értékelte és szakmailag támogatta.

Ezt követően kezdtünk el befogadó segítségnyújtó szervezetet keresni. Megkeresésünkre a Magyar Baptista Szeretetszolgálat reagált leggyorsabban és legnyitottabban.

2005 februárjában a HELP Program team vezetőjének lehetőséget biztosítottak arra, hogy a természeti katasztrófa egyik helyszínén, Srí Lankán tanulmányozza a megvalósítás helyi körülményeit, az esetleges adaptációs nehézségeket.

■ Az előkészítő útról részletes beszámoló készült, amelyből néhány gondolatot emelünk ki:

A HELP Program az SOS Gyerekháza-hoz hasonló kis házas (lakásotthoni) ellátási formát javasolt, amely nem idegen Srí Lankán.

A gyermekfaluban koedukáltan nevelik a gyerekeket, csak a 14 évnél idősebb fiúknak kell a „kvázi családból” kiköltözniük a gyermekfalu területén lévő „ifjúsági részlegbe”.

A gyermekotthon (gyermekfalu) területén működő iskola, egészségügyi blokk és szociális ellátó részleg mint a gondozottaknak és a település egyéb lakosainak nyújtott szolgáltatás is elfogadott megoldás Srí Lankán.

A HELP-intézményhálózat integrációjának elősegítése érdekében átvehető gyakorlat a környék gyerekei részére is biztosított óvoda, illetve a „napközi” szolgáltatás...

Fontos különbség a magyar/európai és a Srí Lanka-i ellátás között:

Srí Lankán nincs a magyar/európai gyakorlatnak megfelelő „nevelőszülő illetve hivatásos nevelőszülő”.

Az úgynevezett „foster parent” 1-1 gyerek rendszeres pénzbeli szponzorálását jelenti.

Az adományozó a gyereket nem viheti el a gyermekotthonból.

A gyermekotthonokból családba (a gyerek nem saját családjába) csak örökbefogadással kerülhetnek a gyerekek. A gyermekotthon vezetőinek döntése a náluk élő gyerekek örökbefogadásának kezdeményezése.

Az előkészítő út tapasztalatait értékelve megállapítottuk, hogy a HELP Program megvalósítható Srí Lankán. A helyi szakértőkkel folytatott előzetes egyeztetésekre is figyelemmel a team vezetője részletes „Cselekvési Tervet” készített, amely alapján megbízást kapott a Magyar Baptista Szeretetszolgálat

szolgálatától a helyszínen való további tájékozódásra és a „Megvalósíthatósági Tanulmány” elkészítésére.

■ MEGVALÓSÍTHATÓSÁG (2005. MÁRCIUS-ÁPRILIS)

Elkészült a „Megvalósíthatósági Tanulmány”, amely a HELP Program Srí Lanka-i adaptálása. Ebben elsőként a természeti katasztrófa következtében kialakult helyzetet elemeztük, amely jelentősen befolyásolta programunk megvalósításának kereteit, lehetőségeit.

■ Részletek a helyzetelemzésből:

„Srí Lankán a 2004. december 26-ai cunami következtében 40 ezren haltak meg, a sérültek száma több százezer.

Ezer gyerek vesztette el mindkét szülőjét, míg négyezer gyerek maradt részben árván.

- *Közülük sokan elvesztették egyéb családi, baráti- és szomszédsági kapcsolataikat, valamint élet- és lakásfeltételeiket is, iskoláik megsemmisültek, testi- és lelki sérüléseket szenvedtek;*

- *több mint három hónap elteltével is táborokban vagy egyházi területeken, általában nem túl jó körülmények között, feldolgozatlan élményekkel és gyásszal, testi- és lelki sérülésekkel, elvesztett jövőképpel élnek.*

Srí Lanka kormánya mostanáig igyekezett a teljesen árván maradt gyerekek nagyszüleit, vagy távolabbi hozzátartozóikat megtalálni, s a gyerekeket hozzájuk helyezni.

Az árván maradt gyerekek számára következő lépésként az országon belüli örökbefogadással próbálkoznak.

Augusztustól kezdenek el az átmeneti intézményekben maradt gyerekek részére gyermekotthonokat keresni.

9 ezer szülő vesztette el egy vagy több gyermekét, 400 olyan, aki összes gyermekét. Közülük soknak további hozzátartozói is meghaltak, megsemmisült otthonuk, munkahelyük, tönkrementek munkaeszközeik is.

175 ezer család, több mint 1 millió ember maradt fedél nélkül.

A hajléktalanná vált családok, három hónappal a tragédia után, a sokszor 44-45 fokos melegben, a gyakori esőzések miatt elsárosodó területeken, korábbi házuk romjai, törmelék- és szemétdombok között sátrakban laknak.

Elszórva látható néhány fadeszkákból összetákolt viskó, de végleges, tartós épület szinte nem is épült.

Srí Lanka kormánya a külföldi segélyként érkezett pénz egy részéből 250 ezer rúpiát (kb. 500 ezer forintot) szándékozik a hajléktalanná vált családoknak lakásépítésre kiutalni – ennek a programnak a beindítása még hónapokig tarthat, s akkor is csak igen szegényes házakat építenek majd ebből az összegből.

A hajléktalanná vált emberek a vizet és az alapvető élelmiszereket általában jegyre, és hosszú sorbaállás után kapják,

¹ nem kormányzati szervezet, civilszervezet

háztartási- és tisztálkodási eszközeik, és lehetőségeik korlátozottak.

A cunami áldozatai az államtól 2500–5000 rúpia közti segílyt kaptak három hónapig, ami most megszűnik.

A kilátástalanság egyre nagyobb, az összehangolatlan segélyakciók sokszor indulatot váltanak ki.

Egyre több NGO¹ jön létre, amelyek általában nem rendelkeznek hosszú távú programokkal.

A kormány minden segílyt elfogad, de szinte megoldhatatlan teher számára a felépülő új intézmények jövőbeli fenntartása, üzemeltetése.”

Mindezekre figyelemmel úgy alakítottuk át (mennyiségben szűkítettük, időhatáraiban szélesítettük) a HELP Programot, hogy teljes finanszírozása vállalható legyen. Az építendő lakásotthonok számát lecsökkentettük, lakásotthonként csak négy gyereket tervezünk, ellenben a gyerekek nagykorúságáig finanszírozzuk ellátásukat.

A megvalósíthatósági tanulmányban pontosabban meghatároztuk a HELP Otthon fogalmát.

■ A HELP otthon definíciója

Az intézmény differenciálspecifikumai minden egyéb gyermekvédelmi intézménnyel összevetve:

I. Nemcsak gyermekvédelmi intézmény, hanem „szociális- és gyermekvédelmi intézmény”, mert nemcsak gyerekeknek, hanem felnőtteknek is

- biztosít élet- és lakásfeltételeket,
- ellátja és gondozza őket,
- kezeli lelki sérüléseiket,
- intézi szociális ügyeiket.

II. Súlyos személyes tragédiákat átélt gyerekekkel és felnőttekkel foglalkozik, ezért a traumák feldolgozása érdekében speciális szakembereket alkalmaz.

III. A gyerekek és a felnőttek elvesztett családját igyekszik pótolni. A gyerekeket a velük egy háztartásban élő (elsődlegesen) házaspárok látják el, gondozzák, nevelik.

IV. Igyekszik elősegíteni, hogy a gyerekeket nevelő felnőttek később örökbe fogadják őket.

V. Az egy-egy életközösségben nevelt gyerekek száma követi az ország családmodelljét.

VI. Egyes esetekben lehetőséget biztosít arra is, hogy a gyermekeket elvesztett családokból a nagyszülők is egy életközösségben vagy a lakóparkon belül, de külön házban lakhassanak.

VII. Munkahelyet biztosít a felnőtteknek, elsősorban a velük együtt élő gyerekek nevelésének, gondozásának ellátásával, illetve a HELP Otthonban végzett egyéb tevékenység (kertész, karbantartó, sofőr) elvégzésével, megfelelő bérezés mellett.

VIII. A szülők helyettesítése és a HELP Otthonban végzett egyéb tevékenység elvégzésével, megfelelő bérezés mellett, az idősebbeknek (nagyszülőknek) is biztosít alkalmi munkalehetőséget. Egy-egy nagyszülő/pár bármely lakásotthonban helyettesíthet.

IX. Nincs rotáció, tehát a nagykorúvá váló gyerekek helyére nem kerülnek újak, kivéve, ha a fiatal felnőtt elköltözik, s az együtt élő gyerekek, felnőttek vállalják egy új gyerek beköltözését, befogadását életközösségükbe.

X. Az egyes gyerekek részére szerzett egyéni szponzori támogatásokat saját bankszámlájukon gyűjtjük, a melyet nagykorúvá válásukkor megkapnak.

XI. Az egyes házak a benne élő összes gyerek nagykorúvá válásakor az ott élő „szülők” és az ott felnőtt gyerekek osztatlan tulajdonává válik, vagy közös haszonélvezetébe kerül.

XII. Ennek érdekében a HELP Otthont eleve úgy alakítjuk ki, hogy az egyes lakóházak saját kis kertjükkel önálló egységként is funkcionálni tudjanak a későbbiekben.

Tehát háromgenerációs intézményt tervezünk, amely a gyerekek nagykorú válásakor saját tulajdonukká válik.

Tisztáztuk Srí Lankán a HELP Program jogi hátterét, megszereztük az elnöki, kormányzati és tartományi önkormányzati felügyeleti szervek támogatását.

■ HOSSZÚ TÁVÚ JELENLÉT ÉS ELŐKÉSZÍTÉSE (2005. MÁJUS–JÚNIUS)

Összeállítottuk a telek keresésének szempontjait (ebből idézünk az alábbiakban), találtunk egy megfelelő telket, kivitelezési koordinátort és kivitelezőt, valamint elkészítettük a HELP Program költségvetését.

A HELP Program természeti katasztrófák, vis maior események következményeinek enyhítésére irányuló és bármely országban alkalmazni lehet.

Már a program leírásakor (2005 januárjában) jeleztük a várható adaptációs gondokat és az ebből következő feladatokat:

az európai értékeket közvetítő projektet az adott ország valósi és kulturális adottságaihoz, az ott élő emberek igényeihez kell alakítani.

A segélyszervezetek tevékenysége katasztrófa esetén általában a kialakult helyzet azonnali kezelésére irányul, így az érintett térségekben a külföldi szakemberek többnyire csak rövid ideig vannak jelen.

A HELP Program sajátossága és egyben újdonsága, hogy megvalósítása a külföldi segélyszervezet hosszú távú jelenlétét igényli.

- Ezért olyan feladatokat is el kell végeznünk, mint a
- megfelelő kapcsolattartó személy(ek) kiválasztását,
 - telekvásárlásnál a tulajdonviszonyok, építésügyi szabályok tisztázását,
 - a megfelelő kivitelező kiválasztását és megbízását,
 - a HELP Otthonok lakóinak és munkatársainak kiválasztását,
 - a résztvevők felkészítését,
 - a program monitorozását és kiértékelését.

Mindezek a helyi viszonyok pontos ismeretét igénylik, és hosszú távon meghatározhatják a program sikerességét.

A helyi viszonyok ismerete, átlátása Srí Lanka speciális társadalmi berendezkedése, gazdasági problémái, súlyos társadalmi egyenlőtlenségei miatt nem egyszerű feladat.

Öt más típusú nehézséggel is számolnunk kell:

Az egyik legnehezebben kezelhető probléma, a mindennapi életben folyamatosan jelenlevő korrupció.

Elvárható lenne, hogy a Srí Lanka-i illetékesek, köztisztviselők (az állam) pusztán azért támogassák, pl. a mi programunkat, mert azzal segíteni kívánunk a cunami károsultjainak, vagyis saját országuk lakosságának.

Ez azonban a társadalmukat, hivatali viszonyaikat jellemző korrupció miatt nem így működik.

Támogatásra, együttműködésre többnyire csak akkor lehet számítani, ha az érintett „hatalmasságok” egyéni érdekeltsége is indokolja ezt.

A másik probléma a cunami utáni rekonstrukció koordinálatlansága.

A cunami által érintett lakosság zavarodottságát, döntésképtelenségét és sok járulékos feszültséget okoz, hogy egy térségen belül (az állam mellett) számtalan segélyszervezet is kínál rövid és/vagy hosszú távú megoldásokat.

Egy-egy személy (család) még a cunami után fél évvel is ideiglenes lakhatási feltételek között (sátortáborokban, deszkabarrakokban) élve minél hamarabb szeretne stabil és tartós életkörülmények közé kerülni.

Az állam azoknak a hajléktalanná és nincstelenné vált családoknak, akik közvetlenül az óceán partján laktak, 250 000 LKR-t, a korábban távolabb lakóknak 100 000 LKR-t biztosít (főleg a külföldi segélyekből) lakás építésére.

Ekkora összegből még Srí Lankán sem építhető családi ház.

Az építkezésekhez felajánlott állami telkek az óceántól több kilométeres távolságban találhatóak, ezért, a korábban főként halászattal foglalkozó emberek számára ennek a megoldásnak az elfogadása életforma változással is jár, amire nincsenek felkészülve.

A különböző segélyszervezetek kínálatai nemcsak a megvalósítás minőségében, hanem várható határidejében is jelentősen eltérnek egymástól.

A lakosság az egymástól esetenként igen eltérő lehetőségekről nagyon kevés információval rendelkezik, a kényszerhelyzetben született döntéseik ad hoc jellegűek. Ezeket a döntéseket soha hamar meg is bánják.

A harmadik nehézség a szabályok, rendelkezések gyakori és gyors változása.

Folyamatosan változik, hogy a hatóságok az óceántól milyen távolságban (1 km, 300, 200 vagy 100 méter) engedik új épületek építését, illetve a megrongálódottak felújítását.

A mi munkánkat is hátráltatta az NGO bejegyeztethetősége körüli (állami) kapkodás.

2005 elején hirtelen megugrott az új NGO-k száma, tevékenységük teljesen koordinálatlanná és ellenőrizhetetlenné vált, ezért az újak regisztrációját márciusban felfüggesztették.

A felfüggesztéssel párhuzamosan újra szabályozták a bejegyzéshez szükséges feltételeket, s máig nem lehet tudni, ha elindítunk egy ilyen regisztrációt, sikeres lesz-e.

Az NGO-k működését is újra szabályozták, létrehoztak egy „TAFREN” (Task Force for Rebuilding the Nation) nevű hatóságot/intézményt, amelynek engedélye nélkül – egyes ügyvédek szerint – nem lehet kapcsolódni a cunami utáni újjáépítéshez.

A negyedik probléma a szakemberek felkészületlensége.

Bennünket – eddig – főleg az ügyvédek tájékozatlansága és felkészületlensége érintett.

Fizetett (helyi) jogi tanácsadónktól sem kaptunk megfelelő tájékoztatást az NGO-val, vagy a telekvásárlással kapcsolatos procedúrával kapcsolatban.

A bejegyzéshez szükséges iratok listáját nem tudták pontosan megadni, a „TAFREN” – ről szinte véletlenül, egy másik ügyvédtől szereztünk tudomást.

Egy másik (szintén fizetett) helyi ügyvéd többszöri nekifutásra sem volt képes egy háromfelé osztott telek részeinek földrajzi (elhelyezkedési) egymáshoz kapcsolódását megérteni.

Ötödik probléma a rohamos infláció.

A normál benzin ára március óta 60 LKR-ról 80-ra emelkedett, az építőanyagok hasonlóan és folyamatosan drágulnak.

■ ÁLTALÁNOS SZEMPONTOK A HELP PROGRAM MEGVALÓSÍTÁSÁHOZ

A HELP Programot csak a Srí Lanka-i központi, tartományi és helyi hatóságok együttműködő támogatásával lehet sikeresen megvalósítani.

Ezért a telek megvásárlása előtt a tervezett program megvalósítási formájáról, annak tartalmáról, lehetséges helyszínéről, konkrét terveiről tájékoztatni kellett/kell (személyesen és írásban) a kormány és a helyi (tartományi és települési) önkormányzat illetékes vezetőit is.

A gyermekvédelem irányítását és felügyeletét ellátó minisztériumi és elnöki hatáskörű intézményeket tájékoztattuk, beszereztük támogató véleményüket.

Miután eldöntöttük, hogy a HELP Programot Srí Lanka Déli Tartományában kívánjuk megvalósítani, tájékoztattuk a gyermekvédelem tartományi illetékeseit, megkaptuk támogatásukat, amelyet újra megerősítettek írásban 2005 júniusában.

A települési önkormányzat (és a lakosság, helyi vallási vezetők) tájékoztatása a telek kiválasztását követő feladat.

További feladat a kormány egyéb (nem a szaktárcához tartozó) képviselőinek tájékoztatása, akik ha nem szereznek időben tudomást a program konkrét részleteiről, könnyen megakadályozhatják annak megvalósítását.

Nagyon fontos a HELP Program megfelelő módon történő, folyamatos kommunikációja is Srí Lankán.

Amennyiben a Magyar Baptista Szeretetszolgálat Alapítvány vezetősége eldönti, hogy hol kívánja megvalósítani a programot, és az előzetes egyeztetéseket követően várhatóan a központi és helyi közigazgatási szervek támogatják azt, akkor az országos és helyi médiumokban is be kell mutatni a programot. Ez elősegítheti annak kormányzati, tartományi és helyi szinten történő végleges elfogadását is.

A korrupció megelőzése érdekében nagyon fontos, hogy a program megvalósításának folyamata írásban is rögzítve legyen.

Lehetőség szerint a tárgyalásokról, a kialakuló partneri kapcsolatokról, az együttműködési formákról készüljenek írásbeli dokumentumok. (2005. február eleje óta minden lépésről pontos dokumentációt készítettünk.)

Az eddigi tapasztalatok alapján kiemelten figyelni kell a kölcsönösen aláírt dokumentumok lehetséges jogi következményeire.

Fontos továbbá az is, hogy a döntésre jogosult hatóságok illetékeseit megnyerjük a programunknak, szükség szerint konkrét feladat, együttműködési forma felajánlásával.

■ ÁLTALÁNOS SZEMPONTOK A HELP PROGRAM HELYSZÍNÉNEK KIVÁLASZTÁSÁHOZ

Már a telek kiválasztásánál foglalkoznunk kell Srí Lanka egyik legjelentősebb társadalmi problémájával, a szegénységgel, a társadalmi egyenlőtlenséggel.

Nem állnak rendelkezésünkre kutatásokkal alátámasztott adatok, de személyes tapasztalataink, benyomásaink, illetve a velünk együttműködő, együttdolgozó Srí Lanka-i emberek/szakemberek véleményei alapján megállapítható, hogy az ország lakosságának egyik legnagyobb gondja a szegénység.

Az emberek többsége hátrányos helyzetű, csak a lakosság kis százaléka gazdag, ők azonban a szélsőséges egyenlőtlenségek fenntartásában, ezáltal a társadalmi és gazdasági pozícióik megőrzésében és megerősítésében érdekeltek.

A szegénység nemcsak az anyagi javaktól való megfosztottságot jelenti, hanem társadalmi kirekesztettséget is eredményez az élet minden területén.

A szegény emberek

- nem jutnak megfelelő színvonalú oktatáshoz,
- megfosztják őket az önérvényesítéshez szükséges tudástól,
- nem rendelkeznek hatalmi és gazdasági pozíciókkal,
- nem rendelkeznek átlátható tulajdonviszonyokkal,
- gyakran munkanélküliek, vagy éhbérért dolgoznak,
- így nincs lehetőségük életkörülményeik javítására sem.

Nincs pozitív jövőképük, választási szabadságuk, így nem élhetnek azokkal a jogaikkal, amelyek lehetővé tennék életük autonóm módon való alakítását.

Mindezek átgondolása azért fontos, mert a HELP Program elsődlegesen és szinte kizárólagosan azokat az árván és rokonok nélkül maradt gyerekeket és hajléktalanná vált szülőket, nagyszülőket érinti, akik már korábban is az egyik legszegényebb társa-

dalmi réteghez, az óceán partján élő halászcsaládokhoz tartoztak.

A cunami hatásaként az eddigi szegénységüket a kilátástalan nyomor váltotta fel.

A természeti katasztrófának volt azonban egy másik, súlyos, egyelőre még átláthatatlan következménye is.

A szegény szubkultúrában rendkívül nagy jelentősége van a családi, a szomszédsági, a közösségi kapcsolatoknak, ezek sérülése, elvesztése devianciához, további marginalizálódáshoz vezethet.

A cunami következtében árván és egyedül maradt emberek nemcsak szerény anyagi javaikat, hanem a biztonságot és „erőt” nyújtó kapcsolataikat is elvesztették.

Mindezek miatt a HELP Program beindítása, így első lépésként a telek kiválasztása, csak nagy körültekintéssel történhet.

„Külső beavatkozóként” több szempontot is figyelembe kell vennünk:

- A program csak integrált módon, a kiválasztott lakók eddigi környezetében, a helyi közösség életébe illeszkedve, a környező intézményekkel, szolgáltatókkal együttműködve valósítható meg sikeresen.
- Nem szabad a halászattal foglalkozó családok megmaradt tagjai számára az óceántól több kilométerre házakat építeni, mesterséges életkörülményeket kialakítani. Az eddigi segélyakciók azt mutatják, hogy a legtöbb ilyen igyekezet kudarcra járt.
- Az óceán közelsége azért is fontos, hogy a HELP Programban részt vevő szülők férfi tagjai – kiegészítő jövedelemszerzés céljából – korábbi munkájukat folytatva, halászként is dolgozhassanak.
- A mesterséges körülmények a legnagyobb erőfeszítések ellenére is szegregálhatják a programban résztvevő személyeket. A szegregált környezet újabb jogfosztottságot és kirekesztettséget eredményezhet.

A telket tehát közel az óceánparthoz, jól megközelíthető helyen, vasút, közút, külső iskola, orvosi rendelő és üzletek, vallási központok közelében kell megvásárolni.

Városi vagy községi környezetben arra is lehetőség nyílik, hogy a külső iskolába járó gyerekek osztálytársainak családjaival, valamint az intézmény közelében élő „szomszédokkal” új kapcsolatok épüljenek ki, amelyek az elvesztett közösségeket pótolhatnák, ezzel is elősegítve a HELP Program integrált megvalósítását.

A telek kiválasztásánál arra is figyelemmel kell lenni, hogy milyen módon lehet a HELP Otthonok lakóinak szegénységét enyhíteni, anélkül, hogy az adott társadalmi környezettől nagyon eltérő, irreális körülményeket teremtenénk.

A külső beavatkozásoknak, segélyprogramoknak lehet egy olyan következménye, hogy a támogatott személyek átmenetileg sokkal jobb körülmények között élnek, mint amit önállóan meg tudnának teremteni, és fenn tudnának tartani. Ennek

az a veszélye, hogy a program befejezését követően nagyon szélsőséges életforma váltásra kerülhet sor, amelynek eredményeként a támogatottak újra a mélyszegénység állapotába „zuhannak”. Mindez csak úgy előzhető meg, ha a támogatottakat önálló életstratégia megteremtésére ösztönözzük

Az egyik legfontosabb kérdés, milyen módon lehet képessé tenni a kiválasztott lakókat életük autonóm alakítására.

Megfelelő motivációs tényezőkre van szükség, amelyek hosszabb távon megalapozzák és biztosítják a természeti katasztrófa következtében otthontalanná vált emberek jövőjét.

Azokkal a segélyakciókkal szemben, amelyek eddig többnyire csak saját tulajdonú házak felépítésére szorítkoztak, a HELP Program komplex módon kívánja a HELP házakban élők helyzetét javítani.

A szülőknek foglalkoztatást, így önálló gazdálkodást biztosít, a gyerekeknek pedig a tanuláshoz, a tudás megszerzéséhez nyújt több lehetőséget.

Önálló életük megteremtésének elősegítését garantálja, hogy az általuk lakott házak a gyerekek felnőtté válását követően a családok saját tulajdonába kerülhetnek.

Erre azonban csak a gyerekek felnevelését követően, hosszú évek munkája után kerülhet sor.

Olyan telket kell tehát választani, amely a későbbiekben megosztható és megfelelő módon felparcellázható.

Olyan telket kell választani, amelynek értéke várhatóan emelkedni fog az elkövetkező évtizedben. Ez is azt indokolja, hogy az óceánparthoz közel, esetlegesen turisztikai szempontból is értékes telket vásároljunk.

Fontos azonban, hogy ez a telek ott legyen, ahol a helyi, hagyományosan halászzal foglalkozó családok élnek.

■ ÖSSZESÍTETT KÖLTSÉGVETÉS

Kivitelezés 2005-ben	50.300.000 Ft
Az 5 lakóotthon fenntartása 2005-ben	1.160.000 Ft
A 2 „nagyszülői ház” fenntartása 2005-ben	155.200 Ft
A központi épület fenntartása 2005-ben	800.000 Ft
Az 5 lakóotthon fenntartása még évente	3.480.000 Ft
A 2 „nagyszülői ház” fenntartása még évente	464.000 Ft
A központi épület fenntartása még évente	2.400.000 Ft
2005.	52.415.200 Ft
további 8 év (évente 6.344.000 Ft)	50.752.000 Ft
Összesen	103.167.200 Ft

Ha az inflációs tartalékot, a bérnövekedéseket és az adókedvezmények megszűnését is számoljuk, a teljes program 8 évig (a déli tartományban nincs 10 évnél fiatalabb cunamis árva gyerek – a kisebbeket ki tudták helyezni valamilyen családtaghoz) a kivitelezés után további kb. 56 millió forintból megvalósítható, s en-

nek az összegnek jelentős részének csak fokozatosan (évente kb. 7 millió Ft) kell rendelkezésre állnia.

Ez alatt a 8 év alatt a program részére is találhatóak szponzorok, és az árva gyerekek egyéni szponzorálása is jól működő gyakorlat Srí Lankán.

■ SZERZŐDÉSEK, FELADATOK (2005. JÚLIUS, AUGUSZTUS, SZEPTEMBER)

Megkötöttük a telek megvásárlására az előlegszerződést, összeállítottuk a kiviteli tervek alapelveit, valamint előkészítettük az együttműködési- és kivitelezési szerződéseket.

■ További fontos feladatok:

- A végső kiviteli tervek egyeztetése
- a végső adásvételi szerződés egyeztetése
- a helyi lakosság megnyerése a program számára
- a kivitelezővel kötendő szerződés előkészítése
- az építkezés ellenőrzése
- a HELP Otthonok regisztrációjának elindítása
- a telepvezető megtalálása és felkészítése
- a helyi szakemberek megtalálása és felkészítése
- a segédszemélyzet kiválasztása és felkészítése
- a gyerekek megkeresése, velük az „új lehetőség” elfogadtatása
- a nevelőszülők kiválasztása, felkészítése
- a gyerekek és a nevelőszülők „összehozása”
- a házak bebútorozása
- a működtetés megszervezése
- a gyermekvédelem illetékeseivel a szakmai együttműködés kialakítása
- a HELP Otthonok megjelenítése a helyi „tömegkommunikációban”
- a beköltözés megszervezése
- az átadási ceremónia megszervezése
- a HELP Otthonok kezdeti működésének segítése.

A HELP Program első, Srí Lanka-i modell-intézményének tervezett átadási ideje: 2005 októbere.

Vaskuti Pál
pszichológus

dr. Varjú Gabriella
jogász-szociálpolitikus

Láng Éva
pedagógus

Legyünk barátok!

A fiam első osztályos. A második héten elkezdett panaszkodni, hogy a Peti állandóan verekszik.

– Mindig ütöget, meg lökdös, és ha visszaadom, akkor még nagyobb ad – mondta.

– De hát egy fejfel kisebb, mint te. Sokkal erősebb és nagyobb vagy – biztattam.

– De akkor is – mondta.

– És különben is, a lányokat is veri – háborgott tovább. Aztán szépen lassan kiderült, hogy Peti mindenkit ver és bárki, aki hozzászól, számíthat egy taslira.

Magamban kicsit háborgogni kezdtem, hogy milyen mulya ez a gyerek. Egyet kéne csak odacsapnia, és Petike egyből megtanulná a rendet. Eltel két nap és Marci megint rosszkedvűen jött hazafelé az iskolából.

– Na mi baj? Mért lógatod az orrod – faggattam.

– Ááá, megint verekedett, bevágott ide két nagyot – mutatott a mellkasára. Érezhette rajtam a felháborodást, mert mentegőzve hozzátette:

– A Gábort is megveri, meg a Tibit is. Most már igazán nem értettem a dolgot, hiszen Márton mindkét barátja magasabb nála. Hogy lehet az, hogy egy kisebb és gyengébb gyerek sakkban tartja ezeket a nagy lovakat? Marci nem tudott elfogadható magyarázatot adni, csak azt hajtogatta, hogy vad, meg, hogy marha nagyot tud bevágni.

Tudod mit, pattant ki a szikra a fejemből. Fogjatok össze, szorítsátok a sarokba, és püföljétek meg. Aztán mondjátok meg neki, hogy mindezt azért kapta, mert állandóan verekszik. Tetszett a fiamnak az ötlet, de azért otthon a biztonság kedvéért az anyját is megkérdezte, mit kéne Petivel csinálni. Hát, az anyukája szóról szóra ugyan azt tanácsolta, mint én.

– Összebeszéltetek – kérdezte a gyerek?

– Nem, csak mindketten tanítottunk már, ráadásul testnevelést, az öltözőben pedig gyakrabban előjönnek az indulatok – feleltük.

Másnap kíváncsian vártam mi történt az iskolában.

– Na mi volt?

– Semmi – felelte kedvetlenül. – A Tibiék nem akarnak szövetséget kötni.

– Akkor, nincs más hátra, mint egyedül kell elintézned a dolgot – feleltem. Szedd össze magad, és ha bánt add vissza neki úgy, hogy többet eszébe ne jusson kötözködni veled. Ne hagyd magad. Van elég erőd, eszed, gyorsaságod hozzá, nem igaz, hogy egy kisebb gyerek meg tud verni.

Ezek után, elmeséltem neki, hogy gimnáziumban, a tornaóra után, a lányok öltözője előtt, hogy vertem meg a Kármán Pockot, pedig sokkal erősebb volt nálam. Tetszett a gyerekeknek a történet, de ahogy elnéztem, nem tudtam elképzelni, hogy oda-

áll valamelyik társa elé és megveri. Pedig sokszor bebizonyosodott már, hogy jóval erősebb, mint a vele egykorúak. Emlékszem mikor az egyik falusi kutat a csoportjából csak ő tudta megtekerni. A garázsban a feje fölül leemelte a biciklijét, vagy eltolta azt a megrakott talicskát, amit a nála idősebb fiúk nem tudtak elvinni. Meg aztán itthon mindig azzal nyúzó, hogy bunyózzunk. Széttoljuk a bútorokat, és a parketten püföljük egymást. Amikor itthon verekszünk, érzem, hogy nincs benne gátolás, ha verekednie kell. Persze tudom, hogy más velem, mint a társaival. Meg aztán mindig arra tanítottam, hogy a kisebbet, a gyengébbet és a lányokat soha.

Eltelt két – három nap. Éppen az anyukájával mentünk érte, amikor Marci nagy vidáman szaladt elénk.

– Megoldódott a probléma Petivel – újságolta nagy büszkén. Egyszerre sóhajtottunk:

– Na mesélj.

– Az történt – kezdte a szokásos magyarázós stílusában, – hogy támadt egy ötletem. A szünetben hirtelen odaálltam a Peti elé és azt mondtam neki, tudod mit, legyünk barátok. És a Peti úgy, de úgy meglepődött, hogy egyből azt mondta, hogy jó. Legyünk barátok. És azóta nem verekszik, és képzeljétek el, senkivel se. Nemcsak velem nem, hanem a többiekkel sem. És most már legalább egy barátja van, mert eddig nem volt neki barátja.

Akkor a feleségemmel egymásra néztünk. Kényszeredetten mosolyogtunk, talán mintha a fejünket is leszegtük volna. Nagyon szégyelltük magunkat.

Azóta fél év telt el. Peti és Márton ugyan nem lettek jó barátok, de egyetlen egyszer sem akaszkodtak össze. Sőt, a kisfiú valóban kicsit megnyugodott és tényleg kevesebbet verekszik.

Csutoros Gergely